

•

Li ser têtgîna çandê

•

Abdusamet Yîgît

Weşanên soran

.
. .
. .
. .

Li ser tîgîna Çandê
Abdusamet yigit
@Abdusamet yigit
Çap 3
Berlin/2015

.
email: han-grafik@hotmail.de

.
Çap û Grêdan :
HAN-GRAFIK Verlag & Werbeagentur
Bülowlstr. 56-57 10783 Berlîn
ISBN 978-3-98166-86-1

LI SER TÊGÎNA ÇANDÊ

Çand, weke mijaraka civatî û jîyanî, divê ku mirov wê werêne ser ziman. Her wusa, têtîna çandê, dema ku mirov li wê dihizirê, mirov wê bi dîrokeka pêşketîya ya şariştanîyê re dibînê. Em dema ku bahse çandê bikin, li vir di serî de bi gotinekê mirov dikarê bahse wê bike. Her wusa li vir divê ku mirov werêne ser ziman ku ji destpêka afirandina mirov a bi aqilê xwe re di jîyanê de, divê ku mirov bi wê re dîroka civatê, bi dîroka civatê re dîroka şariştanîyê û bi wê re dîroka çand û hûnerî û hwd, bi aqil û pêşketina wê re bidina destpêkirin û werênina ser ziman. Li vir, çand, weke mijaraka ku di çerçoveya salixkirina wê de, hertimî, hizrên cuda ên cûr bi cûr derketina li holê. Bi wê re jî, her wusa dema ku mirov bahse wê dike, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman, têtîna çandê di vê çerçoveyê de weke hizreka ku mirov divê ku wê bi pêşketina aqil re hilde li dest. Her afirandin û çêkerîyên li ser aqil re ku di jîyanê de bi şenberî dihên dîtîn, wê bi wê hebûna wan ya dihê dîtîn û salixkirî re wê çandînîyeka wan hebê.

Her wusa li vir, divê ku mirov gotina 'çandê' di serî de hinekî wê fahm bike. Gotina 'çandê' gotinaka ku ji kurdî ya. Her wusa, koka wê li ser 'ça' ya. 'Ça' jî, bi têtîna, wateya kirdeyî ya bi rengê 'çêbûnê', 'hebûnê', 'zelalbûnê' û hwd bi xwe re bi gelek wateyên din re dihêne ser ziman. 'çan', di dewama wê de wateya çêbûnê û ankû bi çandînîyê çêkirinê dihêne ser ziman. Têtîna 'çandînîyê' ku di wateya di nava axê de çandînîyê bi xwe re bi wate dike, wê bi wê re xwediyê temenekî û wateyekê bê. Bi wê re jî, di vê çerçoveyê de dema ku mirov li wê dihizirê, di vê çerçoveyê de 'çan', mirov dibînê ku wateya hanîna li holê jî, bi xwe re dihêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de em dema ku li têtîna li 'çanê' dihizirin, em vî jî, dibînin ku têtîna 'ji ardê, çêbûnê' bi xwe re dihêne ser ziman. Her wusa gotina çandê a kurdî, di vê çerçoveyê de têtîna 'ji ardê çêbûnê', weke têtîneka hîmî û bingîhîn bi xwe re dihêne ser ziman. Em dema ku li ser vê rengê têtîna dihizirin, em dibînin ku hê di serdemên sûmerîyan de têtîna 'ji axê bûnê' mirov dibînê ku wê bi hebûna mirov ku bi bûna wî re jî dihêne ser ziman. Tê gotin ku 'mîrov ji axê çêbûya' Emê li jêr bi berfirehê li ser vê aliyê gotinê bisekinîn. Li vir, di çerçoveya fahmkirina têtîna gotinê ya navaroka wê de me av alî li vir hanî ser ziman.

Her wusa dema ku mirov li vir li ser têngîna 'çan'ê re di meşê, mirov di vê çerçoveyê de bi wê re ku weke têngîneka salixkirî ya bi rengê 'ji ardê çêbûnê' û ankû 'ji axê bûnê' bi xwe re dihêne ser ziman. Ev têngî, wê hîmê têngîna gotina çandê jî di çerçoveya ji zimanê ku ji wê ya di kurdî de bi wê re xwe bide dîyarkirin. Li vir, li ser 'çan'ê wê re wê piştre 'hûnandin' bi gotinê bibê. Her wusa weke ku mirov dibînê ku 'd' li dawiyê bicihkirina wê û piştre bo tawandina wê li dawîya 'd'yê jî tîpa 'ê' bi cihkirin û kirina weke 'çandê' û hwd jî, wê di vê çerçoveyê de bi pêşketinên ziman û her wusa têngîniya wê re xwe bide dîyarkirin. Ev hemû, wê weke aliyê ku em divê ku li ser têngîna wateyê û pêşketina aqil re ku werênina ser ziman in. Di vê çerçoveyê de mirov dibînê ku gotina çandê, wê di çerçoveya têngîna xwe ya ku bi xwe re salix dike û dihêne ser ziman, wê bi têngîna wateyê re xwediyê pêşketinekê bê. Li ser wê re hanîna wê ya li ser ziman, wê weke ku di serdemên bûhûrî de ku bûya, wê regekî pêşketinê ê demên buhurî bi wê re werêne ser ziman. Li vir, em di dewama wê de vê yekê jî, werênina ser ziman ku wê têngîna çandê, di nava xwe de weke du wateyên têngînî ên weke kirdeyên vêşarî wê têngîna wateyê û ya aqil bi pêşketina aqil û zanînê re bi xwe re bigihêne li hevdu û li ser wê re xwe bide hanîna li ser ziman bike. Ji xwe, dema ku mirov di vê çerçoveyê de li wê dinerê, mirov vê yekê baş dibînê ku çand, xwe li ser aqil û wateyê û pêşketina wan ya dem bi dem bi jîyanê û aqilê mirov re xwe dihêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de her afirandin û pêşketinên ku dibin, wê bike nava xwe de. Ji vê aliyê ve, dema ku mirov ji aliyê aqil ve lê dinerê, mirov dibînê ku weke gotina giring, gotina çandê derdikeve ber me. Her wusa, weke gotinaka berfireh û sînorên wê yê navarokê pirr fireh derdikeve ber me. Em vê yekê, ji wê têngîna wê ya ku ew bi xwe re salix dike, ji wê fahm dikin. Bi wê re, divê ku mirov wê jî, werêne ser ziman ku têngîna çandê, di vê çerçoveyê de bi dîrokê re, dema ku em li ser pêşketinên aqil ên di jîyanê de re ku li wê dihizirin, em dibînin ku weke ku têngîna bi gotina çandê re weke têngînaka giring ya ku em divê ku bi rengê pêşketina aqil re ku wê fahm bikin û werênina ser ziman a. Her wusa, nirxandina pêşketina aqil û tiştan bi aqilî, wê di vê çerçoveyê de weke aliyekî têngînî ê vê gotinê jî bê. Di vê çerçoveyê de weke karekî ku em li ser qarakter û qabîliyetê re werênina ser ziman hûner jî, wê di vê çerçoveyê de weke ku di çerçoveya tevgerna salixkirî ên têngînî û bi wateyî de xwe bidina dîyarkirin. Hûner, weke mijaraka giring ya têngînî û zanînî, di nava çandê de divê ku mirov di vê çerçoveyê de weke aliyekî nîrxî ê çandî jî li wê bihizirê. Her wusa di vê çerçoveyê de

divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna çandê, di vê çerçoveyê de li ser kifşkirina bi rengê aqil û hwd re, weke çerçoveyeka jîyanî û têngînî mirov wê kifş dike.

Em li vir, di serî de werênina ser ziman ku di serdemên buhurî de kalên me kurdan, dema ku bahse têngînîya çandî li cem wan dihat kirin, wê weke bersivekê, bidan mirov û bigotina "tu bahse çi rengê jîyanê dike.!" Di vê çerçoveyê de bi gotina '.. rengê jîyanê' re bersivek ji vê gotinê re dihanîn. Em dema ku bahse têngînîya civatî dikin, her wusa di nava kurdan de wê di cih de têngîna 'kevneşopîyê' were berbîra mirov. Weke navê jîyanê, wê gotina kevneşopîyê, wê di cih de di mejîyan de şaq bide û werê hanîn li ser ziman. BO vê yekê, di serî de divê ku mirov werêne ser ziman ku gotina 'kevneşopîyê', wê weke gotinaka civatî ku bahse jîyanîya civatî ya ku kurd wê dijîn dikir, wê bihata ser ziman. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku heta roja me jî, gotina kevneşopîyê, di vê çerçoveyê de wê were hanîn li ser ziman. Her wusa, gotina kevneşopîyê, weke ku di civatên kurdan de dihat ser ziman, divê ku em weke navê rengê jîyanê ê jîyane bîaqil werênina ser ziman. Her wusa di vê çerçoveyê de gotinên weke 'çandê', 'hûnerê' û hwd, di vê çerçoveyê de nava wê de werênina ser ziman. Ji van gotinan re jî, hin şîroveyên civatî hebûn. Divê ku em pêşî wan jî li vir werênina ser ziman û piştîre bi mijara xwe de pê de herin. Ev, wê hinekî me di mejiyê me de rohnî jî bikin.

Her wusa gotina 'çandê', dihat ser ziman, bi wê re gotinên weke 'orf' û 'adet' an jî dihat ser ziman. Ev gotin, di nava jîyanê de ji rabûn û rûniştina mirov çî hebû û nebû, bi wan re dihat ser ziman. Her wusa, dema ku mirov di rahişt kevçîyekê ku ji nava xwarinê di bir berdevê xwe de jî, bi wê re wateyeka ku mirov dikarê bi wê têngîna çandê re bihanîya ser zimann hebû. Her wusa, di vê çerçoveyê de gotina 'çandê', weke nava jîyanekê, ji rabûn û rûniştina mirov û heta li xwekirin û jîyane mirov û rengê axiftina mirov jî di nav de wê bi xwe re bihanîya ser ziman. Mirov, di wê çerçoveyê de li axiftina xwe de heyîder bû. Weke ku kalên me kurdan digotin "mirov, li gotina xwe muqayet bû". Ev gotin, li gorî demê jî dihat ser ziman. Her wusa dihat gotin ku 'divê ku mirov li axiftina xwe jî, miqayet bê.' Yanî, bi wateya ku dema ku çî got û hanî ser ziman, di zanîn, hiş û bîrewerîya wê de bê. Di vê çerçoveyê de gotina 'bîrewerîyê' weke gotinaka ku pirr bi navdar bû di nava kurdan de ku ew rewş pirr zêde bi wê dihat ser ziman bû. Gelek wateyên ku li vê gotina bîrewerîyê' ku hatina kirin hena. Ew jî, rengêkî din ê têngînê di vê gotina

çandê, di wê rengê de dihanî ser ziman. Di vê çerçoveyê de weke ku dihat hanîn li ser ziman, bi rengê jîyanê ku bi kirin li berçav ku dihatin kirin û tiştên ku li ser mirov weke cil û ku di male mirov de bo xamilandinê ku dihatina bicihkirin û dîtin, bi wan re dihat ser ziman. Li ser wan re rengê jîyanê dîtin.

Lê gotina 'hûnerê', her wusa hinekî din cûdatir bû. Ew jî, bi teybetî, di nava kurdan de, bi rengê hal û tevgerên mirov re dihê hanîn li ser ziman. Gotina 'hûnerê', gotinaka zimanê kurdî a pirr kevna ku em dikarin bi şûnpêya wê re heta serdemên Medîya, berî wan ya hûrî û mîtannîyan jî herin. Ev gotin, bi teybetî, vac û têngîna wê li ser tiştên ku bi tevgerî dihê dîtin, dihê hanîn li ser ziman. Mirov, çawa dinerê, çawa dirûnihê û çawa xwediyê hal û tevgerna ya, wê bi wê re bihatan ser ziman. Li ser wê re jî, wê rengê hizirkirina mirov jî, wê biheta ser ziman. Di serdemên buhurî de, di nava olên civate kurd ên weke êzdatîyê de di çerçoveya têngîna bawerî de jî dihat hanîn li ser ziman. Lê di serdemên piştî de, weke ku were jibîrkirin li rewşa xwe dihê terikendin. Ti kesek bahse wê nakê. Lê di nava civatê de di civînên pîr û kalan de dihat ser ziman. Di wê çerçoveyê de, di aslê xwe de ya ku ew parast û hanî heta roja me jî ev rastî bûya. Bo vê yekê, ne tenê bo gotinên zimanî û rengê bikarhanîna wan û ku bi çi wateyê hatina bikarhanîn, bo rengê aqilîya wê jî, ku dihat ser ziman, em bo wê deyndarê wan kalên xwe yên bizane na.

.Li ser têngîna çandê dema ku mirov dihizirê, her wusa mirov gelek aliyên ku jîyane civatî re ku bi navê 'kevneşopîyê' re dihatina jîyîn dibînin. Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku jîyan, li vir, her wusa di çerçoveya têngîna xwe ya civatî de pêş dikeve. Piştî ku civatî pêşket û pê de, her wusa têngîna kevneşopîyê weke rengê jîyane wê pêşket. Her wusa, weke ku kurd heta roja me dikin, di nava jîyane xwe de rêgezên jîyanî ên wan hena. Wan rêgezên jîyanî ku li gorî wan jîyane xwe dijîn û didina domandin, wê weke destûrna jîyanî ê binirx û heta ku pîroz bibînin û werênina ser ziman. Li ser wê re jî, wê bi wê re êdî jîyane xwe werênina ser ziman. Î ro, di nava civate kurd de, ji sadî pênc jî ji wê rengê jîyane demên buhurî tûna ya. Her wusa, çend ku em dibêjin ku em di serdemeka aqil de dijîn û li gorî wê pêşketinê divê ku jîyan hê zêdetir û bêhtir bi reng û awa bibe, lê vajî wê, pêşketîya.

Li jîyanê, di vê çerçoveyê de dema ku mirov di çerçoveya gotina 'çandê' de dinerê, mirov dibînin ku di demên buhurî de çendî pêşketinên wan hebûn. Her wusa, ji roja bûyîna zaroyekê û heta mazinbûn û pîrbûn û piştî mirina wê jî, wê sal bi sal hin kevneşopîya ku çandî ku em

dikarin bi wê re werênina ser ziman, wê di jîyane wan de hebin. Her wusa li vir, dema ku em bahse wan dem û serdemên jîyane mirov bikin, em li vir, pêşî ji ser aliyê jinê ve pêde herin. Ji ber ku temenê malê weke têgînekê bi wê re dihat ser ziman. Di vê çerçoveyê de dema ku bahse jinê dihat kirin, weke ku bahse malîtîyê dihatkirin. BI heman rengî wateyek mazin dihat dayîn li wê. Di vê çerçoveyê de em tenê salên jinê ên zawacê li kurdistanê di nava civate kurd de werênina ser ziman. Ev dem, weke demna giring bûn. Ez di wê baweriyê de me, dema ku bahse wan were kirin û ew werina fahmkirin, wê aliyekî civate kurd ê giring wê were fahm kirin. Keçik, dema ku hat dema keçkanîya xwe, wê bidest 'amedekarîya cihêzê xwe bike'. Di kurdî de ji wê re 'cihêz' dihê gotin û ev gotin, di kurdî de pirr kevn a. Weke gotinaka dema civatîtîyê ya.

Her wusa ew dema keçkanîyê, wê di wê de keçik, cihêzê xwe çê bike. Wê di malekê de çi hebe, bi naqş û hwd, wê çê bike û di wê de bicih bike. Di mala bavê xwe de ku dayika wê çêkiriya û bi xwe re hanîya ku çi hebe, wê pêşî wan ji xwe re weke mînaq bigrê û ji xwe re weke pêşî çê bike. Piştî ku ew temem kir, wê piştî ku tiştî ku hat aqilê wê, wê ew jî ji xwe re êdî çê bike û bi serve zêde bike. Piştî ku keçik zewicî û çi male xwe bixwe, êdî wê male xwe ji wê cihêzê xwe biadilêne. Her wusa, di vê çerçoveyê de wê male xwe bi gotinaka din weke ku di nava xalkê de dihat ser ziman "wê male xwe ava bike." Di vê çerçoveyê de keçik, mal ava dikir. Lê mêr jî, tiştî ku di hundurê malê de kêmbû, wê hewldaba ku dîtiba û hanîba. Wê di her karê xwe de bi hevdû re ban.

Ev, weke kevneşopîyekê bû. Ew naqşên ku keçikê bidestê xwe çê dikirin, weke çandaka pirr qadîm ya pirr kevn di nava wê de hebû. Her naqşa ku çê dikir, bi reng û pêjn(motif)ekê ew çê dikir û di nava cihêzê xwe de çê dikir. 'Xalîçeyên hetan ku bi hêtê hundur ve dihat dalaqandin bo xamilandinê, wê cûr bi cûr naqş li ser wê bihata çêkirin. Wê ew xalîçe, weke nîgaraka roja me ya pirr giranbûha ba. Wê qadrê wê pirr mazin ba. Her wusa, her pêjnê ku dihat naqşkirin, wê ji nava rengê jîyane civatê ba. Yanî, bi gotinaka din, ji nava rengê çanda civatî ba. Her wusa, 'naqşaya şahmaran' yek ji wan nîrx û naqşayên pirr qadîm û kevn ku dihat çêkirin bû. Her wusa, wê her naqş, hata ku ji dest dihat xweşik dihatina çêkirin. Ji xwe, dema ku em bahse kevneşopîyê wê keda bidest ya bi hûnandin û dirûtinê ku ji wê re 'naqş' jî dihat gotin, wê bi wê re rengêkî pirr xweşik biheta afirandin. Her rengên ku dihatina bikarhanîn jî, bi yê din re di nava ahengekê de bûn. Bi hevdû re di yekrêzê û yeknaşaqiyê

de

bûn.

Naqş, weke gotinaka ku em dema ku bahse gotina 'kevneşopîyê' dikin di nava civate kurd de ku wê di cih de were berbîra mirov bê. Gotinaka ku pirr bi şenber bû di mejî de. Dema ku bahse 'naqş' dihat kirin, wê bahse naqşkirinên li ser kevîyên doşek, balgih û perdeyên dalaqandinê ku dihatina çêkirin wê werê berbîra me. Ji xwe, bi teybetî, weke navê wan, di cih de ev dihat bîra mirov. Bi wê re jî, wê ew naqş, biheta kirin. Li hinekî jor, me di nivîsandina xwe de bahse dema keçkaniyê kir. Her wusa, dema ku bahse vê dema jîyane mirov dihat kirin, di cih de bi wê re gotina naqşê' jî di mejiyê mirov de şaq dide û diket bîra mirov de. Sedema wê jî, ew bû ku hertimî keçikên ku 'balix bûn', wê hertimî weke karekî 'naqşkirin' bikiran. Wê hertim, di naqşkirinê de bihatan ditin. Car bi car keçik li hevdû di civîyan û bi hevdû re navengek xweş diafirandin bi hevdû re û hem bi hevdû re 'bi dengbêjî ku diavêtin berhevdû' û di ber re jî 'naqşên xwe dikirin.' Wê hertimî di wê çerçoveyê de bi hetan cem hevdû. Hertimî di nava rojê de, di wan demên ku dunya germbû de di bin sihwanekê de dihatina cem hevdû û hem naqşên xwe dikirin û hem jî bi hevdû re bidengbêjî digotin jî. Carna, weke gotinekê ku di nava civatê de jî bûya û hatîya ser ziman ku dihat gotin ku "ciwanên mêr ên ku li hevdû kom dibûn, diçûn devereke nêzîk li cihê ku keçik lê bi hevdû re kom in disekin in û li dengê wan dihisandin.' Her wusa, ev rewş, weke rewşeka ku di nava civatê de jî bûbû bû bi nav û deng.

Keçikan, dizanî ku ciwanên xort hinekî li dûrî wan li wan dihisênin. Ew, carna weke ku li xoşa wan jî diçû. Lê wan, rewşa xwe xira ne dikirin û weke ku heya wan ji wan tûneyî, ew rewşa xwe ya dinava xwe de didomandin. Bi wê re jî, wê bi hevdû re bigotan. Her wusa, vêca ku ji nava wan keçikên bi kom ku dilê hinekan ji wan di hinek ciwanên xort ên ji wan hinekî wirta heba û ku ew jî bi heta zanîn, wê ew di nava keçikan de bûba mijara **kenkenoka, şememoka û henhenoka(hanakoka)**. Bi heman rengî, wê li aliyê din ê ciwanên xort jî bûba. Di wê çerçoveyê de rewşek civatî ya ciwanî ku ji wê re 'rewşa ciwanî' dihat gotin, wê biafirîya. Ew rewşa ciwanî, weke rewşeka ku her mirovê ku dixwest ku di wê dema jîyane xwe de bijîya. Ew rewş, weke rewşeka ku piştîre bîrhanîna wê jî, kelegermiyek û xweşiyek fikir dil de. Her wusa, rewşeka pirr xweş û xweşik bû. Ciwanan, di wê dema xwe de, cilên xwe yên herî xweşik li xwe dikirin. Wê "desmala xwe ya xortaniyê" bikira destê xwe de û biçûya nava hevalên xwe. Wê di nava wan de bisekinîya. Ew rewşa li xwekirina cilan û desmalê, weke rewşeka biqadr û qiymet ya ciwaniyê

jî dihat bi navkirin. Li ser wê rewşê re di nava civatê de gelek vegotin, çîrok û çîvanok dihatina vegotin. Ev vegotin, çîrok û çîvanok, wê rewşeka hê xweşiktir ba di meji de. ..

Li aliyê keçikan jî, wê rewş bi heman rengî ba. Weke ku Ahmedê Xanê jî di berhema xwe ya ku navê wê "mem û zînê" ya de ku dihê ser ziman, weke desmalê, gûstilkê jî, wê weke rastîya ciwanîyê ya mirov nikarê li ser wê re bi buhurê ya. Ev rewşa gûstilkê, em nikarin bibêjin ku Ahmedê Xanê ew ji xwe re di wir de bi wî rengî hanîya ser ziman. Ew rewşa gûstilkê, divê ku mirov binxat bike û werêne ser ziman ku rewşeka civatî ya civate kurd ya bi hezaran salan a. Her wusa, divê ku mirov vê yekê binxat bike û werêne ser ziman. Ji xwe, ew weke rewşeka xwe jî dihat ditin. Her wusa, mirov, ji wan nîşanakên weke desmalkê, gûstilkê, hamawîyê, û hwd, wê rewşa şariştanî ya ciwan ku keç ba û kûr ba wê fahm bikira û li gorî wê nêzîkatî lê bikira. Yanî, bêt ku mirov gotinek bigota bi devkî, wê rewşa mirov ya bi li xwe kirinê û tiştên weke desmalê û gûstilkê û hwd, wê rewşa mirov bi awayekî pirr zêde vekirî bida dîyarkirin. Her wusa, li vir, weke sê rewşên teybet ku di nava civate kurd de ji wan re pîrozî jî hatîya baxş kirin, rewşên weke ên 'rewşa desmalê', 'rewşa gûstilkê' û 'rewşa hamawîyê' na. Ev her sê rewş, bi serê xwe yekê li ser wan bi sedan vegotin, çîrok û çîvanokên ku binirx dihatina vegotin hebûn di nava civatê de. Di aslê xwe de Ahmedê Xanê, ev hersê rewş jî, bi çend gotinan di berhema xwe ya bi navê 'mem û zînê' de hanîna ser ziman. Her wusa, rewşa gûhartina gûstilkê ya mem û zînê, wê her wusa bi wê rewşa ciwanîya wan re rewşa dilê wan ya ji hevdû re werêne ser ziman. Ev weke rewşeka pîroz dihat ditin. Ji ber vê yekê bû ku Ahmedê xanê, ev rewş bijartîya û bi wê re xwestîya ku mem û zînê werêne ser ziman. Li ser wê rewşê re xwestîya bi wê kevneşopîyê, kirasê pîrozîyê li hevdûyan jî bike. Her wusa 'rewşa hamawîyê' rewşeka teybet ya civatî ya civate kurd a ku bihezaran salan heta roja me jî ma ya. Li gorî wê kevneşopîyê ku jineka kurd, çû nava du aşîr, û ankû mîrên ku bi hevdû re pevdiçin û ankû pevçûnê dikin bi hevdû re, ku ew hamawîya xwe di nava wan de avêt ardê, êdî ew hardû mirov û ankû aşîr jî, mecbûr in ku dawî li wê pevçûn û dijberîya xwe ya li hevdû bênin. Bo vê kevneşopîya hamawîyê jina kurd, bûya parastvanekî xweza ê aramî û aşîtîya navxweyî ya civate xwe. Temenê vê kevneşopîyê, di nava êzdatîyê de jî heya. Mînaq, di nava çanda êzdayîyê ya pîroz de, jinek ji zaroktiya xwe ku hîç na zewicê jî li lalêşê disekinê û her dirojên weke cejnan ên weke 'cemaya lalêşê' û hwd de ku mirovên ku herin û bibina hacî de, wê 'gezek ji nanê

şikeve' ji destê wê bixwûn û wê pêvajoyaka bûna hacî ya xwe bênin li cih. Her wusa, ev kevneşopî, aliyekî vê kevneşopîyê ya. Bi vê kevneşopîyê ya ku weke ku di nava civate kurd de di demên buhurî de jin hatîya pîroz ditin. Her wusa, ev çanda pîroz dîtina jinê, wê ji dema melekê Tawis, û heta dema Mîtra û Zerdeşt û piştî Manî, û piştî wan re dema Siltan Şahaq û Şêx Adî û hwd, wê were. Ev kevneşopîyeka civatî ya civate kurd ya bi hezaran salan a.

Her wusa li vir divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku têngîna pîrozîyê, bi jina kurd re bi vê kevneşopîyê re dayimî ya. Her wusa, divê ku mirov vê kevneşopîyê, bi giringî û rêz û hûrmet werênina ser ziman. Em jî, rêz û hûrmeta xwe li ber wê didin nîşandin. Her wusa divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku ji ber vê yekê bû ku dema ku 'mem bi mîrê bota re bi lîstika 'kişikê(sedrencê) dileyîzê ku li berhevdû dirabina ser xwe û jinek di cih de tê û li nava wan disekinê û hamawîya xwe ji serê xwe diavêjê nava wan li ardê. Ev kevneşopî, di vê çerçoveyê de, vê kevneşopîya civatî ya pîroz dihêne ser ziman.

Kevneşopîya destmalê, her wusa, weke dagera keçkaniyê û xortaniyê ya. Her wusa, bi wê re jî, ev serdem dihêna ser ziman. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku ev kevneşopî, wê weke çandaka civatî ya weke ya çanda hamawîyê bihezaran salan kevn bê. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku kevneşopîya hamawîyê, wê di vê çerçoveyê de were ser ziman. Di xate êzdayîyê de jin, weke xatekê bawerî jî bi pîrozî heya. Em divê ku vê yekê bi teybetî werêne ser ziman. Di serdema Qasîtan de çanda 'gûla', di serdemên sûmeran de çanda lipît îştare', di serdemên hûrî mîtannîyan de çanda 'kûpapa' û ankû weke ku li Anatolia dihê bi navkirin 'kîbêlê' ya. Her wusa, ev çand, hemû di wê xatê de ji kevneşopîya wê dihên. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman. Her wusa, divê ku mirov werêne ser ziman ku çanda jinê, di vê çerçoveyê de weke aliyekî giring ê civatî ku bi bawerî jî hatîya salixkirin û ser ziman a. Di vê çerçoveyê de bi teybetî divê ku mirov werêne ser ziman. Her wusa weke çandakê ku di nava civate kurd de bi vê çandê ve girêdayî hebû, ku dema ku mîrêk mazin dibû û piştî ku di zewicî, bi nêzîkatîya wî ya li jinê û hewldana bûna layiqî wê re ew dihat pîvandin. Her wusa di vê çerçoveyê de weke asta wê tevgerîya mîr jî, jin di wê çerçoveyê de bi kevneşopî hebû.

Çanda civatî, di vê çerçoveyê de dihat pêşxistin. Her wusa di vê çerçoveyê de nêzîkatîyên li hevdu, wê çawa bi watekirinê werina ser ziman, di wê çerçoveyê de têngîneka civatî hebû. Hewldana fahmkirinê,

hinekî jî, divê ku mirov bi vê çerçoveyê re werêne ser ziman. Hewldana fahmkirinê, weke têgîneka bi watekirin û salixkirinê ya. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku çanda civatî ya bi li hevdû civînê û hwd, divê ku mirov di vê çerçoveyê de weke temenekî pêşxistinê jî werêne ser ziman. Di nava kurdan de gotinek hebû. Dihât gotin ku "tiştê ku di civatan de hat ser ziman êdî nayê ji bîrkirin." Her wusa, ku di civatan de mirov çawa dihat ser ziman, wê ew di derbarê wî de hatina li ser ziman, weke navê wî, di nava civatê de bigerîya û heta ser ziman. Li ser wê re jî, wê êdî bahse wî bikiran. Wê ew biheta naskirin. Di vê çerçoveyê de biqancî û ne qancî, başî û ne başî, bi xirabî û ne xirabîyê re mirov dihat ditin û ser ziman. Di vê çerçoveyê de bi têgînî weke ku 'qarakterê mirov' dihat ditin û ser ziman. Mirov xwediyê keseyetîyek çawa bû, pêşî dihat ser ziman. Piştî jî, divîyabû ku xwediyê keseyetîye çawa ba, wê biheta ser ziman. Ev jî, wê êdî di wê çerçoveyê de di nava civatê de biawayekî gelek mirov ji hevdû re diaxifin û dihenin li ser ziman, wê biheta li ser ziman.

Têgîna civatî, ku em bi civate kurd re werênina ser ziman, di vê çerçoveyê de ev li hevdû kombûnên bi civatî ên ku her şev di nava xwe de dikirin, divê ku mirov weke çandaka civatî ya teybet binxat bike û werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku ev çanda civatî, her wusa weke aliyekî giring ê civatê û xwe hanîna li ser ziman a wê bû. Her wusa, destanên civatî ên weke 'şahmaran', 'rûstemê zal', û hwd, wê bi şevan di wan de bihetan ser ziman. Çîrokên civatî, ên weke 'çîrokên keçelok' ku hezar çîrok li dûv hevdû û bi hevdû re dihat vegotin, wê her şev ji zarokan re bihata vegotin. Zarokan, xwe di wan çîrokan de bi wan mejiyê xwe re xwe didîtin. Li ser wan re dihezirin. Her wusa, di demên buhurî de, kurdek û ankû zaroyekî kurd ku li çîrokên keçelok ne hisandî nebû.

Çîrokên keçelok, weke vegotinna çandî û civatî bûn. Her wusa, di nava wan çîrokan de ji jîyane bîafsûn û heta her cûre lehengîya ku dihat nîşandin hebû. Her wusa, wê ew lehengî, bi têgînî di mejiyê zarokan de bicih bûba. Her wusa, di wan çîrokan de, her mirovê, weke ku rewşa xwe ya di nava civatê de didît. Di nava civatê de divîyabû ku çawa ba û xwediyê çî erkê û xwediyê jîyanaka çawa ba, di derbarê wê de dibû xwediyê têgîn û zanînê di mejiyê xwe de. Her wusa di vê çerçoveyê de ku mirov bibêje, xwe nas fikir, wê xelat nebê. Wê rast bê. Rewşeka bi vî rengî di nava civatî de her wusa dihat hanîn li ser ziman. Jîyane civatî, dema ku em bahse wê bikin, her wusa di vê çerçoveyê de bi aliyê wê

vegotinî, çîrok û çîvanokî ve ku mirov wê dihêne ser ziman, mirov rastî rewşeka çandî ya jîyanî ya pêşketî tê. Her wusa li vir divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku jîyane civatê, bi wan vegotin weke ên 'şahmaran', 'rûstemê zal', 'destana kawayê hesinkar', 'destana dewrêşê ewdî', 'çîrokên keçelok' û hwd dihat hûnandin. Ev, mejî û bîra civatê bûn. Her wusa, gelek miftiyên tîgînî ên mejiyê civatîtîya civate kurd di van çîrokên ku me navê wan li jor da de heyê. Bo vê yekê, bi teybetî, divê ku dûbare bi dûbare divê ku mirov li ser wan bihizirê û wan werêne ser ziman.

Mejiyê civatê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku çerçoveya wê diafirê. Her wusa, lê ji aliyê din ve jî, ev gotin, di mejiyê herkesekî de hena. Herkesek, di nava civate kurd di derbarê çîrokên keçelok de xwediyê zanînên na. Wan dizanîn. Bihîstina. Bi heman rengî, mirov dikarê bo çîrokên din ên weke ya şahmaran û rûstemê zal û hwd jî bibêjin. Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku ev hevbeşîya di zanînê de weke aliyekî teybetî e ku bi vegotinî û vebêjinî ku hatîya pêşxistina. Ev aliyê hevbeşî e zanînî, wê temenê pêşketina tîgîna civatî ya bi hevdû re bê. Her wusa di vê çerçoveyê de çîrokên keçelok ku dihatina ser ziman, wê ne tenê zaroyek û ankû mirovek li wan hisanda. Wê gelek mirovan li wan bihisanda. Her wusa, gelek mirovan bi gelek cûrayan dizanî. Wan jî, ji yên li dora xwe re dihanî ser ziman. Bi vî rengî rewş pê de diçû.

Rewşa çandê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov hinekî li ser vê aliyê hevbeşiyê de bbi tîgînî weke aliyekî wê yê civatî divê ku mirov kifş bike. Bi wê re jî, divê ku mirov bi aliyê wê yê çîrokî bi serê xwe jî rewşa çandî ji aliyekî din e duyem ve bi wê re kifş bikin. Ew çîrok, weke şîroveyna civatî, wê gelek mirov bi heman şewayî bizanibê. Li ser wê re, wê bêne ser ziman. Ew çîroka ku dihê zanîn, dema ku em dibêjin ku gelek mirov wê dizanin, wê her mirov çîrokekê nizanibe. Wê heman çîrokê gelek mirov bizanibin. Ev rewş, wê çîrokê di vê çerçoveyê de ji vê aliyê zanîna wê ve jî bike rewşek teybet ya çandî de. Her wusa dema ku mirov ji vê aliyê ve li wê dihezirê, mirov wê aliyê wê kifş dike.. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku tîgîna çandê, di vê çerçoveyê de weke tîgînek civatî di pêvajoya pêşketinê de ya. Bi hevbeşî zanîn, wê rewşeka civatî bê. Her wusa, lê li vir, divê ku mirov vê yekê bizanibê ku mejiyê her mirovî ne weke hevdû ya. Bo vê yekê, fahmkirên cûda, ji pêşketinê jîyane mirov û her wusa rengê mirov wê pêş bikevin. Mirov, ku di farqê de bê û ne di farqê de bê, wê rengê jîyane mirov ya ku mirov

wê dijî, wê bandûra wê pirr zêde ji ya ku em dizanin zêdetir jî li ser pêşketina mejiyê mirov wê hebe. Mirov divê ku dema ku dijî, ku ew tiştê ku jîya ku xweşîyek bê û ankû nexweşîyek bê û hwd, wê di vê çerçoveyê de di mejî de pirr zêde xwediyê heyîneka afrîner bê.

. **Dema** ku em bahse heyîna jîyanê û pêşketina wê bikin, divê ku mirov di vê çerçoveyê de bahse jîyankirina mirov jî bike. Jîyankirin, bi hiş û hişmendî ya. Her wusa, dema ku em bahse aliyê têngînê ê bi çandî dikin, em divê çerçoveyê de dikin. Di nava kurdan de dema ku bahse kevneşopîyê dikin û bi teybetî ku gotina 'kevneşopîyê' dihê hanîn li ser ziman, weke ku bi wê re têngîneka bi hizirkirinê ya vbi teybet were ser ziman, ew dihê hanîn li ser ziman. Bi wê re, weke ku bahse wê jîyane mirov a ku dihê û ew hişê mirov ê di derbarê wê de dihê kirin. Her wusa, di vê çerçoveyê de bahse wê dihê kirin. Bi wê re jî, bahse têngînîya jîyanî ya bi aqil dihê kirin.. Li ser kevneşopîyan re, bahse têngîneka jîyanî ya bi aqil dihê kirin. Bahse jîyaneka ku bi hiş dihê kirin. Di serdemên buhurî ên civate kurd de, gotina 'kevneşopîyê', ji ber vê yekê, dem bi dem, li şûna têngîna hişmendîyê ya di derbarê jîyanê de jî hatîya bikarhanîn. Bi wê hatîya xwestin ku were dayîn nîşandin ku jîyaneka bi aqil û ankû jîyaneka bi hişmend were hanîn li ser ziman.

Di vê çerçoveyê de bi têngîna çandê re dema ku mirov hewl dide ku çandê werêne ser ziman, têngîna kevneşopîkî pirr zêde xwe dide li der bi gotina kevneşopîyê re ku divê ku mirov wê werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de em dema ku wê werênina ser ziman, bi aqil û aqilmendîyekê û her wusa bi têngîneka zanînê ew hatîya hanîn li ser ziman. Mirovekî ku bi kevneşopî, weke mirovekî bi zane hatîya hanîn li ser ziman. Yekî ku car bi car kêmesîyek dikir û ankû bizanebûnî bê û ankû ne bizanebûnî bê, ku tiştêkî xelat bikira, wê ji wî re bihata gotin ku 'tu, ma bê kevneşopîyî yî'. Bi vê gotinê, têngînek dihat ser ziman. Dema ku em vê gotinê bi zanîna roja me werênina ser ziman, wê bê hanîna li ser ziman ku me tu ne bizanebûnnî, ma tu ne bîaqil î, ma tu, qey aqilê te tûna ya û hwd. Di vê çerçoveyê de wê hinek gotinên din jî, werina li ser ziman. Ew gotin, ew in ku wê bi têngînên weke orf û adetên re na. Dîtînen mirov ên rabûn û rûniştinê na. Her wusa di vê çerçove têngîna dîtînen mirov, ku weke 'adetên mirov' jî mirov dikarê werêne ser ziman, wê pirr zêde biheta ser ziman.

Li vir dema ku mirov bahse adatan bikê wê demê wê, rewşên weke adetên jîyanê ên weke 'adetên rabûn û rûniştinê', adetên axiftinê', 'adetên nêzîkbûnê', 'adetên ciwanîyê', 'adetên malê' û hwd wê, bi vê

rengê wê mirov karibê gelek aliyên din jî werênê li ser ziman. Tişîkirina navaroka van gotinan wê, bêgûman wê, weke nirxna civatî wê werina dîtî û wê li wan nêzîkatî wê were kirin. Dema ku wê bahse van adetan û yên weke wan wê were kirin wê, dema ku mirov, rastî kesekê hat wê, li rabûn û rûniştin, axiftin û nêzîkbûnên wî binerê û wê hewl bide ku fahm bikê ku ew bi wî re hena û ankû nîn in. Ev jî wê, weke aliyna ku mirov bi teybetî dikarê wan li ser wan bisekinê û wan werênê li ser ziman. Dema ku wê di nava kurdan de wê bahse mîr biheta kirin wê, ji aliyekê ve jî wê bi heta fahmkirin ku ev adet hemû di male wî de rûniştî hena wê bo wê rengê jî wê jê bahs biheta kirin. Weke nirxên civakî wê, li wan bi heta nerîn.

Adet wê ji aliyekê din ve jî wê, rengna zêhnî ên ku mirov wan bi hiş dikê jî bin. Di wê warê de wê, dema ku mirov adetan fahmbikê mirov dikarê wê jî bêjê ku wê, têkiliyek di nava kirin û gotinê û ankû teorî û pîretîkê de jî wê, bi wê re wê, were dîtî. Ji aliyekê din ve jî wê, dema ku mirov tiştek bi rengê wê re hizir kir wê, gelek kirin wê weke kirinên ku mirov dikarê di wê çerçoveya wê têgînê de pêşbixê û ankû kifşbikê wê hebin. Sînore wê, nebê. Di wê rengê dewê, weke aliyekê giring mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, kirina ku ew hat pêşxistin wê demê wê dema ku mirov di wê çerçoveyê de li wê bihizirê wê, bi wê re wê li şûn wê hertimî wê li têgîneka hişmendî wê were lêgerîn. Kirin ber çî dihe kirin û ankû dayîn nîşandin bi pêşxistina wê re? Wê, di wê rewşê de wê, kirin wê, di wê de wê, mirov dikarê gelek rengên zêhnî û hişmendî di wê de wê kifş bikê û wan **werênê li ser ziman**.

Kirin mirov rast jî dide nîşandin û xirab jî. Ber vê yekê wê, kirin wê ji vê aliyê ve wê, dema ku mirov li wê bihizirê wê, weke pêşhizreka wê, mirov wê li wê bihizirê ku wê, li çî û bo çî wê were kirin. Ev wê ne tenê wê weke têgîneka demên hemdem bê. Her wusa wê, weke têgîn û rewşeka têgihiştinî jî bê. Di wê warê de wê, dema ku mirov bikê ku bi aqil di wê de kûr herê wê, ji wê aliyê ve wê çerçoveyek têgînî a bi pêşnûmayî a giring wê xwe bi têgînî wê li ser têgîn û ankû gotinê re wê bide nîşandin. Gotin wê, di wê rengê de wê, dema ku mirov wê, bi hişmendî kir wê, mirov wê hingî wê afrîner jî bikê. Wê, di wê warê de wê, bikê rewşeka ku ew têgîn bi me bide hizirkirinê jî. Ji wê aliyê ve jî wê, ew wê, weke aliyekê giring ê têgînî û têgihiştinî bê.

Di wê warê de wê dema ku mirov wê li rengên adetan bihizirê wê, bi wê re wê gelek rengên têgînî ên weke rewist, felsefe, ol, zanist û hwd û hwd wê xwe bidina dîyarkirin. Ev rengên hizirkirinê ên li jîyanê jî

diafirênin. Di wê rewşê de wê, mirov wê, çawa wê binerê û wê xwediyê regekê hizirkirinê çawa bê wê, bide diyarkirin. Rabûn û rûniştinên mirov wê, rengên hizirkirin û pêşketinên mirov ên bi çi rengî na wê **bidina** **diyarkirin.**

Dîtinên mirov, weke gotinaka ku mirov di nava civatên kurdistanîyan de pirr zêde dibihîst. Her wusa, wê jîyaneka çawa bi ditin bijî, bahse wê dikirin. Jîyane bidîtin, çi bû û çawa bû? Jîyane bi ditin, ew bû ku dema ku mirov di wê de her gava xwe bi zanebûn û bi aqil diavêt bû. Her wusa jîyane bi ditin, dema ku mirov heya mirov ji her gavavêtinên mirov hebû. Dema ku mirov çi gotin bigota, mirov di derbarê wê de xwediyê zanînê bû. Her wusa, wê gotina xwe bi pîva bigota. Yekî ku dema ku di derbarê gotinên ku digotin de ku bizane ba, wê hingî, dema ku çi got û wê bizanîba. Di nava civatê de jî, ev bi vê gotinê dihat ser ziman û dihat gotin ku "mirov ku zaniba ku çi bi gota, mirovê ku paşî û pêşîya gotina xwe dizanî bû. Yanî, dizanî ku temenê wê gotina wî ji kû bû. Her wusa dema ku digot jî, dizanî ku wê gotina wî çi ancamlî bixwe re bihanîya. Ji vê rengê hanîna li ser ziman ev re ew gotin dihat gotin.

Gotin, dema ku hat gotin û piştî hat dûbare kirin, wê bê weke kevneşopîyekê. Lê dema ku ew bihiş bû weke tiştekî, ew çandaka. Lê ji wê jî, ku bû rewş û tevgerîyek, hingî ji wê mirov dikarê bahse tîgîna hûnerî jî bike. Gotin, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku di jîyanê de dema ku hat ser ziman, wê çawa hevdû vebêjin û bi hevdû re ne di nava nakokîyê de bin, wê weke aliyekî tîgîna kevneşopîkî bê. Ji ber vê yekê bû ku dema ku di civatan de vegotin, çîrok û hwd, dihatina vegotin, wê di wan de li aheng û hevdûgirtina wê were lêgerîn. Ev, dema ku hebû, wê weke gotinaka 'rast' û ankû 'baş' bi heta ditin. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku tîgîna çandê, di vê çerçoveyê de dema ku dihat ser ziman, bi rengê wê kevneşopîyê ê dîmenkirî re dihat ser ziman. Bi kirin, çêkerî, rewşîya wê ya şenber û hwd re were ditin û ser ziman. Aliyekî çandê, li ser salixkirinîyê û ankû tîgîna bûyî û ankû jîyane ku bûyî re, ku wê weke ku bûyî bidîmen bike û werêne ser ziman. Her wusa, dema ku mirov li kevneşopîyan jî dinerê, mirov vê yekê dibînê. Kirin, çêkerî û rewşên şenberê ên ku mirov wan bi başî şîrove dike û dihat ser ziman, wê li ser wê re tîgîna 'rastiyê' wê were ser ziman. Bi heman rengî, berevajî wê, aliyê ne baş û ankû xirab re jî, wê kevneşopîyên ne rast werîna ser ziman. Li vir, li ser tiştê baş û rast re, divê ku mirov bihizirê. Tîgîna tiştê 'rast' û ya 'baş', di wê bawerîyê de ya ku dikarê ya baş û ne baş ji hevdû vaqatêne. Kevneşopî, hinekî jî,

bi zanebûna wê re weke salixkirinekê ev dihê kirin û dihê hanîn li ser ziman.

Têgîna kevneşopîkî, li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku wê weke aliyekî çandî, dema ku mirov li wê dihizirê, wê bi rengê jîyanî, rewş û her wusa levkirina têgînî ya bi reng û hwd re wê xwe bide dîyarkirin. Li vir, em vê yekê divê ku werênina ser ziman, her tiştê ku salixkirî û şenber, weke 'tişt' wê xwediyê têgîneka hizrî ya zanînî jî bê. Di vê çerçoveyê de çendî ku ew tişt, weke zanînê hebe jî, wê bi wateyên têgînî ku bi wê salixkirina wê re ku dihên ser ziman re wê werina ser ziman. Ji vê aliyê ve çand, her wusa ji wê rengê jîyanê, xwe bi salixkirî dihêne ser ziman. Kevneşopî, dema ku em di vê çerçoveyê de li wê dihizirin, weke têgîneka rêzikî û rêgezî û rêzkarî û hwd, xwe dide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de mirov, bi wê li jîyane xwe ya ku buhurandî, li wê dinerê û wê ya baş û ne baş ji hevdû vaqatêne. Têgîna 'rastîyê', weke heyîneka ku bi rêgezên destûrkî ên kevneşopî ku weke ku hatibê 'şenberkirin' mirov bi wan xalên wê re weke ku dibînin. Lê li vir, ji wê zêdetirî, têgîna rastîyê, xwe bi rengê jîyanê ê adilî re dihêne ser ziman. Kevneşopî, aliyekî wê yê têgînî, her wusa bi têgîna adilandina jîyanê re xwe dihêne ser ziman. Rêgezên kevneşopîkî, weke rastîyna ku hevdû bi hevdû di çerçoveyeka adilandinîyê de bi ahengî didin nîşandin in. Her wusa di vê çerçoveyê de, divê ku mirov werêne ser ziman, ku her xale kevneşopîkî, di vê çerçoveyê de weke aliyekî jîyanî a ku hatî salixkirin a jî. Her wusa li ser hinek rewşna salixkirî re mirov dikarê wê werêne ser ziman.

Salixkirina jîyanê, her wusa, bi rengê ku mirov wê çawa bijî, di nava jîyane civatî de li ser rêgezên kevneşopîkî re ya. Her wusa, dema ku mirov di jîyane xwe de tiştêkî dijî, mirov wê êdî dûbare dijî, êdî di jîyankirina wê de serwaxt a, wê hingê ew bi mirov re bê çandek. Çand, hinekî jî, di nerîn û nêzîkatîyê de xwe dide dîyarkirin. Dema ku mirov di vê çerçoveyê de li wê dihizirê, her wusa mirov rastîya wê kifş dike. Nerîna mirov çî ya, wê çanda mirov li ser wê re bi serwaxtbûna mirov ya bi jîyane re wê biafirê. Jîyanek, dema ku mirov di nava mirovan de bi şêwayê parvekirinê bê, wê di wê çerçoveyê de çanda mirov biafirê. Dema ku jîyanek li ser şêwaya qizinkirinê bê, mirov wê li gorî wê aqil pêş bixe. Li gorî wê aqilî ku mirov di jîyanê de bikarbêne û bijî, rê û rêbazan pêş bixe. Bi wê re wê rengekî jîyanê pêş bixe. Ev, wê bi demê re bi afirîna wê re kevneşopî û çanda wê aqilê bi xwe re biafirîne û werêne li holê. Her wusa di nava jîyane civatî de ji aqil û ber bi pêvajoya afirîna

kevneşopî û piştire çand û hûnerê de, wê di vê çerçoveyê de teherek jîyanî ya bi jîyankirinê û hwd wê hebe. Pêvajoyên ji aqil û ber bi afirîna kevneşopîyên civatî û hwd ve, her wusa li ser pêşketina aqil û hanîna li ser ziman a aqil re mirov dikarê werêne ser ziman.

Li vir, hinekî jî di dewama mijara fahmkirina têgîna çandê de divê ku mirov li ser têkiliya çandê û aqil re ya li ser jîyanê re ku heya, bi wê re divê ku mirov bihizirê û wê werêne ser ziman. Ev alî, wê weke aliyekî giring ê fahmkirina mirov ya li ser têgîna çand û kevneşopîyên ku di nava jîyane civatî de ku weke destûrên hîmî dihên bikarhanîn jî, mirov wê êdî wan baştir fahm bike. Her wusa, li vir, hinekî jî, têkiliya aqil û kevneşopîyê, bi çand û hûnerê re, wê bi pêşketina aqil, nivîsandinê û hwd re pêş bikeve. Her aqilê ku hat nivîsandin, wê weke binetereka nivîskî wê bi şenberîya xwe ya bi nivîsandina wê re wê hebe. Ev, wê têgînekê bide mirov. Wê fahmkekê bi jîyan û jîyankirinê re bide me. Li ser wê re hanîna li ser ziman, wê her wusa, vê yekê bide nişandin ku nivîsandin, temenekî giring ê vê rengê afirandinê ya. Nivîsandin bixwe jî, dema ku bû û pê de, wê di jîyanê de weke çand û kevneşopîyeka di nava jîyanê de wê xwe bide dîyarkirin. Fêrbûna nivîsandinê û kirina wê, wê weke pêvajoyên pêşketina wê ya di jîyanê de bin. Fêrbûn, azmûn û ceribandin, wê her wusa têgîna li ser aqil û zanînê re bin.

”

Bi gotina çandê re dîrok û xweza

Bêgûman dema ku mirov li xwezayê bihizirê wê mirov wê dîrokek pêşketina wê ya bi dewrûdayimî wê bi wê re wê bibînê. Ti tiştê ku ew bû wê, piştire wê, weke xwe nemênê û nebê. Wê, her tişt wê, di rewşa xwe de wê, weke bê mînaq wê di xwezayê de û di nava şert û mercên wê de wê bijî. Wê, weke aliyekê wê yê giring jî wê mirov dikarê wê, werênê li ser ziman ku wê, her tişt wê, bi hebûna xwe ya darêjkî re wê, di nava şert û mercên xwe de wê hebê. Ji wê aliyê ve wê, dema ku mirov wê li xwezayê bi hiş bibê wê, pêşî wê wan rewşan di nava şert û mercên wan de wê kifşbikê û wê bikê ku wan fahmbikê. Di wê rengê de wê, mirov wê, aqilê xwe wê bi xwezayê re wê bikarbênê. Lê xweza wê, hertimî wê di rewşek gûharîner de bê. Xweza wê, di rewşa xwe ya afrîner de wê bijî. Di wê rewşê de mirov dikarê wê jî wê, weke aliyekê giring ê wê werênê li ser ziman wê, mirov wê, rewşên ku ew bi hiş dikê wê, di xwe de wê, weke rewşên dagerî wê, di xwe de wê, bide girtin. Meji wê, têkiliya wê ya bi xwezayê re wê, bi jîyankirina wê û hebûn û gûharînîya xwezayî re bê. Wê, di wê rewşê de wê, xwediyê têkiliyek pirralî a bi xwezaya wê

xwezayê re bê. Xwezaya xwezayê wê, di rewşa hişmendîya me de wê, weke egoyekê wê, xwe bide têgihîştin. Wê mirov wê bi wê re wê, bijî. Mirov bixwe jî wê, weke zindiyekê xwezayî bê. Wê mirov nikaribê înkâr bikê. Hertimî bi xwezayê re dijî û ji xwezayê dijî. Wê, bi wê re wê, dema ku wê, ew ji xwezayê dûrket wê, hingî wê, weke ku ew rût bimênê. Piştî pêşketina aqil ew rewşa bi dûmenî a weke ji xwezayê bi aqilê xwe cûdabûna mirov wê, di aslê xwe de wê, weke rewşeka ku mirov wê, dikarê di di wê rewşê de wê hilde li dest bê.

Di nava têngîna çandê de pêjna xwezayê mirov wê, di wê rewşê de wê, weke rewşek afrîner wê hilde li dest û wê werênê li ser ziman. Wê, di wê rengê de wê, rewşa çandê wê, weke têngîneka ku wê her tiştê ku ew heya bi hemû rewş û reng û kirin û awayên wê re wê, qayd bikê bê. Di wê rewşê de wê, çand wê, weke têngîneka hişmendî jî wê, li hemberî wê, hebûna xwezayî wê hebê û wê bijî. Çendî ku têngîna çandê xweza kifşkir û bi hiş kir wê, pêşkeve û wê weke rewşek têngînî, têgihîştinî û hişmendî wê, xwediyê **wateyekê bê**.

Emê hinekî li ser dîroka çandê ya bi pêşketina civatîtîyê û pêşketina şariştaniyê re li ser bisekin in. Lê berî wê, divê ku mirov bi têngînî li ser têngîna çandê bi dîrok û xwezayê re li ser bisekinê. Her wusa, gelek şîroveyan ku li ser çandê re dihên kirin bi xwezayê re dihên kirin. Ev jî, xwezayê dike weke mijaraka têngînî di nava têngîn û mijara çandê de. Her wusa dema ku mirov hewl dide ku bi dîrokê re wê werêne ser ziman. Di serî de fêrbûnên mirovî ên bi aqil ku hin bi hin dihên berbîra me. Ev hatina berbîra me ne belesebep a. Sebebeke wê ya giring heya. Ew jî, ew a ku divê ku mirov fahm bike ku di temenê gotina çandê de gotina fêrbûnê cih digirê. Her wusa ji kîjan aliyê ve ku mirov hewl bide ku fahm bike û fêr bibe, wê bi wê re xwe werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de bi dîrokê re weke tiştên ku bi aqilê me re pêşketina, aqil, bawerî û hwd, jî di nava wê wê fêrbûn û pêşketina wê de na. Li vir, divê ku mirov di serî de werêne ser ziman ku têngîna çandê, li vir, weke têngîneka ku temenê wê li ser fêrbûnê ya. Em dema ku ji aliyê mejî û hişmendîya xwe ve binerin ev wusa ya. Lê dema ku em ji aliyê xwezayê ve binerin, divê ku em derkevîna dervî xwe û bi xwezayê û reng û şamale wê re binerin. Her wusa, bi darêjkî, pêşnûma her wusa awayê wê yê ku bi wê re heya ku bi rengînî bê û ankû bi awayekî din bê ku heya, di vê çerçoveyê de dikarê weke têngînek çandî jî xwe bi me re bide dîyarkirin.

Dema ku em ji vê aliyê ve ji xwezayê ve lê binerin, em wê çaxê divê ku werênina ser ziman ku ji destpêka afirîna tiştê ku ew ne zindî jî bê, bi

wê re heyîna çandî ku afirîya û heya, mirov dikarê bi wê re werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de çand, weke aliyekî ku ji aliyê xwezayê ve ku mirov dinerê bi têrkerîya bûjenî ku bi tiştê ku heya û dihê ditin re xwe dihêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de bi tiştê û dîtîna wê ya şenber a xwezayî re xwe dide diyarkirin. Ev jî, tîgîneka çandî, dikarê bi me re bide hanîn li ser ziman ku heta destpêka jîyanê û ankû gûrdûnê û hwd jî, bi xwe fezeyê re me bibe. Li vir, dema ku em ji aliyê mirov û tîgîna mirov ve dinerin, wê çaxê, ew tîgîna ku em dihênina ser ziman ya ku em bi wê dibêjin ku di temenê çandê de fêrbûn û heya heya, hingî li vir, tenê bi aliyê hişmendîya me re bi sînor dimêne. Lê dema ku em ji vê aliyê gerdûnê ve dinerin, her wusa em aliyekî dervî hişmendîya xwe jî bi tîgîna heyînî û şenberîya wê re dibînin.

Em dema ku bi dîrokê re li wê rewşê dihizirin, her wusa mirov divê ku werêne ser ziman ku tîgîna çandê, weke aliyekî giring vê aliyê ya. Ji aliyê pêşketina civatî ve dema ku mirov dinerê, weke fêrbûn, tîgîn û nîrxên hevbeş ku hena, bi wan re xwe dide diyarkirin. Lê ev astaka şariştanîya pirr piştê ku bi aqilê me pêşketîya ya. Em dema ku vê weke ast û sînor hildin û werênina ser ziman, emê nikaribin, bi tememî tîgîna gotina çandê jî fahm bikin. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov weke ku pîrên kurdan dikirin, emê bikin. Wan gotina çandê, bi tîgîna 'kevneşopîkî' dihanî ser ziman. Gotina kevneşopîyê jî bi tîgîneka aqil û zanînê dihanîn ser ziman. Her wusa, li ser wê aqil û zanînê re jî bahse hiş û ankû hişmendîyekê dikirin. Lê dema ku bi awayekî çandî û ankû hûnerî bahse wê hişê û ankû hişmendîyê dikirin jî, wê li şûna gotina hişê û ankû hişmendîyê gotina 'bîrewerîyê' werênina ser ziman. Gotina bîrewerîyê, wê hinekî di nava xwe de bi tîgîna fêrbûnê re ku mirov karîn û 'qabîliyeta' kirinê bida nîşandin û bi wê re bi serketa, bi xwe re dihanî ser ziman. Di vê çerçoveyê de di jîyanê de xwedîyê wateyeka giring ya bi tîgînî bû. Her wusa li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku tîgîna bîrewerîyê, dema ku mirov ji vê aliyê ve weke ku dihat ser ziman di nava civate de ku mirov li wê dihizirê, mirov dibîne ku tîgîneka zêhnî û ankû 'jîr' jî bi wê re lê dihat lêgerîn. Di vê çerçoveyê de, wê bi tîgîna 'jîrê' wê li gotina bîrewerîyê biheta nerîn. Jîr, mirovê ku bi aqilê xwe pirr zêde ku dikarî zû fahm bikira û bertek bide nîşandin bû. Her wusa di vê çerçoveyê de, 'mîrovê jîr' ku bahse wan dihat kirin, dihat gotin ku 'dema ku te got goz lê hê ku ne gotî goz û çawa ku gotina 'g' ya weke tîpa destpêkê ku ji dev derket wan wê fahm bikira.' Di vê çerçoveyê de bi nêzîkatîya aqilmend re bahse wan dihat kirin.

Li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku çand, hinekî jî di vê çerçoveyê de têngîneka birewerîyê ya bi nîrxî ya bi aqilê me re ku pêşketî bi pêşnûmayî dihêne ser ziman. Her wusa, bi wê re jî ew bixwe dihê ser ziman. Têgîna çandê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna çandê, weke têngîneka ku divê ku mirov vê di vê çerçoveyê de li ser zanînê re wê fahm bike ya. Lê rengê pêşketina aqil û bi aqil bi darêjk û pêşnûmakirna di jîyanê de, her wusa ku weke aliyekî afirandina me ya bi aqil a, di vê çerçoveyê de divê ku mirov bibîr bike û werêne ser ziman.

Têgîna çandî, dema ku mirov ji aliyê aqilê xwe re li wê dihizirê, di vê çerçoveyê de mirov wê rastîya wê kifş dike. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku weke aliyekî ku bi fêrî mirov wê dihêne ser ziman. Di aslê xwe de, em dema ku ji aliyê xwezayê û têngîna xwezayê ya şenber û têrker ve lê binerin, wê ew fêrbûna me, tenê aliyekî fêrbûyî bê. Lê dema ku mirov bi têngîna xwezayê re wê dihêne ser ziman, bi têngîna fêrbûna bi aqilê mirov re wê têngîna afirandinê, xwe bi hebûna xwezayê re bike nava mijarê de. Her wusa di vê çerçoveyê de, êdî mirov xwe nagrê ku têngîna çandî bi me dide gotin ku çandvan û ankû çandnas, mirovekî afrîner a. Her wusa mirov vê têngînê li ser xwezayê re kifş dike. Lê bi aqilê xwe re bi hiş dike. Her wusa di vê çerçoveyê de têngîna xwezayê, bi têngîna çandî û çerçoveya têngîna wê re dema ku mirov li wê dihizirê, her wusa, mirov çandî ku di nava têngîna xwe ya ku diafirê de dibê, **pirseka têngînî ya metafîzîkî xwe di cih de li ser wê têngîna afirandinê re bi wê têngîna xwezayê ya çandî** re di mejiyê mirov de dide dîyarkirin.

Li vir, dema ku mirov li ser xwezayê re bi çandê dihizirê, mirov bi têngîneka ku di bin nepenîya metafîza jîyanê de ya, mirov bi wê re dike ku di rêya xwe ya hanîna ser ziman de bimeşê û werêne ser ziman. Her wusa li vir, nepenîya di vê çerçoveyê de bi hebûna xwe re ku xweza bi çandê re çê dike, di aslê xwe de wê aliyê afrînerîya wê ya bi çandî bê. Weke ku çawa ku her demsal xweza xwe diguharêne, her wusa bi heman rengî, weke aliyekî ku mirov li ser wê dihizirê, mirov vê aliyê jî bi wê re kifş dike. Têgîna çandê, di vê çerçoveyê de, dema ku em bi xwezayê re li wê dihizirin, ji têngîneka çandî wirdetir, û ankû ji şîrovevaka çandî wirdetir, xwe bi têngîneka jîyanî ya gûharîner re dihêne li holê û di mejiyê mirov de dide dîyarkirin. Dîmenkirina wê gûharînê bi xwezayê re, wê weke têngîneka çandî bê. Lê ew çandînêya xwezayî jî, weke ku zor dibe ku mirov wê bi dîmen bike. Her wusa, tenê kêlîkeka wê, wê tenê wê kêlîka

wê werêne ser ziman. Wê nikaribê, rastîya wê hemûyî û ankû pirranîya wê werêne ser ziman. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têtîna çandî, her wusa di vê çerçoveyê de weke aliyekî giring ê têtînî xwe bi xwezayê re dide dîyarkirin. Bi dîmenkirina ji xwezayê, wê gotin xwe weke ku şenber bike. Lê li vir, di aslê xwe de, ya ku şenber a, ew gotina û yankû gotinaka din a, her wusa, di vê çerçoveyê de weke gotinaka pirr kirdeyî û pirr wateyî wê xwe bide dîyarkirin ku mirov divê ku wê fahm bike.

Têtîna çandê, di vê çerçoveyê de bi xwezayê re weke aliyekî ku divê ku mirov wê fahm bike û werêne ser ziman a. Her wusa di vê çerçoveyê de têtîna çandê, dema ku mirov bi xwezayê re werêne ser ziman, em li vir, divê ku vê yekê werênina ser ziman ku dem di hundurê fezeyê re bi hezaran salan di herîkê bi pêş de. Her wusa, em dem bi dem çendî ku karibin, wê demê bi cemidênin û wêneya wê bikişênin, emê karibin, çanda xwezayê jî bikin. Her wusa di vê çerçoveyê de têtîna çandê, hinekî jî, dema ku mirov ji vê aliyê ve li ser demê re li wê dihezirê, wê êdî bikeve çerçoveya sînorê hizirkirin û aqilê me de. Li ser wê re, êdî wê xwe bi têtînî weke ku bide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têtîna çandî, weke têtîneka ku divê ku mirov werêne ser ziman ku xweza û çand, di vê çerçoveyê de em nikarin, tenê bi dîmenekê wê têtîliya wan werênina ser ziman. Em divê ku bi cemidandina demekê re wê têtîliya wan ya bi hevdu re ya bi demê re ku herîkîner werênina ser ziman.

Di vê çerçoveyê de têtîna çandê û ya xwezayê, dema ku em li ser fêrbûna bi aqil û hanîna li ser ziman re werênina ser ziman, wê hingê, weke çerçoveyeka ku di çerçoveya wê hanîna li ser ziman de ku gotina çandê xwe dide dîyarkirin a. Yanî, bi hiş û hişmendî, di vê çerçoveyê de ya. Lê li vir, ya ku hatî ser ziman, wê çendî ku bi fêrbûnekê hebe û wê weke têtîneka çandî jî bê, lê li vir divê ku mirov werêne ser ziman ku ew tenê tiştêkê razber ê çandî ya. Her wusa, çand, çend ku îdeaya wê ew a ku bi nîşandina xwediyê têtîneka ku pirr şenber a, lê di aslê xwe de, ji wê zêdetirî ew hanîna wê ya li ser ziman, dema ku em di çerçoveya têtîna çandê de werênina ser ziman, wê weke çerçoveyeka afirandî ya razber xwe bide dîyarkirin. Her wusa, dema ku em wê bi rewşekê û her wusa bi têtînekê salix dikin û dihenin ser ziman, ew salixkîrin û têtîn, tenê salixkîrin û têtîneka aqilê me ya ku mejiyê me afirandîya. Her wusa di vê çerçoveyê de lê wekî din, derfet heya ku ew tiştê ku heyî û ankû hat afirandin, ku dikarê bi nav û têtîneka din jî were hanîn li ser ziman. Di

vê çerçoveyê de wê ya ku wê bide dîyarkirin jî wê ew têngîna mejiyê me bê. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku razberî û şenberî, di vê çerçoveyê de dema ku em di çerçoveya têngîna çandê de li wan dihizirin, weke du gotin û ankû têngînên ku di hevdû re di buhurin û xwe didina dîyarkirin a. Dîtineka nîgarekê ji aliyê di mirovan ve wê bike ku hizrên cûda di serê wan de bide afirandin. Wê caxê li vir, hingî, wê ew rewş, wê rewşa şenberîyê ya bi gotina çandê re di çerçoveya gotina razberîyê de bike berlêpîrsînê de. Lê bi heman rengî jî, dema ku mirov ji aliyê wê razberîyê re dinerê, dema ku tenê ku mirov ji aliyê mirovekî re ku yek bi yek, mirov nerî, her salixkirina wan ya dimejiyê wan de wê weke şenberîyek li ser wê razberîyê re bê. Ev jî, wê bi hevdû re di vê çerçoveyê de hebin. Di vê çerçoveyê de wusa dihê ditin ku têngîna razberîyê û ya şenberîyê bi gotina çandê re xwediyê têtîkiliyna tevlihev ên bi aqil in. Her wusa dema ku mirov di vê çerçoveyê de li ser tiştê ku afirî re mirov li rewşê dinerê, mirov vê rewşê kifş dike.

Mirov, dema ku li rewşekê û tiştêkî dinerê, mirov tenê bi wê tiştêkê wê tiştê fahm nekê. Mirov bi zanîn û têngînên ku berê wê demê ku di mejiyê me de weke nav, têngîn û hwd ku hena, li ser wan re wê bi têngîneka 'şenber' êdî xwe bide dîyarkirin. Ev jî, her wusa, dide nîşandin ku em dema ku li ser têngîna şenberîyê re werênina ser ziman, em divê ku ne tenê ji aliyê tiştê ku heyî û li berçav ve lê binerin. Divê ku mirov ji aliyê têngîna mejiyê xwe ve jî li wê binerê. Di vê çerçoveyê de ew çawa û di çi çerçoveyê de têtîkiliyek bi têngînê û wateyî bi hevdû re li ser wê tiştê û ankû dîmena ku di wê demê de dihê ditin de dide nîşandin, wê mirov li ser wê bide hizirandin. Her wusa, li vir, divê ku mirov fahm bike ku em di çerçoveya pergale fêrbûyî ya aqil ku di mejiyê me de ya, dinerin û bi wê dinerin. Her wusa, li ser wê û salixkirinên wê re dinerin û dihênin ser ziman. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna çandê, di vê çerçoveyê de weke têngîneka bi wateyî ya rewşê û ankû tiştê xwe dide dîyarkirin. Lê li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna çandê, li ser wê re bi rengê ku hatî fahmkirin re, ew dîmena ku hatî bihişkirin û ankû biaqilkirin re wê xwe bêne ser ziman. Çand, li ser têngînekê re rewşek û ankû tiştêkî ku mirov divê ku wê fahm bike û werêne ser ziman a. Lê li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku em divê ku hemû fêrbûyîyên xwe bi wê re werênina ser ziman. ..

Hizirkirina mirov di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman, aliyekî wê yê bi meji re ê fêrbûyî heya. Em di vê çerçoveyê de bi wê re hertimî diaxifin û dihênin ser ziman. Ev weke aliyekî bi aqil

afirandinê mirov dikarê werêne ser ziman. Dema ku mirov li ser vê minaqê re li xwezayê bihizirê û têngîna xwezayê hewl bide ku bi çandê re fahm bike, mirov wê di vê çerçoveyê de bi demê re hertimî bi gûharîna wê ya herikbar re wê fahm bike. Di vê çerçoveyê de ya ku afrîner xweza ya. Ya ku ew girtî, weke aqilekî ji wê ê fêrbûyî jî, ew rewşa çandî ya. Divê çerçoveyê de xweza, her wusa, divê ku mirov werêne ser ziman ku î ro mirov rewşek ji wê girt, wê sibe xweza di wê rewşê de nemêne. Êdî rewşa ku me girtî, weke têngîneka ku me girtî wê bi xwe re bimêne. Li vir, em dikarin, êdî wê girtina ji xwezayê, piştî buhurîna demekê bi xwezayê re wê werênina ser ziman û bibêjin weke hevdû ya? Ya ku li vir, mirov dikeve rewşeka razber de bi wê girtina xwe re de dibê ev rewş. Her wusa, ew rewşa ku me girtî, weke rewşek xwemalî wê hebe. Em dikarin, vê weke xwemalîya çandî jî werênina ser ziman. Ev têngîneka. Her wusa têngîneka xwezayê ya. Lê ev tenê, têngîneka ji wê ya.

Bi demê re mirov çendî dem buhurandîya, ev çendî mirov dikarê bahse xweza bike. Lê mirov nikarê bibêje ku çendî ku mirov hebûya ku bi wê re xweza hebûya. Ev wê ne rast bê. Ji ber ku xweza berî wê jî hebû. Xweza, dema ku mirov dihê dunyê, di nava wê de dihê dînyê. Her wusa, bi fêrbûnên piç bi piç ên ji xwezayê, wê hewl bide ku têngînekê bi wê xwezayê re bixwe re bide çêkirin. Di vê çerçoveyê de, wê weke navê pelekê, navê avakê û salixkirina bi navê ya herikîna wê û hwd. Lê ji wê zêdetirî, dema ku mirov li xwezayê dihizirê di wê de heya. Her wusa, xweza, weke rêwîtiyek mejiyê me ya. Em di vê çerçoveyê de divê ku wê werênina ser ziman. Em nikarin, xwezayê tenê weke heyînekê werênina ser ziman. Her wusa, dem bi dem xwe nûkirin û ankû gûharandina xwezayê, di vê çerçoveyê de dema ku mirov bi çandê re li wê hizirî, mirov wê çawa wê salix bike. Mirov wê çawa destpêka jîyanê û fêrbûnê bi wê re werêne ser ziman. Ankû, berî ku mirov û aqilê mirov hebû, xweza çawa hebû û hwd. Weke van pirsan mirov dikarê zêdetir jî werêne ser ziman ku pirsên ku wê rastiyna ku çand ku li ser wan biponijê bin.

Her wusa li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku xweza, di vê çerçoveyê de weke mijaraka ku çand ku dike ku wê fahm bike lê ku fahmkiriya, mirov dikarê werêne ser ziman. Xweza, ne hatîya fahmkirin. Tenê, bi rewşna wê, fahmkirina wê mirov dikarê bibêje ku heya. Her wusa, dem bi dem heyîna xwezayê, li wê hizirîna wê, dema ku mirov li dihizirê, di vê çerçoveyê de weke aliyekî giring ê çandî jî mirov dibîne. Minaq, serdemên qaşayê ê xwezayê ên destpêkê, serdemên ku piştî şînatî û piştî zîndî di nava wê de çê dibin û hwd. Weke rewşna ku mirov

dikarê werêne ser ziman in. Lê ev rewş jî, dem bi dem herîkîna di demê de. Her wusa, dîrokeka wê ya xwezayî heya ku divê ku mirov li vir bibîr bike.

Li vir, çand, dema ku mirov her wusa bi xwezayê re li wê dihizirê, mirov dibînê ku çendî xwediyê wê awayê pêşketinê ya. Lê ew awayê wê yê pêşketinê di çerçoveya sînore xwezayê de ya. Bi têngînî li ser wan têngînên xwezayî ên ku mirov bi aqilê xwe ji xwezayê girtina, hewldana çêkirinekê bi çandî wê weke aqilekî çandî bê. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê jî bi têngîneka serxwezayî re wê werêne ser ziman. Yanî, weke afirandinaka ji xwezayê mirov dikarê werêne ser ziman. Serdemên mîtolojîkî, weke serdemna, afrîner ên bi mejî re ên xwezayî bûn. Ev serdem, bi demê re pêşketin. Li ser salixkirina xosletên ajal, sawal û her cûre zindiyên ku hena re, êdî bahse wê hat kirin. Di vê çerçoveyê de weke têngîneka derketina li ser xwezayê re mirov dikarê werêne ser ziman. Her wusa ev rengê afirandinê bi wê û bi aqil derketina li ser xwezayê re, di çerçoveya pêşketina aqilê çandê û her wusa bi wê ku karî biafirîne de mirov werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de di çerçoveyê de vacî de bi xoslet û teybetîyan hanîna berhevdû û çêkirina afirandinaka din û hwd, di vê çerçoveyê de weke têngîneka derketina serxwezayê re mirov dikarê werêne ser ziman. Piştî di serdemên şariştanîyê ên civatî de pêşketina têngîna ku 'xwûdê, mirov afirandîya', weke têngîneka serxwezayî di vê çerçoveyê de mirov dikarê werêne ser ziman. Her wusa di vê çerçoveyê de ev têngîn, dema ku em bi dîroka civatê re li wê dihizirin, di nava jîyanê de bi aqil çawa afirandîya mirov rastî minaqên wê ên bi xwezayê re tîn. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku li ber firat û diclê li kurdistanê, wê ev rewş her wusa pêş bikevin. Jîyane şariştanî di vê çerçoveyê de b'pergalî, wê pêşî li van herêman pêş bikeve. Li ser wê re jî, wê bêhizirîn ku jîyane civatê çawa ya. Têngîna bi hizirîna jîyane civate çawa ya, bi serê xwe weke têngîneka çandî mirov dikarê di vê çerçoveyê de werêne ser ziman.

Her wusa li vir, bi gotinekê jî bê, divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna civatî, em divê ku di nava xwezayê de bi têngîneka serxwezayî werênina ser ziman. Di vê çerçoveyê de wê têngîna civatî bi jîyane civatê re xwezaya xwe afirandîya û pêşxistîya. Li ser wê re jî, êdî weke ku mirov kifş dike, weke têngîneka serxwezayî ya. Têngîna civatî bixwe jî, têngîneka serxwezayî ya. Her wusa di dewama wê de em dikarin bo aqil jî vê yekê bibêjin. Ev tişt ku em weke 'aqil' bi nav dikin, dike ku xwezayê fahm bike û bike nava xwe de. Têngîna 'fahmkirina xwezayê' û hwd, di

vê çerçoveyê de weke birhan, nîşanak û minaqe vê rastiya serxwezatîya aqil û zanînê mirov dikarê werêne ser ziman.

Aqil, di vê çerçoveyê de dema ku bidest pêşketina xwe kir û pê de, êdî hin bi hin pêşket. Li ser xwezayê û fahmkirina wê re pêşket. Bi wê re jî, çendî ku pêşket, di nava xwe de 'salixkir', 'fahmkir' û 'şenberî'. Di vê çerçoveyê de aqil, bû weke têgîneka jîyanî ya mejiyê mirov. Aqil, wê têgîna çandê, hinekî jî di vê çerçoveyê de bi çekerîya aqilî, weke wê çekerîya xwezayê ya bi xwenûkirin, afirandin û giharandinê û hwd re, bi wê re ku werêne ser ziman. Çand, di vê çerçoveyê de weke çerçoveyeka aqil ya giştî mirov dikarê di vê çerçoveyê de werêne ser ziman. Her wusa, ew çerçoveya aqil, dema ku mirov li wê dihizirê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku weke weke çerçoveyeka afirî mirov dikarê werêne ser ziman. Ew çerçoveya temenê wê li ser fêrbûnê ya. Fêrbûna jî xwezayê û hwd. Her wusa di vê çerçoveyê de wê aqil pêş bikeve. Pêşketina aqil, hinekî jî afirandina aqil a. Bi wê re jî, wê aqil ya afirandinê û çêkerî, weke çerçoveyekê bi darêjkî û pêşnûmayî, mirov dikarê bi şenberîya wê re weke rewşeka çandî jî werêne ser ziman. Her tiştê hat çêkirin di jîyanê de ku bi aqil, mirov dikarê di vê çerçoveyê de werêne ser ziman. Di malê de, çêkirina mast, panîr, li ser ardê kolandin û piştê çandin, nivîsandin û piştê xwandin, rewşên weke bi malbatî jîyîn û hwd, bi hemû rewşên din ên bi aqil ên di jîyanê de di vê çerçoveyê de bi têgînekê mirov dikarê werêne ser ziman. Çand, di vê çerçoveyê de dema ku mirov bi aqil re li wê dihizirê, di çerçoveya têgînek çêkerî ya bi aqil de xwe dide dîyarkirin. Her wusa di vê çerçoveyê de bi têgîneka afrîner xwe dihêne ser ziman.

”

Têgîna xwezayê, gerdûnê û her wusa bi dîmankirina wan.

Di vê çerçoveyê de dema ku mirov çandê bi têgîn û gotina xwezayê re werênina ser ziman, divê ku mirov bi têgîna xwezayê re werêne ser ziman. Her wusa, di vê çerçoveyê de weke beşa pêşîya ya têgîna xwezayê û çandê a bi hevdu re mirov dikarê vê aliyê werêne ser ziman. Aliyê din ê duyem jî, her wusa bi pêşketina aqil û afirandîya bi aqil û hwd re ya. Em di vê beşê de divê ku werênina ser ziman ku xweza, her wusa weke têgîneka ku mirov dikarê wê bi şenberî bi dîtina xwe re bibînê û werêne ser ziman a. Hanîna li ser ziman a xwezayê, wê di wê dema ku ew hat hanîn li ser ziman de bê. ev rewşa demkî ya xwezayê, her wusa weke rewşeka teybet ya xwezayê ya. Xweza, bi demê re di buhûrê. xwediyê têgînek buhûrîner a. Di vê çerçoveya têgîna wê ya buhûrîner de

dema ku mirov li wê dihizirê, her wusa divê ku mirov werêne ser ziman ku weke ku carna bi aqil re dihê ser ziman ku "hertişt di gûharê û weke xwe namêne", wê tênginê li vir ew rewşa xwezayê bibîra me dike. Ji xwe, temenê vê têngîna felsefîkî jî divê ku mirov werêne ser ziman ku ew rewşa xwezayê ya.

Dema ku mirov li xwezayê dihizirê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku xweza, di dema ku ew dema wê hat ditin û şenberkirin di mejî, wê ew êdî weke tênginekê di mejî de xwe bide dîyarkirin. Ew rewş, wê xwe weke rewşeka afrîner bide dîyarkirin. Li ser wê re dema ku mirov li wê dihizirê, mirov wê dibînê ku xweza, bi demê re diafirê. Pêvajoyên xwenûkirin, afirandin û ankû gûharandin ên xwezayê, bi demê re mirov dikarê werêne ser ziman. Carna pîrên kurdan dema ku di civatên xwe de dirûniştin, gotinek dihanîn ser ziman. Digotin ku "î ro heya, lê siba tûna ya." Her wusa ew têngîn, weke têngîneka ku bi demê re afirandin û bûhûrinê dihêne ser ziman. Çerçoveya têngîna xwezayê, di vê çerçoveyê de xwediyê rengêkî bi xwe re ya. Xwe dewrûdayîm kirina xwezayê bi xwe re, rewşên nû jî dide afirandin. Her wusa, dîmenên nû ên demkî jî didê afirandin. Ev li ser rengînîyê re bê û ankû li ser afirandin û awayê afirandinê û hwd re bê, wusa ya.

Li vir, dema ku mirov dike ku li xwezayê bihizirê, mirov wê rewşa wê kifş dike. Lê piştî ku demek têve çû, wê ew rewş jî bigûharê. Wê, rewşek din bi demsalê re bi afirê. Piştî ku demsale nû hat, dibê ku weke întibayekê ku bi mirov re ya ku weke heman rewşê rewş bi demsalê re afirîya. Lê ew rewşeka din a ku bi teybetî û dema wê re bi teybet divê ku mirov hilde li dest a. Her wusa, di vê çerçoveyê de ew gûharîna xwezayê xwe dide dîyarkirin. Ew gûharîna xwezayê, wê piştî bi rewşên nû re xwe bide dîyarkirin. Ew rewşa teybet ya wê kêlikê ku me girt û çêkir, wê weke rewşek razber ya bi dîmenî bimêne li ber me. Ew rewş, wê bê weke rewşeka ku tu mînaqên wê li jîyanê tûna na. Di roja me de, bi teknîka ku pêşketî, wêneyên ku mirov dikişîne, ew wêne, xatek jî jîyanê dikarê bide nîşandin. Lê wê ew dem, weke xwe wusa heta û heta nemêne. Wê ew wêne, di wê çerçoveyê de xwediyê dîmenekî xwemalî bê. Her wusa, di vê çerçoveyê de ji rewşa jîyanê, her çekerî, dema ku bi dîmenî bê û ankû wêneyî û hwd bê, piştî ku bû û pê de, weke ku êdî bi xwe re xwediyê xwemalîyekê ya. Em divê ku wê rewşê bi serê xwe werênina ser ziman.

Roj heya. Piştî şev heya. Piştî rojê şev tê. Piştî şevê jî wê roj were. Her wusa ew dewrûdayîmîya wan, wê weke rewşeka 'dûbare dibe' wê xwe bi tênginekê bi me re bide dîyarkirin. Lê ew dûbare jî, weke ku

xwediye xwemaliyeka bi demê re ya. Her wusa di vê çerçoveyê de têtîna xwezayê, bi wê herîkîniya xwe re rewşa xwe jinûve û jinûve didêt dîyarkirin li berçav. Li vir, her rewş, xwe weke ku 'dûbare dike'. Lê di aslê xwe de, dema ku mirov bi demê û xoslet û teybetîyên wê re bihizirin, mirov wê bibînê ku zêde temenê xwe dûbare kirinê nîna bi xwezayê re.

Bo vê yekê, divê ku mirov vê yekê jî, weerêne ser ziman ku têtîna çandî ya xwezayî, bi têtîna demkî û girtina demkî re xwe dide dîyarkirin. Xwe bi xatên wê û bi watekirina wê re dide dîyarkirin. Her wusa xatên ku çand, wan diafirêne, wê ew xat, weke xatna têtîni jî, wê xwe bidina dîyarkirin. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku xweza û çand, afrînerên hevdu na. Rengên xwezayê, rengên jîyanê na. Her wusa, têtîna xwezayê, çandê bi aqilê me re dike weke têtîneka afrîner. Her wusa, bi wê gûharîna dayîmî a bi xwe re û bi buhûrîna wê ya bi demê re, ew têtîna ku bi çandê re ji wê hat afirandin jî, weke têtînek xwemal ya çandê jî dimêne. Di vê çerçoveyê de dema ku mirov çandê û xwezayê, li ser têtînê re hewl dide ku fahm bike û werêne ser ziman, mirov di vê çerçoveyê de rastîya wê baştir dibînê û fahm dike. Hizirkirina li xwezayê, wê di vê çerçoveyê de bi fêrbûna ji wê re, weke têtîneka çandê xwe bi aqilê me re bide dîyarkirin.

Her wusa li vir, divê ku mirov vê jî, werêne ser ziman ku xweza, weke mijaraka ku divê ku mirov pirr zêde ji gelek aliyên ve di çerçoveya têtîna çandê de hilde li dest a. Her wusa, dema ku em bi têtîni hildina li dest, wê pêşî bi aliyên wê ên weke bi darêjkê, pêşnûma û dîmenîya ji wê ya bi wêneyî û hwd re wê xwe bide dîyarkirin. Salixkirina li ser xwezayê re wê temenê zanîna me bê. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku her salixkirin, weke têtîneka hatî bidest xistin a. Em dikarin weke fêrbûnekê jî werênina ser ziman. Mirovên pêşî, dema ku hênûka bidest bidest hizirkirinê kirin, wê li ser hêtên şikeftan bidest xêzkirinê bikin. Ew xîzkirinên wan, wê weke fêrbûnna wan a ji xwezayê bê. Her wusa, pêşî, sawalekê û ankû ajalekê dibînin. Wê rengê ku bi wê, ku wê zindiyê dibînin di mejiyê xwe de qayd dikin. Piştî, dema ku xêvkirin di mejî de pêş dikeve, wê wan girtina ji bîr nekê. Ew dîmenkirin, wê weke fêrbûnekê bê.

Mirov bi aqilê xwe re di destpêkê de bi wê re di nava jîyane xwe de bidest pêşketina xwe dike. Her wusa, wê jîyane xwe hingî, di wê dema ku aqil pêşneketîya de, li ser ajo û piştî hîsan re bide domandin. Li ser wê re wê tevbigerihe. Hêsta tîrbûnê, hêsta biêşbûnê, hêsta şahiyê û hwd,

wê di destêpêkê de bideşt pêşketina xwe bikin. Her wusa, ev hêst, wê weke têngîna nîrxî ên bîaqil ku pêş dikevin bin.

Li ser wê re, êdî wê mirov, di nava xwezayê de bijî. Bi nêçîrtiyê xwe dide jîyandin. Çawa ku nêçîr kir, wê ew sawala ku nêçîr kir, wê bixwe. Piştî, ku aqil pêşket, wê pêxistina agir, çekirina xwarinê li ser êgir û hwd, pêş bikevin. Piştî jî, cohtkirin, çandîn û şivanî wê pêş bikevin. Ev rengna fêrbûna mirov ya di nava xwezayê de na. Lê ev rengê pêşketinê, em nikarin bibêjin ku wê li gorî wê xwezaya wê jîyane xwezayî bin. Wê, ev rewş, weke rewşna aqilî ên serxwezayî bin. Mirov, bi wan re hin bi hin pêş dikeve. Çendî ku pêş dikeve jî, wê ji nava jîyane xwezayê cûda bibe û qût bibe. Ev qûtbûn, wê hin bi hin bi mejiyê mirov re beyenîbûnê bi xwe re werêne. Her wusa, têngînen ku piştî ku ser pêşketina bawerîyan û hwd re ku pêş dikevin, ên weke 'mîrov, ji axê çêbûya' û ankû 'mîrov, ji êgir bûya' hwd, wê weke têngîna ku nîşanaka wê beyenîbûnê bin. Her wusa, di vê çerçoveyê de bi rengê ku meji di xwezê ku fahmbike û şîroveyê werêne na. Ev hizrên, bi vî rengî, nîşanaka wê na ku mejî dihizirê û dixwezê ku fahm bike ku mirov ji kû tê û wê bi kû ve herê. Her wusa, di vê çerçoveyê de wê xwediyê têngînekê bê. Ev, têngîna armanca hewldana fahmkirinê a bi rengê "mîrov ji kû tê û wê bi kû ve herê", wê weke têngîneka ku pêşketinên hizrî ên felsefîkî dikina mijara xwe û li ser wê dihizirin in. Lê li vir, divê ku mirov vê yekê, werêne ser ziman, dema ku em di vê çerçoveyê de hewl didin ku xwezayê fahm bikin ku çandê fahm bikin, em dibînin ku bi jîyane xwezayê re, çendî fêrbûn li ser xoslet û teybetîyan re diafirê, wê bi wê re têngînek bi vî rengî xwe werêne ser ziman. Mirov, dema ku dihizirê, weke ku felsefeya serdemên kevnera dike, wê hewl bide ku xwezayê fahm bike. Li ser xwezayê re, wê salixkirinan bike. Her wusa, qûdreta xwezayê ya bi mazinbûn û sahwabûna wê re, wê her wusa temenê lêpîrsînên bîaqilî jî bin.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku hizrên weke hizrên 'xwûdê' û ankû 'yazdan', wê di vê çerçoveyê de weke têngîna hizrî ên serxwezayî pêş bikevin. Pêşî, bi xoslet û teybetî li ser xwezayê re wan kifş dikin. Piştî li ser wan teybetîyên mazinbûn û hwd, re wê têngîna pîrozbûnê were hanîn li ser ziman. Pîrozî, weke şîroveyekê ji wê rengê nîrxî ê mazinbûn, bi bandûrbûn, bi sahwabûn û her wusa li ser van xosletên bi vî rengî re bi zanebûn bûna.

Xweza, li vir, weke mijarakê, wê hertimî aliyekî xwe yê bi nepenî jî biparêzê. Divê ku mirov wê yekê werêne ser ziman. Hewldana fahmkirina xwezayê piştî ku aqil pêşket û pê de, wê zêdetir bibe. Her

wusa, xweza çawa bû, destpêka wê ji kû ya û hwd, wê weke pirsna di vê çerçoveyê de ku dihên pirsîn bin. Ev pirsên ku 'destpêkê' bi têngînî dikina berlêpîrsînê de, wê bi aliyê xwe yê metafîzîkî re wê xwe bidîna dîyarkirin. Xweza, weke malzaroka wê metafîzîkî ya. Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman, ku mirov, çendî ku dihizirê ku xweza fahmkirîya, hizir dike ku ew çandî ew di têngîn û fahmkirina xwe de nêzîkî 'hizra destpêkê' ya afirandinê bûya. Her wusa, ew pîrsa pîrr bi afsûn ya bi rengê 'kê xweza afirand?', wê weke pîrseka giring bê. Di hundurê pîrsê de, kirdeya vêşarî ku rengê wê ne dîyar ya 'kê', her wusa wê di vê çerçoveyê de hin bi hin mirov bi aqilê mirov re bigihinê 'xwûdê' û ankû 'yazdan'. Li vir, di vê çerçoveyê de divê ku mirov xwezayê, her wusa ji aliyê têngînîyê ve ji vê aliyê ve werêne ser ziman ku wê temenê hizirkirinê bê. Aqilê ku weke çerçoveyaka serxwezayî ya, wê hewl bide ku xwezayê bi fahmkirinê bike nava xwe de. Hêst û azmerîya fahmkirinê bo serwerbûnê, wê di vê çerçoveyê de weke kirdeyeka vêşarî ya di hundurê aqilê mirov de bê.

Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna xwezayê, wê di vê çerçoveyê de bi giringî, xwe bide dîyarkirin. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna xwezayê, wê xwe di vê çerçoveyê de bi şenberîyeka ku nepenîyekê ku şûn xwe divêşarê re wê xwe bide dîyarkirin. Ew nepenîya li şûn wê şenberîya xwezayê ya li berçav, wê hertimî mereqa mirov bikişêne li ser xwe Hizirkirina mirov, wê hertimî mêla xwe bide wir. Li wir, weke ku 'tişteki ku divê ku zanibê' heya li wê dihizirê. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna xwezayê bi aliyê xwe yê bi aqil ku hatî fêrkirin û aliyê ku nayê zanîn re, di vê çerçoveyê de weke aliyekî giring ku mirov li ser wê bihizirê ya.

Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku xweza, li vir, wê weke çerçoveyeka malzarokî bê ji wê hizirkirinê re. Çend ku hizirkirin bi aqil, dike ku derkeve serxwezayê re, wê weke ku di hundurê gerdûnê de wê di hundurê wê malzaroka xwezayî de bimêne. Her wusa di vê çerçoveyê de piştî ku aqil, pêşket, wê wê têngîna serxwezayî ya bi aqil re, wê xwe bike malê têngîna gerdûnê û her wusa gerdûnê ji xwe re bike mal, parastgeh û jîyangeh. Di vê çerçoveyê de çerçoveya têngîna gerdûnê û ya aqil, wê di vê çerçoveyê de dîsa xwediyê awayekî hizirî ê ji xwezayê bê. Mejî, weke ku li xwezayê hoyandî bê, wê nexwezê ku bi tememî ji wê qût bibe. Wê bi wê re bixwezê ku bijî.

Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku Têgîna ku wê weke têtîne serxwezayê xwe bide dîyarkirin ya gerdûnê, wê weke têtîna yakene ku têtîna xwezayê dikarê bike nava xwe û hundûrê xwe de bê. Di vê çerçoveyê de wê weke aliyekî têtînî ew hertimî wê hebe. Gerdûn, ew têtîna bi rêwîtîya di wê de ya bêdawî, wê xwe di vê çerçoveyê de bi wê têtîna têtîna nepenîya li şûn xwezayê ya bi nepenîyê ku heya, wê xwe bide dîyarkirin. Her wusa, wê weke rêwîtîya di wê nepenîyê de bê, wê xwe bide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de gerdûn, weke têtîneka ku wê xwe di vê çerçoveyê de weke ardnîgarîya wê têtîna ku mirov li ser wê re bi wê nepenîyê re pêde herê bê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî bi wê re werêne ser ziman ku têtîna xwezayê, di vê çerçoveyê de dema ku em weke têtîneka di gûrdûnê de li wê dihizirin, weke firezeyeka di fezeya gerdûnê de xwe dide dîyarkirin. Her wusa, di vê çerçoveyê de êdî di vê çerçoveyê de li ser xwezayê re wê gerdûn xwe weke bike dînyeke û wê her wusa bi wê re bi wê qada nepenî re pêde herê. Her wusa, li şûn xwezayê, bi gerdûnê re ew qada nepenîyê weke qadaka ku wê hertimî heya mejiyê mirov li ser wê bê. Çendî ku bi wê re pêde herê, wê hê jî li ser wê re bixwezê ku bi wê re herê. Weke qada ku dilê mirov dike kûte kût a. Her wusa di vê çerçoveyê de ew qada nepenî, dema ku mirov li ser wê dihizirê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku weke qadaka rêwîtîya bi wê ve ku heya ya. Mejî, aliyê qada nepenî, ji xwe re dike aliyê ku bi wê re di wê re û bi vir ve diçê ya.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku têtîna xwezayê, di vê çerçoveyê de dema ku em bi têtîna gerdûnê re lê dihizirê, wê bi wê têtîna qada nepenîyê re wê xwe bi têtîneka giştî ya heyînî bide dîyarkirin. Lê ev heyînîya ku em bahse dikin, ne salixkirina wê û ankû ne fêrbûna wê, wê weke aliyê ku temenê hewldana mirov ya fahmkirinê de bê. Her wusa di vê çerçoveyê de têtîna xwezayê, dema ku mirov li wê dihizirê, divê ku mirov werêne ser ziman ku weke têtîneka ku hê pirranîya xwe di bin perdeya wê qada nepenîyê de vêşarî dihêlê ya. Ew perdeya bi qada nepenîyê re ku li wê heya, her wusa di vê çerçoveyê de weke aliyekî ku mirov di wê de werêne ser ziman a. Xweza, di vê çerçoveyê de di gerdûnê de dijî. Lê bi wê qada nepenîyê re dijî. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku weke aliyekî wê yê giring ku mirov wê fahm bike ya.

Têgîna gerdûnê, her wusa bi heyînîya wê re dema ku mirov li wê dihizirê, mirov bi wê têtîna heyînî ya li ser xwezayê re wê dihêne ser

ziman. Her wusa, weke dîn, heyîna fezeyê û hwd, jî divê çerçoveyê de weke aliyekî din ku bi wê re dihêne ser ziman. Di xwezayê de weke dûnya me, hebûna dûnyayên din, wê her wusa, di vê çerçoveyê de rewşeka bi nepenî were li holê. Mirov dema ku dervî dûnyê ket, ku mirov têngîna kişîna ardê li berçav negirê, mirov wê bikeve û bi wê ketinê re bigihîjê kûderê? Bi heman rengî, mirov dema ku bi firehbûn û tihêl û ser xwe ve bi heman rengê weke ketin bin herê, mirov wê bigihîjê kû di wê de? Weke pirsna ku di çerçoveya fahmkirina 'destpêkê' na, ku mirov wan dipirsê na. Di vê çerçoveyê de, ew destpêka pêşî, ya xwezayê, bi giştîya gerdûnê re, mirov dema ku li wê dihizirê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku weke ku mirov pêl wê qada nepenîyê dike. Her wusa, di vê çerçoveyê de ew hîs bi mirov re çê dibê. Ev hîs, di hundurê xwe de wê pirsê jî bi têngînê di xwe de dihawêne ku '...çi ya' ya. Li vir, divê ku mirov vê yekê, di vê çerçoveyê de werêne ser ziman ku têngîna xwezayê di vê çerçoveyê de bi gerdûnê re weke têngîneka berfireh a.

Têngîna gerdûnê, weke têngîneka ku di vê çerçoveyê de mirov di mejîyê xwe de weke ya xwezayê hertimî lêpîrsî ya. Bi wê re xwestîya ku fahm bike. Bo vê yekê, li ser têngîna 'gîyanê' re hewldana fahm kirina 'aliyê din ê piştî mirinê' her wusa di vê çerçoveyê de weke çerçoveyeka têngînî ya ku mejî xwe li ser wê kirîya ku werêne ser ziman a. Lê li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku gerdûn, her wusa weke aliyekî ku hertimî xwe dimejiyê me de bitêngîna 'sermediyê' û ankû 'bêdawî' bûnê ku hanîya ser ziman. Ji ber vê yekê ya ku têngîna 'gîyane nemir' afirîya û hatîya ser ziman. Hinekî jî, têngîna gîyane nemir, mirov dikarê weke birhan, nîşanaka wê hanîna li ser ziman a têngîna 'gîyane nemir' jî ku mirov bibînê ya. Di vê çerçoveyê de li gorî wê têngîna gerdûnê, wê jîyane ku hebe wê çawa bê, mejî, li ser wê re wê tasawûr dike. Li wê, dihizirê. Dike ku fahm bike û werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna gîyane nemir, wê weke têngîneka ku xîtabî, wê têngîna 'sermediyê' û ankû 'bêdawî' bûnê bike bê. Di vê çerçoveyê de li hevdu tên.

Têngîna gerdûnê, weke têngîneka seraqilî ya xwezayî ku bi rengê serxwezayî jî ku mirov dikarê wê bi aqil re werêne ser ziman a. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov wê werêne ser ziman a. Hizra, 'xwûdê', di vê çerçoveyê de weke hizreka ku aliyê dervî aqil û fêrbûna me ya bi xwezayê re ku hemû bi xwe re dihêne ser ziman a. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê gotinê bi têngîna wê re baş hilde li dest û li wê bihizirê.

Her wusa, lêpîrsîna vê gotinê, wê di vê çerçoveyê de weke têtîneka ku bi wê lêpîrsîna li wê qada nepenîyê bixwe jî bê. Di vê çerçoveyê de wê hîsê û têtîne bi mirov re dide çêkirin.

Ji vê aliyê ve divê ku mirov werêne ser ziman ku têtîna xwûdê, wê weke têtîneka ku mirov bi xwe re û bi ber xwe ve bikişîne bê. Hemû tiştên bi afsûn bi aliyê wê ve na. Nepenî, xwediyê afsûneka bi berxwe ve kişandiyê ya. Her wusa bi heman rengî, ev bi aliyê vê têtîne ve ya. Em divê ku vê yekê jî baş werênina ser ziman ku têtîna xwûdê, her wusa, wê weke aliyekî giring bê. Her wusa, weke têtîneka ku tenê ne hatîya salixkirin a. Her wusa, ne salixkirina wê bi darêjkî û hwd, wê weke aliyekê giring ê vê nepenîyê bê. Nepenî, weke perdeyekê ji rengê nezaniyê ku li pêşîya çavê me ya. Em dema ku pêde diçin, em wê dirakin. Her wusa li wê serwaxt dibin. Bi wê re em wê bi fêrbûnê dirakin.

Zanîn li vir, dema ku mirov dike ku wê werêne ser ziman, di vê çerçoveyê de weke aliyê aqil ê ku hatî fêrbûn a. Her wusa di vê çerçoveyê de zanîn, dema ku em di çerçoveyê de dihizirin bi hizirkirinê, dike ku xwe bigihêne wê nepenîya li şûn xwezayê. Wê hîsê, hêstê û hizrê bi mirov re dide çêkirin ku weke ku dawîyek xwezayê heya û ew qad jî, reş a, dema ku mirov wê bizanibê, wê bi rohnî bibe. Her wusa bi wê re jî, çendî ku mirov bi xwezayê re pêde herê, mirov wê herê wê qada nepenîyê. Ew qada nepenîyê, weke ku sûmerîyan hizir dikir ku 'dawîya dûnyê ya' ku mirov hat ber wê, miriov wê were weke were berkeviyekê ku karibê xwe di wê re li valahiyê berde û bikeve. Her wusa, ev têtîn, wê her wusa, me di mejiyê me de bigihîjêne wê têtîna 'valahiyê'. Têtîna valahiyê, dema ku mirov li wê dihizirê, her wusa, weke dawîya xwezayê, ku êdî ji wê û pê de ti der tûna na ku mirov bi wê de herê ya. Her wusa, weke ku bi wê qastê wê dihê kirin a.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku têtîna valahiyê, wê weke têtîneka ku pirr zêde li ser wê hizirkirin bûya ya. Her wusa têtîna valahiyê, wê weke têtîneka ku mirov divê ku di vê çerçoveyê de li têtîna dawîya xwezayê li wê bihizirê ya. Di vê çerçoveyê de têtîna dawîy axwezayê, weke têtîneka ku xwe ne tenê bi nepenîyê re dihêne ser ziman. Her wusa bi têtîna valahiyê re jî, dihêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de têtîna valahiyê, ew hizir di serdemên buhurî de bi mirov re çêkiriya 'ku mirov herê dawîya dûnyê, wê ji wê bikeve'. Lê wê bikeve kû, ew jî, weke pirseka ku weke nepenîya têtîniya wê valahiyê bi nepenî ya. Di vê çerçoveyê de têtîna gerdûnê, weke ku kurdên berê dihanîna ser ziman ku di hundurê gerdûnê de bicihkirina û hanîna li ser ziman. Di vê

çerçoveyê de kirina ku wê valahiyê, di vê çerçoveyê de şîroveyekê ji wê re werênin. Hizrên wan ên li ser vê valahiyê, bi salixkirina bi navê gerdûnê re wê valahiyê re û di wê de dînya û xweza û hwd, wê di çerçoveyeka hiyererşîkî de xwe bide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de têtîna valahiyê kirina ku werênina ser ziman. Têtîna valahiyê, weke têtîneka binepenî, wê nepenîya li dawîya xwezayê jî bixwe re dihêne ser ziman. Dema ku mirov li wê dihizirê, tenê reşîyek' di mejiyê me de xwe şenber dike weke rewşa salixkirina wê. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov vê yekê jî, bi wê re werêne ser ziman ku ew nepenî, weke têtîneka ku mirov divê ku wê di vê çerçoveyê de werêne ser ziman a. Her wusa, têtîna valahiyê, ya gerdûnê û her wusa ya xwezayê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov weke têtînna ku li şûn wan, weke dawîya wan, nepenîyeka ku weke kevî ku mirov dema ku herê ber dikarê xwe berdê li bin re heya. Ev rengê salixkirinê, rengê wê reşîya di mejiyê me de salix dike û hwd.

Têtîna xwezayê, di vê çerçoveyê de weke têtîneka giring ya jîyanê ya. Aliyê mirov ê bi aqil ku mirov bi xwe re pêşxistîya, tenê aliyekî wê yê ku em dikarinw eke dilopekê werênina ser ziman a. Her wusa di vê çerçoveyê de Ew têtîna xwezayê, bi aqil bi xwe re dibe. Her wusa, bi aqil fahmkirina wê, tenê xizmetî wê serxweza kirina wê xwezayê dike û hwd. Di vê çerçoveyê de aqil, weke ku bi renekî kirdeyek vêşarî xwediye armancek nepenî ya bi vî rengî ya bi xwe re ya. Her wusa, salixkirina bîaqil, di vê çerçoveyê de mirov di nava xwe de di vê çerçoveyê de dibê. Têtîna xwezayê, di vê çerçoveyê de, î ro ya ku em tenê bi dar û zevî, sawal û ajal û hwd re dibînin em dihênin li ser ziman. Ev, tenê aliyekî ku em têtîhiştina na. Her wusa, aliyê aqilê me ya.

Bi wê re jî, dema ku mirov li wê dihizirê, her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têtîna xwezayê, di vê çerçoveyê de bi têtîna gerdûnê re xwe bi mejiyê re bi wate dike. Di vê çerçoveyê de li şûnmayîna wê, ew nepenîya ku weke valahî jî ku mejiyê me hizir dike, weke aliyekî wê yê ne kifşkirî ya. Divê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têtîna xwezayê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku weke aliyekê wê hizirkirinê ya. Em dema ku li wê valahiyê dihizirin, ji vê aliyê ve jî, xwe tenê weke hizirkirineka me ya bîaqil jî bi me re dide dîyarkirin. Mirov, wusa hizir dike û bi wê hizirkirinê re hîs dike ku dema ku ew hizirkirina mirov bidawî bû, wê ew jî bi dawî bibe. Her wusa, weke ku hertîşt ji wê hizirkirinê û pê de ya. Weke ku ew hizirkirin, weke sînorekî ya. Di wê çerçoveyê de xwe dide

dîyarkirin. Aliyê hizirkirinê, dema ku mirov bi fêr û azmûnên xwe û hwd re li ser têtîna çandê û hwd re dihênina ser ziman re jî, çand jî, wê têtîneka bi vî rengî ya metafîzîkî di hundurê xwe de bi hîsîyetekê biparêzê. Mejiyê mirov, bi wê re dema ku mirov li wê dihizirê, her wusa, di vê çerçoveyê de ku mirov li wê dihizirê, di vê çerçoveyê de ew dîmenê ji xwezayê ku girtî, mirov bi nerîna xwe de dike û dixwezê ku dawîya wî dîmenî di mejiyê xwe de bibînê. Her wusa ev têtîna li ser wê wêneya xwezayê ku bi çandî dihê ser ziman, li ser wê rewşa aqilîyê ya ku heya re ya. Di vê çerçoveyê de aqil, divê ku mirov di vê çerçoveyê de wê werêne ser ziman. Têtîna aqil, di vê çerçoveyê de dema ku mirov li wê dihizirê, her wusa mirov wê bi wê re çerçoveya têtîna çandî ya ku em li vir wê lê dikolin jî dibînin. Çend ku ji aliyekî ve weke ku sînorê wê jîyankirin, kifşkirinê bi aqil û li ser aqil û hwd re jî bin, lê li aliyekî din jî, weke pîrseka metafîzîkî di xwe de dihawêne ku wê hîsîyetê dide me ku weke ku ji me re bibêje ku ji ya ku dihê ditin zêdetir im. Vê hîsîyetê dide me.

Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têtîna çandê bi aqil re, emê ji vê aliyê ve di dema mijara xwe de hê jî ki ser wê bihizirin û werênina ser ziman. Ev rewşa têtîna nepenîya li dawîya xwezayê, di hundurê hizrê de çawa ku di dawîya darêjkê de xwe dide dîyarkirin, emê wê jî hinekî li ser çandê û aqilê wê re bibînin. Her wusa di vê çerçoveyê de mirov wê rastîya wê bi aqil bibînê. Aqil, li vir, wê her wusa, bi aliyê xwezayê ê ku hatî kifşkirin, fêrkirin û salixkirin re xwe bide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov wê werêne ser ziman ku aqil, wê gerdûneka têtînî di hundurê xwe de biafirîne. Her wusa, wê li ser salixkirin û şenberîyên bi aqil re wê xwe bide dîyarkirin. Aqil, di vê çerçoveyê de wê weke çerçoveyekê jî li ser dîmenkirin, şenberkirin û salixkirinê weke bi dîmenî ên çandî û hwd re bin. Her wusa a di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku wê aqil, di vê çerçoveyê de hin bi hin wê di çerçoveyekê de xwe bi wê têtîna gerdûnê re bi çerçova bike û werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de weke rastîya ku heyî, wê bide dîyarkirin.

”

Di dewama aqilê gerdûnê de aqilê xwezayê û çêkerîyên wê yên çandî

Li vir, divê ku mirov di dewama mijarê de bahse aqilê xwezayê bikin, li jor hinekî jî bê, me bahse têtîna çerçoveyî ya bîaqil û sînorê wê yê bi xwezayê, gerdûn û nepenîya li dawîyê û valahiya bitêtînî jî kir. Ev gotin, weke gotinna ku li ser wan pîrr zêde jî, bi hizrî aqil hatîya meşandin in.

Dema ku mirov li ser wan re dihizirê, her wusa mirov wê rastiye bi wan re kifş dike ku têngîna xwezayê bi aqilê wê re her wusa, weke aliyekî wê ye heyînî ya. Lê li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku dema ku em bahse aqilê xwezayê dikin, em bi têngînî ya fêrbûyî û hwd ku bi hiş dihê zanîn dikin. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku ew aqil jî di nava xwe de xwediyê nepenîyê ya. Aqil, hertimî weke siha xwe bi xwe re têngîna razberîyê di parêzê. Ku çendî ku ev 'aqilê şenber' jî bê. Her wusa, li vir, razberî weke teybetîyeka hizirkirin û hizir a. Ji ber vê yekê ya ku mirov wê di serî de bi hîsî wê kifş dike.

Li vir, divê ku ez vê yekê werênima ser ziman ku aqil, dema ku mirov li wê dihizirê, têngînên wê ên ku hatina salixkirin, mirov çawa dikarê wan kifş bike û werêne ser ziman. Her wusa, dema ku bahse aqil dihê kirin, têngîna şenberîyê li ser rewşa ku dihê ditin û ankû hatî ditin û yan jî kû ya ku dih zanîn û hwd, li ser wê re xwe dihêne ser ziman. Li vir, di nava aqil û têngîna aqil de, hinekî divê ku mirov li ser têngîna 'şenberîyê' rawastihê. Ev weke aliyekî ku mirov divê ku wê bi teybetî kifş bike û werêne ser ziman. Şenberî, weke aliyekî ku mirov li ser gotinê re bi rengê ku hatî salixkirin û dihê ser ziman bi watekirina ku bi wê hatîkirin re xwe dihêne ser ziman. Lê li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku şenberkirin, her wusa, bi ditin û ankû têngîna dîtînê re ew dibê. Li vir, ew dîtina dîtînê, wê weke aliyekî teybet ê ku li vir divê ku mirov hewl bide ku wê fahm bike ya. Her wusa li vir, di vê çerçoveyê de têngîna aqilê mirov ê şenber, weke gotinekê di vê çerçoveyê de dimêne. Ew şenberîya bi têngîna dîtînî jî, di mejiyê me de hişeka. Em di wê farqê de jî na.

Her wusa li vir divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku têngîna aqilê mirov ê bi têngîna dîtînê re ku mirov dike ku li ser rewşê re werêne ser ziman, bi wê re ku watekirina gotinê û hwd dihê kirin, ew weke aliyekî aqilî ya. BI gotinaka din, bi navkirin, salixkirin ankû 'şenberkirin' a. Her wusa aqil di vê çerçoveyê de xwe li ser vê têngînê û ankû van têngînan re dide dîyarkirin.

Têngîna aqil a bi dîtînî, li vir, weke mijaraka ku divê ku mirov wê hilde li dest. BI çandî û ankû têngîna çandî, her wusa wê ew têngîna şenber weke têngînek razber xwe bide dîyarkirin. BI wênekirin û ankû bi nîgarkirina wê, her wusa weke helwesteka çandî ya şenberkirinê ya. Li vir, têngîna ji hizir ber bi dîtînê ve di vê çerçoveyê ve xwe bi awayekî li ser gotinê re dide dîyarkirin. Lê li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman, ku em gotinê hildina li dest, divê ku em gotinê bi wê salixkirina wê re û her wusa têngîna wê bi re bi serbixwe hildna li dest. Dema ku mirov di vê

çerçoveyê de dihildina li dest, gotin, weke têtîna xwemalî ya razber xwe dide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de afrînerîya têtînî ya çandî wê xwe bi wê dîmenkirina wê re bide dîyarkirin. Salixkirin, weke fêrbûna ji xwezayê, karekî giring û binîrx a. Her wusa di vê çerçoveyê de salixkirin, wê li ser gotinê re bi têtînî bibe. Salixkirin, wê li ser gotinê û wateyê re xwe bide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de hanîna wê ya li ser ziman wê bibe.

Dîmenên ku gotin ji wê bi deng bûna ên xwezayî, ew weke dîmenna binavî mana. Her wusa, di vê çerçoveyê de salixkirina wan ya bihiş, weke ku pêwîstîyekê bi wê heya. Gotin, di vê çerçoveyê de piştî nivîsandinê û pêşketina nivîsandinê re êdî weke têtîneka jîyanî ya aqilî bû û pêşket. Nivîsandin, weke aliyekî giring, ê têtînî ya. Her wusa nivîsandin, weke aliyekî giring ê hanîna li ser ziman a. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî, bibêje ku hanîna li ser ziman bi nivîsandinê, wê li ser wate û têtînê re bibe. Di vê çerçoveyê de têtîn, weke aliyekî giring ku divê ku mirov wê werêne ser ziman a.

Têtîna aqil, li vir, dema ku mirov wê hilde li dest, divê ku mirov wê werêne ser ziman ku weke aliyekî giring ê salixkirinê ya. Li vir, binivîsandinê, pêvajoyaka salixkirinê ya bi rengê dahûrî xwe li ser şîroveyê û hwd re dide dîyarkirin. Ev jî, wê bi levkirin û ankû levhanîna têtîna wateyan li hevdu û bi hevdu re ku mijarekê û ankû bebatekê werênina werina ser ziman. Di vê çerçoveyê de ew pêşnûma nivîsandinê ku derdikeve li holê, wê di vê çerçoveyê de weke pêşnûmeyeka ku bi levkirin û levhanîna têtîn û wateyê ya bi hevdu re bê. Li vir, em dikarin, mînaqa nîgarekê li vir bidin. Di nîgarekê de çend reng dihên bikarhanîn û wê reng li kûderê û çawa û bi çi şêwayê werina bikarhanîn. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku wê bi têtînî bin. Di wê çerçoveyê de wê hişmendiyek di çerçoveya wê hişê de heya ku wê rêşanîdanê dide kirin a. Li ser wê re wê ew bibe. Di nîgareka xwezayê de ku pirr dar hena, wê cihê pelê û rengê wê çawa bin, ew kifş in. Her wusa, wê ew bi têtînî werênina ditin û li gorî wê werina hanîn li ser ziman. Li vir, destûreka xwezayê ya afirandinê xwe dide dîyarkirin. Dema ku mirov wê çê dike bi çêkerîyekê jî, hikmê wê destûrê xwe dide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têtîna hanîna li ser ziman, wê di vê çerçoveyê de bide nîşandin.

Darek bo ku weke dar were hanîn li ser ziman, wê bi qûrm, çiqil, pel û hwd re bi hemû aliyên xwe ve werina ditin. Her wusa, wê di vê çerçoveyê de reweşek bi awayekê jixwerebûnê xwe bi wê re bide

dîyarkirin. Ev jî, wê êdî hin bi hin li ser wê re xwe bêne ser ziman. Têgîna ku em divê ku wê werênina ser ziman, di mejiyê me de bi wêneyî heya. Her wusa ya afrîner, ew dîtina me ya qaydkirî a di mejî de bi hiş a. Di vê çerçoveyê de dema ku mirov li wê dihizirê, hingî, weke ku temenê wê çekerîyê bi dîtînîyê heya û li berçav a. Ew dîtînîyê li berçav, dema ku mirov li wê dihizirê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku weke aliyekî giring ê ku miriov divê ku werêne ser ziman a. Her wusa di vê çerçoveyê de wê weke aliyekî têtîgîna ê fahm kirinê bê. Wêna, dema ku bi nîgarî hat çêkirin ji destê çêkerê xwe ve, wê weke wê dîtînîyê di mejî de bê? Ew dîtîn û ankû dîtînîyê wê xwe bi wê re bêne ser ziman.? Ankû, wê xwe di wê de bibînê? Ev, weke pirsên ku mirov bipirsê. Li vir, dîtînîyê mirov ya ji xweyê, di vê çerçoveyê de bi wê hişîya xwe ya bi xwe re ya bi hişmendî, di vê çerçoveyê de wê afirandinê weke ku dide çêkirin.

Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku çendî ku di wê çekerîyê de xwemalîti hebe, wê ewçendî jî biriqîna ji wê dîtina ji dîtina xwezayê wê hebe. Livir, weke teherê bi dîtînîyê re xwe di mejî de weke temenê wê dide dîyarkirin. Li ser wê re ew afirandin xwe dide dîyarkirin. Bi wê re, hîsek û hizrekê wê were ser ziman. Ew hîs û hizir, wê tiştê ji me re bibêjin. Tiştê ku bibêjin jî, wê ji wê dîtina hatî girtin ku bi heyî bê. Lê li vir, divê ku mirov weke afrînerîyê wê rewşê, divê ku mirov hişê di derbarê wê dîtînîyê de ku heyî jî ji bîrnekin û li vir werênina ser ziman.

Têgîna li vir, ku mirov wê werêne ser ziman, di vê çerçoveyê de weke aliyekî giring ê afirandinê ya. Mirov, bi wê dîtina ji xwezayê, wê êdî wê afirandinê bike. Bi wê afirandinê re wê rewşekê bide dîyarkirin. Her afirandin, ji destê çêkerîyê xwe yê ku ew çêkir, wê xwediyê xwemalîyekê bê. Em divê ku vê yekê di çerçoveya wê afirandinê de li vir werênina ser ziman. Nîgar, weke wêneyî ku dihê çêkirin, ew bi hêst û hizrên çêker re xwe dide dîyarkirin. Weke ku ew li wir werina naqşkirin li wê tê. Bikarhanîna rengan li gorî çî hêstê kifş dike û bikarbêne, wê çî rengê li kû bikarbêne, wê çawa pêşnûmeyekê çêke, wê çawa levkirinekê bide çêkirin û hwd, ev wê xwe bidina dîyarkirin. Di aslê xwe de di vê çerçoveyê de dema ku mirov li ser çêkerîyê nîgarî re dihizirin, em dibînin ku weke ku jîreka mirov ya ji aqil xwe bi wê dide axaftandin. Mirov, bi wê rewşê re wê yekê bi awayekî vekirî dibînê. Ev jî, weke aliyekî, aqilî xwe dide ber me. Her wusa, dema ku em jîrê dahûr dikin, bi pêşnûma û darêjkê re bi çerçoveya ku afirandî re mirov bahse wê dike. Di vê

çerçoveyê de wê nîgar, weke minaqaka jîrî ya di vê çerçoveyê de bê ku mirov bi rengê aqilê xwe re wê werêne ser ziman. Nîgar û jîr, di vê çerçoveyê de her wusa bi vê çerçoveyê re bi wê hizrê re ku xwemalîya û ankû ne bi xwemalîya, bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Wê bi wê re êdî weke aliyekî giring wê xwe werêne ser ziman.

Nîgar, di vê çerçoveyê de jîreka. Lê li vir, ew jîr jî, çawa ya û xwediyê çend girêdan, reng, awa, û hwd a, wê xwe bi wê re bide dîyarkirin. Çendî ku di vê çerçoveyê de têgîneka xwemaliyê bi wê re xwe bide dîyarkirin, wê weke rewşeka afrîner ya jîrî ya aqil ya razber xwe bide dîyarkirin.

Em divê ku vê yekê jî, werênina ser ziman ku ev afirandin, piştî ku bû û pê de, wê weke tiştêkî afirandî wê xwe bide dîyarkirin. Her wusa, ji wir, çi hizir û hêstê mirov dikarê bigrê û ankû bixwêne, bi wê re weke aliyekî giring ê vê rewşê ya. Di vê çerçoveyê de ew xatên wê, wan întîbayên ku di mejiyê me de çê dike, her wusa wê weke aliyekî giring ê wê bê. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têgîna aqil, li vir, weke jîreka wê hatî afirandin, dikarê xwe werêne ser ziman. Ji aliyekî din ve, dema ku mirov lê nerî, wê bi xwezayê re çî têgînê bide me, ew jî, weke aliyekî din ê ku mirov dikarê li ser wê bisekinê ya. Li vir, her çêkerîya xwezayî ya ya hizrî, wê bi wê rewşa xwezayê re di meji de hizreka ku li şûn wê têgîneka nepenî heya, wê bi wê re xwe bide dîyarkirin. Ev jî, rewşeka ku di temenê afirandinê de ya. Her wusa, di temenê hizirkirinê ya. Têgîna 'herkesek weke hevdû nabînê', li vir, dema ku mirov di çerçoveya têgîna ditin, fahmkirin û her wusa kifşkirinê de lê bihizirin, di vê çerçoveyê de weke hizrekê xwe bi me re didê nîşandin. Hizirkirin, wê weke aliyekî vê aliyê vê. Hizra xwezayê, afrîner a. Her wusa, hizra xwezayê, bi wê rewşeka wê ya ku hatî bi dîmenkirin û hwd jî, demkî ya.

.Dema ku mirov bahse bi dîmenkirin têgînê bike, di nava têgîna civatî de bi pêşketina aqil re her wusa weke nirxekî civate kurd û kurdistanî, di cih de 'naqşaya şahmaran' dihê berbîra me. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têgîna bi naqşaya şahmaran re ku dihê ser ziman, me hinekî li jor hanîbû ser ziman. Lê li vir, di çerçoveya têgîna aqil, jîr û her wusa bi nîgarî pêşxistina wê re divê ku mirov hinekî din jî li vir werêne ser ziman. Têgîna şahmaran, dema ku mirov li wê dihizirê, di serî de wê çî reng di wê de werina bikarhanîn, ew bi awayekî vekirî dihê kifşkirin. Weke rengna ku di nava têgîna bawerî ya yazdaniyê de jî ku pîroz in kesk û sor û zer, her wusa wek rengna sereka na. Bi wan naqşaya

şahmaran

dihê

çêkirin.

Li vir, dema ku em bahse têngîna şahmaran bikin, li vir, divê ku em hinekî bi wê re hûr û kûr jî herê. Me hinekî li jor bahse têngîna gerdûnê jî kiribû. Şahmaran, weke têngîneka gerdûnî her wusa bahse wê dihê kirin. Di wê çerçoveyê de ew dihê hanîn li ser ziman. Di wê çerçoveyê de têngîna şahmaran, dema ku dihê hanîn li ser ziman, bi wê re di çeçroveyeka aqilekî ku bi wê re dihê hanîn li ser ziman, dihê gotin ku 'şahmaran, xwediyê nepenîya('sûrra') gerdûnê ya'. Di vê çerçoveyê de bahse wê dihê kirin. Şahmaran, bi têngîna gerdûnê re di vê çerçoveyê de dihê hanîn li ser ziman. Wê, di vê çerçoveyê de vegotina wê weke ku di civatên kurdan de jî dihat gotin ku 'wê heft şev û heft rojan biheta vegotin lê bi dawî ne dibû.' Her wusa di vê çerçoveyê de bahse wê dikirin. Yanî, bi gotinaka din, rêûwêneyekê jîyanê bi wê re dihat bi vegotinkirin û bi wê vegotinê re naqşkirin. Di wê de, wê gotin, çawa werina ser ziman, di wê çerçoveyê de dihên ser ziman. Vaca, her vegotinê ji nava civatê, li ser têngîneka şîretî ya.. ' Her wusa divê ku mirov vê yekê binxat bike û werêne ser ziman.

Têngîna şahmaran di vê çerçoveyê de jî, ew jî weke têngîneka vegotinî ya şîretî bû. Mirov, ji wan aqil digirt. Di nava civatê de jî, bi vî rengî dihat vegotin ku mirov ji çîrokan aqil digirê. Her wusa, di wan de bahse çi dike, divê ku mirov têbigihê. Ev, weke şîret û hizreka ku mirov di dema gûhdarkirinê de ku bike gûhar digûhê xwe de bû. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna şahmaran, weke têngîneka ku divê ku mirov wê di vê çerçoveyê de bi teybetî werêne ser ziman bû. Têngîna şahmaran, bi vegotinî, di vê çerçoveyê de bi şîretî û zanînî bû. Lê bi naqşî jî, nîgarî bû. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov wê werêne ser ziman. Şahmaran, weke çandaka giring ya civatî bû. Ya dema civatê bû. Di vê çerçoveyê de di serî de divê ku mirov werêne ser ziman. Dema ku mirov bahse têngîna çandê bike divê çerçoveyê de bi wê re wê bi awayekî pirr xweşik werê ser ziman.

Biaqil, hûnadina gotina li hevdû, di wê çerçoveyê de bi wê hûnandinê re mirov çi hizir dike ku werêne ser ziman û hwd, di vê çerçoveyê de wê weke aliyekî têngîniê ê vê rengê pêşketinê bê. Mirov, dema ku hizirî û gotinên xwe bide li hevdû hûnandinê kir, mirov wê bi wê hûnandina li hevdû re, weke ku çawa ku mirov bi naqşî naqşaya şahmaranê çê dike, bi heman rengî wê wê hûnandina bi hevdû re wê naqşaka bitêgînî li ser aqil re biafirêne. Bi naqşê re wê tevnek ji gotinên ku bi hevdû re hatî hûnandin wê derkeve li holê. Her wusa ew tevn, wê weke tevneka ku

mirov dikarê bi têngîna jîrê û hwd werêne ser ziman a.

Tevna hûnandina gotina a bi hevdû re, di vê çerçoveyê de li ser têngîna çandê û gotina wê re, wê bi rengê hanîna li ser ziman re xwe bide dîyarkirin. Her wusa wê li ser wê re xwe werêne ser ziman. Ev jî, wê weke aliyekî ku mirov dikarê wê bi teybetî kifş bike û werêne ser ziman a. Tevna gotina a bi hûnandinê li hevdû, wê çerçoveyeka jîrî ya zêhnî wê bi xwe re werêne li holê.. Her wusa di vê çerçoveyê de ew tevna gotinî, wê weke têngînekê bê. Wê tiştekî werêne li holê. Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna li hevdû hûnandinê, wê bi wê re xwe bide dîyarkirin. Li ser tevna hûnandinê, mirov dikarê bahse nivîsandina leyistikekê ya di roja me de bike. Her wusa, ev wê minaqaka pirr baş bê, ji vê rewşê re. Leyistik, di çerçoveya mijarekê û bi têngînekê dihê kirin. Wê çawa werê ser ziman, bi çi rengî û bi çi gotinan were hanîn li ser ziman, ew dihên kifşkirin. Di wê çerçoveyê de dema ku leyistik hat nivîsandin û bi dawî bû, wê mirov êdî wê bike kirinê(piretikê) de. Di kirinê de wê rol were dayîn li mirovên ku bileyizin. Ew her yekê ji wan, wê biawayekî li gorî çerçoveya wê leyistikê wê werêne ser ziman. Wê têkiliyên xwe bide çêkirin û bide nîşandin. Piştî ku ew leyistik hat nivîsandin û bi vî rengî hat xistin kirinê de, wê hingê ew tenê êdî weke hizrekê nemêne. Wê weke hizreka hevbeş ku di jîyanê de êdî xwe bide nîşandin. Ne tenê ên ku ew leyistik dileyizin, her wusa, ên ku tamaşa dikin jî, weke leystikvanan wê xwediyê têngînekê bin. Wê têngînekê bigrin. Di wê çerçoveyê de wê rewşekê di mejiyê xwe de bi wê rewşê re bifahm bin.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku ev rewşa leyistikê, weke têngîna çandî ya çêkerî ya li ser aqil re ya. Her wusa, çawa kj uaqil êdî diafirêne, wê dide dîyarkirin. Hanîn li ser ziman, di vê çerçoveyê de têngîna çandê bi gotina wê re ji me dixwezê ku mirov wê pirr baş fahm bike. Li vir, bi aqil re divê ku mirov gotina çandê pirr baş hilde li dest. Her afirandinên bi nivîskî û her wusa bi tevgerî ku di jîyanê de hatina kirin, wê ji vê aliyê ve dema ku mirov bi vî nerînê li wan nerî, mirov wê weke çandekê jî bibînê. Her afirandinê bi aqil, wê weke çandekê bin. Aqil, dema ku mirov bi heyîna afirandinên wê re wê werêne ser ziman, wê rast bê. Lê bi rengê afirandinê wê ku mirov bi hiş ew binirxkirina di mejî de, her wusa di vê çerçoveyê de weke afirandinaka çandî jî mirov dikarê werêne ser ziman. Her afirandin û çêkerîya ku bû, mirov dikarê di vê çerçoveyê de weke çandakê jî mirov dikarê wê werêne ser ziman. Di demên buhurî de, mirov dema ku bidest hizirkirinê kir, pêşî

bidest xizkirinê kir. Bêgûman, ew xîzkirin, di wê kêlîka ku di hatina kirin de wê bi hişekê bin. Piştî jî, wê li ser wê re bê domandin. Her wusa, piştî li şûna wan xîzan, rengê jîyanê û di nava jîyanê de çûn û hatin wê cih û war bigrê. Vegotinên bidestani, ên di derbarê jîyane leheng û hwd de, wê di vê çerçoveyê de têgînekê bide me. Her wusa, di derbarê keseyetîyên ku bi kirineka xwe derketina li pêş de wê têgînekê bidina me.

Têgîna li vir, ya ku mirov di serî de werêne ser ziman, ew têgîna hizirkirinê ya. Wê li ser wê re ev bibin. Her wusa, vegotin, wê li ser wê re bi hişkirinê pêş bikevin. Dema ku mirov rûnişt bi hevdû re, yan bi hevdû re çû nêçîrekê, yan, bi hevdû re li ser sofreyeka xwarinê rûnişt, yan ket şerekî de û di wê dît ku mirov çawa hevdû dikujin, yan di rêwîtiyekê de dirêj û dirêj çû û hwd. Di vê çerçoveyê de mirov dikarê gelek rewşên bi vî rengî ku bûna werêne ser ziman. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman u ev rewş hemû, rewşna ku dikarin bi hiş werina ser ziman in. Lê li vir, mirov dikarê vê pîrsê jî bike. Dema ev rewş bûn, ku du mirovan heman rewş, weke hevdû jîyan, yek ji wan di derbarê her rewşê de bi hiş a. Lê yê din di derbarê her rewşê de bêhiş a. Piştî ku rewş bûn û buhurîn û pê de, ew ne bîra yekê jî ji wan de ya. Di vê çerçoveyê de mirov dikarê bibêje ku yê ku bihişkirî ya wî dibe çand û ya yên ku ew hişnekirî nabê çand? Na, mirov nikarê vê yekê bibêje. Ji ber ku çand, di vê çerçoveyê de wê rewşa ku bûyî û heyî bi heyînî, tevgerî, tiştî û hwd bi her cûrayên wê yên heyînî re dike nava xwe de û bi xwe re bi wate dike.

Em di vê çerçoveyê de divê ku werênina ser ziman ku çand, di vê çerçoveyê de di serî de bi têgînî mirov dikarê bi jîyane civatê re werêne ser ziman. Her tevgerîyên ku bûn, wê peymanaka wan ya bi çandî û hwd wê hebe. Di vê çerçoveyê de çand, vê yekê weke mijarekê jî bi xwe re dihêne ser ziman. Em li vir hinekî di çerçoveya jîyane civatê û têgîna desthilatdarîyê de bihizirin. Dema ku em li jîyane civatê dinerin, em dibînin ku bi rengê jîyane wê re ew çandîniya wê dihê ser ziman. Li vir, çand, wê rengê civatê werêne ser ziman. Têgînên weke bi kevneşopî û hwd jî, ya civatî jî bi wê re heya. Civat, wê weke ku dijî dihêne ser ziman. Lê desthilatdar dixwezê ku weke ku dibîne wê bêne ser ziman. Li vir, dema ku mirov di çerçoveya jîyane civatî de li mijara çandê dihizirin û li nêzîkatîya desthilatdarîyê ya li wê dihizirin, em dibînin ku çandî bi pîrsgirêk a. Her wusa, em hinekî di vê çerçoveyê bi gotina çandê û jîyane civatî û têgîna desthilatdarîyê bi nêzîkatîya wê re pêde herin.

..

.Li ser çandê û têngîna çandê, dema ku em dihizirin, em bi rastîya çandê re vê rewşê dibînin. Pêşî, em bo ku baş werê fahmkirin, bi pîrsa rastîya çandê çi ya re dest bi hanîna li ser ziman a ji vir û pê de bikin. Di seri de bi pîrseka bi vi rengi destpêkînin, wê weke ku girîng bê. Di roja me de çand, dema ku em bahse wê bikin, divê ku mirov ji rastîya ziman dûr neyênê ser ziman. Biqasi qadaxaya li ser ziman, qadazaya li pêsiya pêsketina çandê û her wusa astengîyên li pêşîya wê û pêsketina wê, alîya ku divê ku mirov bi hevdû re ku werênê ser ziman in. Çand aliyê wê yê bi pêsketina wê re ku mirov werênê ser ziman, weke têngineka bi serdestîyîya civatî re aliyê ku mirov divê ku werênê ser ziman a. Bo vê yekê ya, desthildarî bi sedestîya xwe re giringîyê didina serwerîya bi çandê. Ji ber ku aliyê ku temenê wê sedestîyê ku bi civatî bê û ankû bi metîngerî bê, temenê wê çand bi hebûna xwe re diafirênê. Bo vê yekê ya, ku di roja me de bi çêkirina rêza filman, film, romanên ku tên nivisandin û hwd, wê weke aliyê wê yê ku bo wê serdestîyê ku temenê wê diafirênê bê. Çand, bi hebûni, têngîya wê bi rege jîyana civatî re heya. Her wusa, di vê çerçevîyê de dema ku em bahse çandê û hwd dikin, em bi wê re bahse kevneşopî, hûner û hwd, hemû aliyên civatî û jîyanî ên weke weke dîkin.

Di vê çerçevîyê de divê ku mirov bi bêje ku çand, weke aliyekî girîng ku reng jîyane û jîyandîne bi xwe re dihênê ser ziman a. Di vê çerçevîyê de desthildarî, hertimî li wê hizirîna ku wê çawa jîyane li gori xwe û ku karibin bi rê bibin li wê hizirîna. Ti kesekî, di warê de bi qasî 'nazîyan' ew nekiribû. Her wusa bi çandê, hûnerê, wêjeyê û hwd, mêmê weke ku dihê xistin bin sehê de. Wê çawa bi karbênin, divê çerçevîyê de çand, hûner û wêje û hwd, bo desthildarîyan girîng bûna bo kirina bin sehê de. Her wusa, çand, bo desthildarîyên ku li serdestîyê dihizirin, weke ku çawa ku bi olê û hwd bi kardihênin, çandê jî bikar dihênin. Di serdemên hemdem de çand, her wusa bi ziman re girîngîya wê pîr zêde dihê ditin. Di serdemên berê de ol, di çerçevîyeka ku bi wê civatê di bin sehê de bigrin pîr zêde hat bikarhanîn. Di serdemên me yê weke yên i ro de çand jî, di çerçevîyeka bi vi rengi de dihê pêsxistin. Bi wê re jî pêsxistina listikan weke "sporê" û hwd jî, bi Heman rengi hatiya pêsxistin.

Çand, di roja me de weke ku dihê ser ziman, bi têngînê weke 'popûlîzmê', 'modernîteya hemdem' û hwd, dibê xwedîyê pêsketineke ku dem bi dem bi pêşde diçe ya. Her wusa bi têngînê weke bi rêza filman, filman û hwd, dike ku tevger û gavavêtînen mirov di çerçevîyeka de birêxistin bike. .. Her wusa di vê çerçevîyê de çand, bi navaroka wê re

dihê dîtin. Lê çand, divê ku mirov weke têgineka ku jîyan û gavavêtinên mirov bi awa dike ya werêne ser ziman. Her wusa bi awa û reng kirin jîyane mirov jî bi wê re dibê û dihê ser ziman.

Di roja me de bi têgini gotina 'çanda hemdem' pêşketiya û bi wê re nîrxna demi ên têgini dihên hanin li ser ziman. Têgina çandê, divê ku mirov werênê ser ziman ku afirandinên mirov ên bi dîrokê, jîyane civatî, bi teginî weke hizrên me yên jîyani û hwd, hemû afirandin û aferêndêriyên me yên di jîyanê de dike nava xwe de. Her wusa divê ku mirov werênê ser ziman ku "çand, rengê jîyanê ê ku mirov di jîyandinê de jîyan kirîya" û ankû 'çand, rengê jîyanê ê ku dihê jîyane kirina' dike nava xwe de. Di vê çerçeveyê de ku mirov bi bêje ku 'çerçeveye teginî a jîyani ku mirov bi ziman dihênê ser ziman a, wê rast û di cih de bê. Her wusa bi jîyane civatî re hemû afirandinên me yên jîyanî ên weke kevneşopî, hûnerî, wêjeyî, helbestgerî, dengbêjî û hwd, bi gelek aliyên din ên jîyane civatî re ku hena, mirov dikare di çerçeveyê gotina 'çandê' werênê ser ziman.

Têgina çandê, li ser jîyane civatî û hizirkirinê re pêş dikevê. Her wusa jîyane civatî a ku mirov jîyankirî û li şûn xwe hiştî û buhûrandî, bi hizirkirin û hanîna wê ya li ser ziman re çand diafirê. Yani bi gotinaka din, mirov dikarê werênê ser ziman ku çand dîmenek ji jîyane me jîyankirî ya. Di vê çerçeveyê de çand, bi hîmê xwe re ji ber ku li 'ya ku hatî jînkirin' û 'buhûrî' re dihê ser ziman, di vê çerçeveyê wê de mirov dikare bi hebûna wê re bahse şenberîya wê jî bikê. Her tişt a ku me jîyan kir û li şûn xwe hişt, ew fêr û azmûneke ji me re di jîyanê mê de. Di vê çerçeveyê de dema ku mirov dinerê, mirov çandê weke têgineka bi renge jîyane me re ku hat dîmenkirin re dibînin. Her wusa çand, di vê çerçeveyê de weke regekî hizirkirina me ya ji jîyane ku ew disa li jîyane ya. Çand, aqilê jîyanê ê jîyankirî ya.

Li vir, divê ku mirov vê yekê ji werênê ser ziman ku çand, di hundurê xwe de ew bixwe jî weke darazaka nêrînî ya jîyanî ya. Her wusa çand û hûner, daraza mirov ya li jîyanê jî ya. Em divê vê yekê jî werênê ser ziman ku çand, weke dîtinekê daraz a. Fahmknirina jîyane bi têgina jîyanê ya. Her wusa rêveberî, li ser vê xale çandê re pirr zêde leyistina. Ew fahmknirina jîyane ku bi têgina jîyane, wê çawa wê bikina nerîna ku bi wê bidina herêkirin, di vê çerçovêyê de li ser wê peyame çandê a li jîyane leyistina. Di vê çerçovêyê de çand, bo desthilaydarîyan bûya, mijaraka ku xwe bi wê bikina mêjiyê mirov de û her wusa ku xwe bi wê bigihênina temeneki civatî jî. Çand, bûya lingê civatî ê ku li gorî bîrdozîya xwe

afrineriyê bi wê bike ya. Desthilatdar, di nava civatê de ku aliyek bi çandê ku bi wê civatê li gorî xwe digûherênê û her wusa olê ku bi wê statuya xwe ya çerçoveyê civatî ya têgînî bi pergali pêş dixê di wê çerçovêyê de bi kar dihênê. Li vir desthilatdar, çandî ku dixwezê çandê bi xwe re biafirênê û peyamên wê bi xwe re bide ewçandî ji bi olê ji seri ve bi ramyarî û hwd, di çerçovêyê pergali de dike wê rewşê biafilênê li gorî xwe. Ol, di destê desthilatdarîyê de çi bê, wê çand jî bi wê rengê xwedîyê rastîyekê bê. Di wê çerçovêyê de 'çanda xwe ya serdest' diafirênê.

.. Çand, dema ku mirov wê werênê ser ziman, divê ku mirov bi dîrokê re werênê ser ziman. Çand, pirranîya jîyangerîya mirov a li jîyanê û nivîskîya wê ku pêş dikevê, dikê nava xwe de. Her wusa divê ku mirov têgina çandê, bi rengê jîyanê ku hatî jîyîn re werênê ser ziman. Ev tenê aliyekî wê ya. Her wusa alîyê din jî, bi têgina çandê re ya ku weke darazekê ku xwe didê dîyarkirin a.

Têgina çandî, her wusa weke nerînekê, wê xwe bide dîyarkirin. Mirov çawa û di kîjan şibekeyê re ku dinerê, wê rengê dîtina çandî wê bidê dîyarkirin. Mirov bi têgina çandî re, weke ku bi civatî û hwd, xwedîyê nerîn û rêşanîdanakê ya di jîyane de. Bo vê yekê, divê ku mirov bibêje ku çand, di vê çerçovêyê de, ji ya ku em bi wê re dizanin û di derbarê wê de dizanin jî, zêdetir xwedîyê watê û girîngiyekê ya. Çand, bi hebûn û pêşketina wê re xwedîyê rengdayînaka li jîyane ya bitêgînî ya.

Her wusa, divê ku mirov werênê ser ziman ku çand, têgineka ku divê ku mirov wê bi darazî û weke darazî wê werênê ser ziman a. Çand, her wusa bi hûnerî û kevneşopîkî nîrxandina jîyanê ya. Bo vê yekê, divê ku mirov werênê ser ziman ku çand, bitêgînîbûna jîyanê ya bi rengê wê yê ku tê dîtîn re ya. Bo vê yekê, divê ku mirov çandê weke nerîneka jîyane jî werênê ser ziman. Ev nerîn, ji jîyane li jîyanê di jîyane de ya. Ew jîyandina di jîyanê de, wê weke hişekî û ankû hişmendîyekê xwe bidê pêşxistin. Weke hiş û ankû pêşketina hişmendîyekê di jîyanê de, wê bi çandê re weke têginekê bi dîmenî weke wêneya jîyanê hatî kişandin bê, wê xwe bide dîyarkirin. Çand, weke têgineka hûnerî, wê bi hişê jîyanê bi dîmen bikê. Her wusa li vir, mirov dikarê kevneşopîyên jîyanî ku weke rêgezna ji bidê nişandin, ku jîyanê bi reng û rêgez dîkin, bi wê re werênê ser ziman. Bi çandê re, jîyane weke nerîneka têgihîştî mirov dikarê werênê ser ziman. Her wusa dema ku mirov li vir bi têgineka têgihîştî re çandê werênê ser ziman, hingi çand weke têginekê ku weke hêzek afriner ya jîyanî jî mirov dikare wê werênê ser ziman. Di vê çerçovêyê de weke ku çawa ku çand, ku bi civatê re tê dîtîn ku bi kevnesopîyê re bi

reng, awa û nirx dikê, di vê cercovêyê de têgina çandê weke têginek afriner ya jîyanî û civatî, xwe didê dîyarkirin.

Têgina çandê, dema ku mirov bi dîrokê re hilde li dest, bi dîroka civatê û pêşketina wê re xwedîyê xateka pêşketinê ya. Mirov, di destpêkê de bidest karkirinê weke cotkirinê, çandinîyê û her wusa ahlkirin û kedîkirina sawalan û hwd dikê, Ev, wê bi xwe re jîyane jî bi reng, awa û pergal bikin. Ji sawalên kedîkirî ên weke bizin, meh, cêlek û hwd, bi gelek sawalên din re wê ji wan şîr, hirîye û hwd, hildê û ji wan sûd bigrê. Ji şîr, wê mast were çêkirin. Ji hirîyê, wê cilên li xwe kirinê û hwd, wê werina çêkirin û derxistin li holê. Di vê çerçoveyê de her çêkirin û derxistina li holê, afirandinaka çandî jî ya. Her wusa, mirov wê fêri nêçîrê bê û bi wê re nêçîrkirinê bike. Ev rewş, weke gelek rewşên din, rewşên ku temenê jîyane bi malbati û jîyana bicihbûnê biafirêne. Ev kirin û karkirin, hemû jî, pêşketinên ku bihiş û hizirkirinê ku bûna na. Lê ji aliyeki din ve jî, ev kar û kirin hemûk jî, wê weke hiş jî werina dîtin ku hemû ji, hinek afirandinên biaqil jî na.

Ew, nişanaka aqilê ku di jîyanê de diafirêne jî na. Afirandinên aqilî, aliyê wê yê afriner, mirov dikarê bi têgina çandi ya hûnerî ya afriner re jî werênê ser ziman. Aqil, çêkerîya wê, afrinerîyeka çandî jî ya. Lê li vir, dema ku em bi têgina çandî re werênina ser ziman, em hingi wan afirandinên aqilî, bi hiş bikin û çerçoveya wan bibînin û wê weke aqilekî ku bûyi û ankû weke çêkeriyeka aqilî ku li jîyane heyî, wê bibînin û bi aqilê xwe bi wêne bikin di mêji de. Ew rewşa aqilî ku salix kirî, weke pêşnûmeyek çêbûyi, bi wê heyina wê ya li berçav a bihiş re wek têginek çandî jî bi nerînê û nirxî dihê dîtin. Li vir, hebûna çandî, weke têgineka ku em dikarin bi aqilê afirî û heyî ê li jîyane re werênina li ser ziman. Ev aqilê afirî û heyî li jîyane, bi kirina coht, çandinîyê û nêçîrîyê re tê dîtin. Bi tiştên ku bi aqil hatina hizirkirin û afirandin re dihê dîtin. Bi hişmendiyeke di derbarê wan tiştan de re dihê dîtin.

Di aslê xwe de çand, di vê cercovêyê de weke nirxandinaka ji jîyanê ya li jîyanê jî dihê dîtin. Çandê, mirov dikarê weke şîroveyeka li jîyane jî werênê ser ziman. Ev şîrove wê çawa bê, ya ku desthilatdar bi hewldana ya li ser çandê re dikin kifş bikin û ankû dixwezin bikin jî bi vê şîroveyê ya. Bi wê re û bi têgina 'çanda serdest' re, ya ku dixwezin pêş bixin jî ev alî ya.

Weke mijarek çandî û civatî, dengbêjiya kurdî

Li vir, divê ku mirov di dewama mijarên xwe de cihekî giring bide

dengbêjîya kurdî. Ev weke mijaraka dîrok, civatî û çandî ya. Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku dengbêjîya kurdî, hê wusa baş li ser wê lêkolînên bi zanistî û kûr ne hatina kirin. Lê ku hinekî jî lêkolîn li ser wê werênina kirin, wê bê dîtîna ku dengbêjîya kurdî, dîroka wê diçêt ta serdemên destpêkê ên şariştanîyê ên demên sûmerîyan. Her wusa di nava civate kurd de weke 'zaneyna bînav' jî bahse dengbêjên kurdî hatîya kirin. Di nava civatan de, hertimî ew rûniştîbûn. Di aslê xwe de em dema ku bi destpêka pêşketina civatê re dengbêjîya kurdî werênina ser ziman, divê ku em ji erkek dengbêjîyê zêdetir wê bi wate werênina ser ziman. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov bi dîrokê re werênina ser ziman ku dengbêjîya kurdî, weke ku karekî rewşenbîrî jî bi demê re di nava civate xwe de di demên buhurî de ku hildaya li ser milên xwe. Ti civat, bê wan li hevdu ne dicivîya. Ev yek, weke destûreka civatîya ku nebe nabê bû.

Li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku weyna dengbêjîya kurdî, ji ya dengbêjîyê zêdetir û wîrdetir, di reng û çermê rewşenbîrîyeka civatî de di nava civatîya kurd de bi dîrokê re meşîya ya. Mejiyê civatê, wan pêşxistîya. Her wusa, di nava mejiyê civatê de, wê çî cih bigrê, heta devereke jî, mirov divê ku werêne ser ziman ku wan daya kifşkirin. Her wusa, di her civatan de, bi levkirin, levhanîn û her wusa xweşikgotina bi zargotinî, wê weke awayekî wan yê ku mirov nedikarî li ser wê gotin jî bigota. Dengbêj, weke tiştê ku ji wî bi keseyetî dihat xwestin ku xwediyê bîr û bîrkirineka xort ba, xwediyê dengekî xweş ba û karîba bi zarînîya xwe zargotina xwe bikira. Her wusa di vê çerçoveyê de weke tiştên ku ji wî dihatina xwestin ev bûn.

Li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku bi deng û gotinê re tîgîna ku wan diafirand, divê ku mirov bi teybetî li ser wê bisekinê. Her wusa, wê di hanîna ser ziman bi zarînî û zargotinî de, wê bikiran ku di mejiyan de cih bigirta. Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku di vê çerçoveyê de tîgîna zargotinîyê, wê ji aliyekî din ve jî giring ba. Ew destanên kurdî, wê ji destpêkê heta dawîyê bi zarînî û dengbêjî bigotan. Her wusa di vê çerçoveyê de, dema ku mirov li civatên wan dirûniştin, wê pirranîya destên civatî ên kurdî, ji wan bi dengbêjî jî bihisanda. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku her destan û hwd, ên civatî, çend ku bi regekî asayî ê vegotina wê hebû, lê ji devê dengbêjan wê bi awayekî zarînî û zargotinî jî awayekî vegotinê ê ji wan heba. Di vê çerçoveyê de, wan bi dengekî xwest ku dengê xwe biwê re lev dikirin û bi dengekê adilandî, ew destan dihanîn li ser ziman.

Dema ku em bahse destanên civatî ên kurdî ên weke çîrokên keçelok, destanên weke desta rûstemê zal, şahmaran, şer û pevçûnên di nava civatê de ên di nava mîran û hwd de, wê bi awayekî pirr direj bi dengbêjî ji devê wan bihata bihîstin. Ji ber vê yekê bû, ku piştî jî, dema ku serdemên civatê pêşde diçûn û bi zanebûnê civatê xwe pêvajoyên xwe yên pêşketinê di buhurandin û pê de, wê her mîrê kurd, wê li civate xwe herî hindik dengbêjekî ku bi dengê wî yê xweş re ku navê wî derketî wê bi hawanda û bikira mêhvan. Dema ku civata mîr, li dar diket jî, wê wan dengbêjan bi dengê xwe êdî ji civatê bi awayekî xweşik bihanîya li ser ziman. Piştî ku hanîn li ser ziman û pê de, êdî wê herkesekî bihey bal û heya xwe bide ser wan û li wan bihisanda. Dengê wan dengbêjan, mirov ji xwe mest dikir. Ji xwe dikir. Di mejiyê xwe de weke ku ew ji cihanekê dibir li cihaneka din. Her wusa li mirovan dikir.

Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku ji ber vê yekê bû ku hertimî weke gotinaka xalkê di nava civatê de dihat gotin "ku tu bixwezê ji herêmekê û deverekê agahîyan hilde, here û li dîwana dengbêjan rûniha û hertiştî ji wan bi dengê wan ji wan bi bihîze." Di vê çerçoveyê de di nava xalkê de dihat gotin. Ev gotin, bi gelek rengên din jî, bi nav dengbêjan re dihat ser ziman. Her wusa, bi wê dihat gotin ku 'dengbêj, ji her tiştê ku di qawimê agahdar dibin." Ev rast bû. Ew li civatan dirûniştin. Vêca tişteki ku dibû û diqawimî, hertimî di civatan de dihat ser ziman û mirovên ku li civatê rûniştîbûn jî, li ser wê bi hevdû re diaxiftin û gotina xwe digotin. Kê çi hizir dikir di derbarê wê rewşa ku bihîst de, dihanî ser ziman. Di wê çerçoveyê de rewşeka nîqaşkirinê di nava civatê de bi germî rûdida.

Dengbêj, di vê çerçoveyê de afrîneriyê wê rewşê bûn. Wan, civat, di nava xwe de agahdar dikir. Her wusa, bi wê re her civate ku lê dirûniştin, bi dengê xwe yê xweş re lev dihanîn ser ziman. Dengê wan pirr xweş bû. Ji ber ku dengê wan pirr xweş bû, ji wan re dengbêj dihat gotin. Gotina dengbêjiyê jî, di nava civate kurd de weke gotinaka navder, hîm û temenê xwe ji vê rewşê digirt.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku dengbêjî, weke rewşeka civatî ya rewşenbîrî bû. Her wusa, her dengbêj, bi xêva xwe û jiberkirina xwe re pirr navdar bû. Hêza wan ya ji berkirinê pirr zêde hebû. Di aslê xwe de, weke aliyekî din ê gotina dengbêjiyê ew bû ku dema ku dihat gotin ku dengbêj, di vê çerçoveyê de mirovê ku pirr zêde ew destanên pirr zêde dirêj û mazin ku bi şev û rojan ku dikarî jiberbike û di hişê xwe de bigrê dihat bîra mirov. Di vê çerçoveyê de, ev jî, weke

aliyekî din ê wan yê pirr teybet bû. Ji ber vê yekê bû ku dema ku ew êi civatê dirûniştin, wê destanên civatî ji serî û heta dawî, wê bê navber bihanîyan ser ziman. Di wê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku dema ku dihanîn ser ziman, gotinekê weke ku şaş ne dikirin. Di wê çerçoveyê de, herkesekê ku li wan dihisand, ji xwe acêbmayî dihiştin.

Dengbêjî, di vê çerçoveyê de weke rewşeka rewşenbîrî ya civatî pêş diket. Di nava civatê de hebûna xwe didomand. Di serdemênn berê ên kevnera ên civate kurd de, weke zaneyên civatê ên bênav, divê ku mirov di serî de bahse wan dengbêjên civatî ên kurdistanî werêne ser ziman. Wan dîroka civatê, bi wê vegotinkirina xwe re dinivîsand. Mirovan, dema ku piştî wan re dihanî ser ziman, bi wan û bi wê ji wan hisandinê re bahse wan dikirin di civatê de. Her wusa, di vê çerçoveyê de bawerîya mirovan jî, li wan pirr zêde hebû. Mirovên ku li wan dihisand, wê bawerîyeka mazin biwan bihanîyana. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov bînxat bike û werêne ser ziman ku dengbêjî, weke çandaka civatî ya pêşketî ku bîrewerî û rewşenîya civatê bi xwe re pêş dixist bû. Her wusa, di vê çerçoveyê de wan dengbêjan bîrewerî û rewşenîya wê zanebûna civatê dikirin.

Em dema ku bahse weyna dengbêjan di nava civatê de bikin, em ku çendî bahse wê bikin wê hindik bimêne. Karê ku wan bo civatê dikir, dibêt ku carna tenê ew di farqê de bûn. Lê wan dikir. Bi wê bi bawerkirinê ew dikirin. Weke mirovna ku ti carî karê xwe li ardê ne dihiştin bûn. Di vê çerçoveyê de weke mirovna bi karê xwe ve girêdayî bûn. Bi sedsalan bi vî rengî wan domand. Lê di sedsalên dawîyê de dema ku tambûr di nava civate kurd de hat kifşkirin û ji aliyê wan ve hat lê xistin, êdî ew weke 'mitirbê' civatê jî hatina bi navkirin. Ev gotin, wê piştî, di serdemên ku civate kurd, serdestîya xwe windakir de wê bihatan ser ziman. Yên ku dihanîn ser ziman jî, weke ku li ser navê desthilatdarîyên serdest ew gotin dihanîn ser ziman. Di çerçoveyeka piçûk xistinê de ew gotin dihat hanîn li ser ziman. Weke ku zihniyetek bixwezê pêşîya wê dengbêjiya wan bigrê ew dikir. Di vê çerçoveyê de heta astekê jî gihişt armanca xwe jî. Lê dîsa mirovên ku li ser dengbêjiyê re ew didomandin bûn. Heta salên me, mirov(dengbêj)ên weke 'miradê kinê' û hwd wê di nava civate kurd de bi dengên xwe yên dengbêjî bi rêz û hûrmet derkevina li pêş.

Her wusa, ev rewş, di vê çerçoveyê de divê ku mirov bi teybetî li ser wê bisekinê. Wê weke aliyekî têgînî ê civatî jî bê. Her wusa divê ku mirov werêne ser ziman ku di hundurê dîroka dengbêjiya kurdî de wê

dîrokeka civateka kurd ku hê ji destpêkê û heta dawiyê ne hatî dîtin û fahmkirin, vêşarî di bin perdeyekê de heya. Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov di serî de bi serdemên civatê ên buhurî de bal û heyê bikişênina li ser wê dîroka civatî ya bi wê dengbêjiya kurdî re ku hê vêşarî û sernûxûmandî maya. Heta roja me, ew zêde ne hatîya ser ziman. Di aslê xwe de, rastîya civate kurd, evîn û rastîyên wê yên civatî, û hwd, hemû di wê de bicih in. Li vir, di serî de divê ku mirov wê dîrokê kifş bike û dahûr bike û ji wê hinekî dîroka civatîya kurdistanî werêne ser ziman. Ew zaneyên bênav, ew dîroka civatê ku bi zarîna xwe re nivîsandina, hê ne hatîya ser ziman, Di vê çerçoveyê de di serî de divê ku mirov wê jî bibêje ku ew dîroka ku wan hanîya ser ziman, wê dîroka wê heta serdemên sûmerîyan jî wê herê. Her wusa, ji destpêkê û heta roja me, dîrokeka civatî ku hatî jînkirin wan bi gotina xwe re hanîya ser ziman.

”

Têkilîya ziman, zanîn û çandê ya bi hevdu re

Em dema bahse dengbêjiyê û çandê bikin, divê ku em bi wê re bahse ziman û bikarhanîna wê bikin. Her wusa ev weke mijaraka ku di vê çerçoveyê de jî ku divê ku mirov werêne ser ziman a. Mijara zanîn û ziman, her wusa di çerçoveya hebûna civatê de xwe bi bikarhanîna wê ya ziman re dihêne ser ziman. Ziman, di vê çerçoveyê de bi gotinên wê ên hemwateyî û hwd, di vê çerçoveyê de bi bikarhanîna wan ya di jîyanê de re dihên pêşxistin. Her wusa, zanîna di derbarê gotinan û hwd de jî, dema ku pêşket û hwd, wê bi wê re êdî serdestîya li wan bibe. Têgîneka zanînî, di vê çerçoveyê de bi ziman re xwe dide dîyarkirin. Weke ku em di nava civate kurd de dibînin ku bi gotinan, weke ‘gotinên xalkê’ ku çawa têgîn afirîna û pêşketina. Minaq, gotina ‘jin jina, çi şêra çi mêra’ ya. Her wusa di vê rengê wê gotinên ku di mejî de weke destûrna jîyanî ên ku nêzîkatîya mirov a di nava jîyanê de bidîna dîyarkirin wê pêş bikevin.

Dema ku em bahse jîyanê civatê dikin, her wusa divê ku mirov li vir di serî de werêne ser ziman ku divê ku mirov bibêje ku mirov bahse hevbeşîyekê jî dike. Hebûna civatîtiyê di vê çerçoveyê de wê bi xww re dihêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de dema ku ew jîyan bi hevdu re dihê û pêş dikeve, li ser hevdu naskirin û fahmkirinê re wê fêrbûna wan di mejî de çê bibe. Ev jî, wê xwe di nêzîkatîya wan ya li hevdu de bide nîşandin. Di vê çerçoveyê de têgîna hevbeşîyê, di vê çerçoveyê de weke têgîneka civatî, wê xwe di vê çerçoveyê de bide dîyarkirin. Lê li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku têgîna civatî, her wusa, ku weke

pergala wê ya stûnî ya ku hebûna wê bi têngînî û hwd bi hevdû ve digirê jî wê ziman bê. Bo vê yekê, ziman, weke aliyekî giring ê civatê ku em dikarin bi pêşketina wê re û her wusa bi têngîna çandê re ku werênina ser ziman a. Li vir, me hinekî li gor bahse 'dengbêjitiyê' kir. Dengbêjîtî, hinekî jî weke aliyekî rewşenî ê mirov ku xwe bi serdestîya zimanê civatê re dihêne ser ziman a. Her wusa, di nava civatê de bi têngîna wê re ew serdestî xwe bi wê re dide dîyarkirin.

Li vir, divê ku mirov di serî de werêne ser ziman ku ziman û çand, weke mijaraka ku divê ku mirov li vir kifş bikin û werênina ser ziman a. Me li jor, hinekî bahse nivîsandinê û pêşketina wê ya di jîyanê de bi bandûrên wê re kiribû. Her wusa, li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku dema ku gotin diafirin, wê çawa werîna bi watekirin û hwd, wê di vê çerçoveyê de rengê pêşketina civatî jî bi xwe re bidina dîyarkirin. Yanî, ev weke aliyekî giring ê vê mijarê ya ku divê ku mirov bi teybetî li vir li ser wê bisekinê ya. Ziman, weke ku dihê ditin, wê bi gotinan û levkirina wan ya bi hevdû re li ser wateyê û watekirinê re ew têngîna ku afirand, wê ew bi hişmendî were dîtî û naskirin di nava civatê de. Her wusa têngî, li ser ziman re xwe dihêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku ziman, wê di vê çerçoveyê de weke çerçoveyeka têngînî jî bê.

Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku ziman û çand, wê hevdû di çerçoveya jîyane civatê û pêşketina wê de temem bikin û bidina dîyarkirin. Her wusa di vê çerçoveyê de ziman û çand, wê weke gotin û têngînê bin ji hevdû re. Aliyê ziman, piştî di jîyanê de bi nivîsandinê û hwd, wê pêş bikeve. Her wusa li ser wê re bi watekirin, salixkirin, şîrovekirin û dahûrkirin wê bi ziman re rengên pêşketin û hanînîya xwe ya li ser ziman jî bidina dîyarkirin. Li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku ev rengên hanîna li ser ziman weke bi watekirin, salixkirin, şîrovekirin û dahûrkirin, wê di vê çerçoveyê de di çerçoveya hebûna civatê de xwediyê têgihekê bin. Ev têgih, wê hin bi hin pêş bikeve. Lê aliyê wê yê giring jî ew a ku wê ew têgih, di nava civatê, di çerçoveya têgihek hevbeş de wê êdî hin bi hin xwe bide dîyarkirin. Wê gelek mirov wê bizanibin. Dema ku dengbêjek dihêne ser ziman bi wê dengê xwe yê xweşik û xweş û lezîz, wê gelek mirov bi carekê lê bihisênin. Her wusa di vê çerçoveyê de wê êdî ew tişt a ku weke têngînî ku wî hanî ser ziman, wê di mejiyê hemû mirovên ku lê hisandina de wê cih û war bigrê. Hisandin jî, çandakê divêt. Divê ku mirov bizanibê ku lê

bihisêne. Gûhê gûhdarkirinê û aqilê wê bi hişê wê re pêwîsta. Heya hisandinê lezim a bo fahmkirinê. ..

Li vir, divê ku mirov vê yekê, werêne ser ziman ku têngîna çandê, wê li ser ziman re weke aliyekî têngînî ê ku hin bi hin bi aqilê me yê ku êdî pêş dikeve re wê xwe bide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna çandê, wê di vê çerçoveyê de li ser têngîna watekirinê û hwd de xwe bide dîyarkirin. Her wusa bi watekirin, salixkirin, şîrovekirin û dahûrkirin û hwd, wê rengna nirxandinê ên binerînê bin. Ji xwe çand jî, bi têngînî weke nerînekê jî divê ku mirov werêne ser ziman. Piştî ku afîrî û hwd, ku rengê xwe da li der, wê têngîna daraza xwe ya bi nerînê re jî bide dîyarkirin. Her wusa têngîna baş û ne başîyê wê di vê çerçoveyê de weke têngîna çandî jî bin ku dihên ser ziman.

Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku li vir, li ser ziman û hebûna ziman re fahmkirina çandê, me li ser têngîna wateyê re dide meşandin. Wate, wê weke zanînaka têngînî ya ku xwe di nava têngîna çandê de dihêne ser ziman bê. Rengê têngîna ku bi çandê dihê ser ziman û dîtîn, wê weke regekî têngînî ê jîyanî ku dihê dîtîn bê. Her wusa, ji rengê cil û bergên me yên ku em li xwe dikin û her wusa ji rûniştin û heta rabûna me û hwd, wê xwe bidê dîyarkirin. Ev kirin û bitêgînbûna wan, û her wusa hiş ku di derbarê wan kirin û tevgerên mirov de afîrî, hingî wê aliyekî çandî ê jîyanî jî bide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de li ser têngîn û wateyê re bi reng û awakirina jîyanê ya çand. Dema ku em li rengê jîyana civatê dinerin, em di vê çerçoveyê de her wusa bi fêrbûn û her wusa alimandina wê ya ji hevdû û ankû li hevdû û hwd, bi wê re wê regekî çandî xwe bide dîyarkirin. Têngîna fêrbûnê, li vir, weke têngîneka hîmî xwe bi çandê re dide dîyarkirin. Her wusa, ev rewşên civatî hemû dema ku mirov wan di çerçoveya çandê de dihêne ser ziman, mirov dibînê ku bi jîyane civatê re û her wusa bi çandê re çawa keseyet diafirê. Keseyet li gorî nirxên civatî ên ku hena diafirê û pêş dikeve. Li vir divê ku mirov vê yekê bi teybetî werêne ser ziman ku em dema ku dibênin ku "keseyet li gorî nirxên civatî ên ku hena diafirê û pêş dikeve", her wusa bi vê gotinê re em balê dikişênina li ser têngîneka çandî jî.

Li vir, dema ku em fêr dibin, em li gorî nirxna hevbeş fêr dibin. Li çîrokan dihisênin û gûhdar dikin. Dinerin û dibînin. Dibêjin û dihênin ser ziman. Ev rewş hemû, wê di temenê wan têngîna zanînê wê hebin. Her wusa, dema ku mirov diaxifê jî, mirov ji çi diaxifê û dihêne ser ziman,

her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku wê weke têtîneka çandî xwe ji nava jîyane civatî bide dîyarkirin.

Her tiştê ku mirov wê fêr dibe, bi zanînê mirov wê fêr dibe. Lê ku di nava jîyane civatê de bê, mirov wê bi rengekî jî fêr dibe. her wusa, ew têtîna ku em bahse wê dikin û bi gotina "li gorî nirxên civatî fêrbûn", û hwd, di vê çerçoveyê de wê dihêne ser ziman. Nirxên civatî çi na? Her wusa ew nirxên ku mirov bi zanînê û hwd, ku bi wan bi hevdu re dijî ya. Her wusa di vê çerçoveyê de rengê jîyane mirov a. Rengê rabûn û rûniştina mirov a. Rêgez û destûrên rabûn û rûniştinê û hwd in. Divê çerçoveyê de divê ku mirov bahse jîyane civatê bike. Jîyane civatê, di vê çerçoveyê de dema ku em bahse pergaliya wê dikin, her wusa, em bahse zimanê wê dikin. Li ser zimanê wê re bahse pêşketinê wê ên çandî ên bi vî rengî û gelek rengên din dikin. Û her wusa bi wê re jî, bahse rengê jîyane wê, bi awa û her wusa samale wê re dikin. Ev hemû, wê di çerçoveyeka civatî de bi têtînek çandî wê xwe bidina dîyarkirin. Çand, weke rengekî têtînê jîyanî, di vê çerçoveyê de biziman re divê ku mirov wê biteybetî hilde li dest. Diafrîn û bicihbûna wê çandê de wê pay û keda ziman, zêde hebe. Her wusa, ziman û çand, wele gotin û kirde, wate û zanînê ya ji hevdu re bi jîyane civatê û çandê re.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku ziman, wê temenê têtîldanîn, fahmkirin û biçandbûna civatî bê. Her wusa, di vê çerçoveyê de çerçoveya civatê, dema ku mirov bahse wê bike, divê ku mirov hinekî jî li ser çandê re bahse wê bike. Ew dengbêjên civatî, dema ku di nava civatê de bi zimanê wê dihênina ser ziman, hinekî jî zaneyî û rewşenîya vê rewşê di nava jîyane civatê de dikin û wê pêş dixin. Em di vê çerçoveyê de divê ku wê weke rastîya giring ya têtînê, jîyanî û her wusa ya civatî jî werênina ser ziman. Jîyane civatê, wê çendî ku karî ku bi têtînê û zimanê bihevdu re têtîlî danî û zanînê xwe yên di mejî de hevbeş kir, wê pêşketina xwe jî bide dîyarkirin û pêşde bibêt. Em di vê çerçoveyê de divê ku çandê, weke aliyekî ku heyînê civatî jî li ser ziman re werênina er ziman.

Têtîna çandî ya civatî, dema ku em bahse wê dikin, em divê ku bi wê re werênina ser ziman ku parvekirin û çanda parvekirinê, wê di vê çerçoveyê de ji du aliyên ve bi têtînê xwe bide dîyarkirin. Yek ji aliyê parvekirina bi zanîn, têtînê û her wusa weke nirx ya nêzîkatîyê bê. Ya duyemîn jî, wê weke aliyê nerînê ku li ser dîtinê û naskirinê re xwe dide dîyarkirin a. Civat û andamên wê, bi wê fahmê û têtînê li hevdu dinêrin, hevdu herê dikin û nêzîkatîyê li hevdu dikin. Minaq, dema ku du mirovên

ku li heman herê mê dijîn ku ziman, çand û civatîya wan cuda bê, wê çawa li hevdû binerin? Bi rengê ku hevdû di mejîyê xwe de dîtina, wê nêzîkatîyê li ser herêkirin û ankû redkirinê re li hevdû bikin. Ev jî, weke mijaraka çandî ya civatî ya bi têngînî ya. Her wusa, weke mijara têngîna çandê jî ya ku mirov divê ku li vir bi teybetî binxatkê û werêne ser ziman. Rengê hevdû dîtina mirov û li hevdû nerîna mirov, wê hertimî di vê çerçoveyê de giringîyeka wê ya bi têngîna çandê re wê hebe.

. **Di dewama** mijarê de divê ku mirov werêne ser ziman ku bi têngîna çandê re têkilîya di nava ziman, zanîn û çandê, wê her wusa li ser pêşketina aqil û şenberîya wê ya di nava jîyane civatî de li ser têngînên weke kevneşopîkî, hûnerî û hwd re xwe bide dîyarkirin. Her wusa, divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna çandê, di vê çerçoveyê de dema ku mirov wê li ser ziman, zanîn û çandê re werêne ser ziman, li vir weke mijaraka di çerçoveya wê de nêzîkatîya li keseyetîyê û ya li hevdû jî, weke ku giring dibin. Her wusa, li vir, bi çandî û têngînîya wê, çawa hatiya salixkirin, bi watekirin, şîrovekirin û dahûrkirin di mejî de wê temenê nêzîkatîya ku dihê dayîn nîşandin bê. Her wusa, herêkirin û ne herêkirina hebûna hevdû ya di nava du mirovên ku ji candên ji hevdû cûda na de jî, di vê çerçoveyê de weke mijaraka ku divê ku mirov di vê çerçoveyê de werêne ser ziman. Çand, bi rengê weke nirxandinê ku wê şîrove dike, dike ku nêzîkatîyê jî bide nîşandin. Her wusa di vê çerçoveyê de nêzîkatîya li hevdû jî di wê de û di temenê wê de têngîna çandî ya civatî bi aqilê wê yê serwer de bi bandûrî heya.

Li vir, divê ku mirov di dewama mijarê de vê yekê jî werênina ser ziman ku têngîna çandê, kifşkirina wê ya nêzîkatîyê, weke têngînekê dide nîşandin. Di çerçoveya nîşandina rengîtîyê de weke ku civat bi wê re heya û dijî, çand wê dihêne ser ziman. Li vir, di vê çerçoveyê de ez dikarim li ser kevneşopîyên civate kurd çend gotinan jî bibêjim. Her kevneşopîyên ku î ro hê weke destûrna kifşkar ku pêşketinên di jîyanê de didina dîyarkirin, xwedîyê dîrokek civatî ya bi hezaran salan in. Li ser wan têngîhên destûrkî ên kevneşopîkî de hizrên cûr bi cûr jî hatina li ser ziman. Lê her hizir, di çerçoveya fahmkirina wê de hatina ser ziman. Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku dema ku mirov gotina kurdî ya civate kurd ya 'kevneşopîyê' dihêne ser ziman, bi wê re divê ku em ji bîrnekin ku werênina ser ziman ku di mejîyê kurdan de têngînên ku bi wê re hatina pêşxistin, di çerçoveya şenberîyekê de bi destûrkî xwe didina dîyarkirin. Bo vê yekê ya, ku dema ku di gotina 'kevneşopîyê' di nava wan de hanî ser ziman û bi lêvkir, weke ku di bahse destûra

bingihîn a welêt bike li mirov tê. Ev, ji du sedeman tê. Yek, ji wê tê ku çendî giringî dana kevneşopîyên xwe û bi wan ve girêdayî jîya na. Aliyê din ê duyemin jî, bi wateya destûrkî ya di çerçoveya kifşkirinê di jîyanê de bbi têngîhî ku bi wê re hatîna pêşxistin a. Di van herdû nêzîkatîyan de wê gelek hizirên cûda jî werina pêşxistin û li ser wan re jîyan were pêşxistin û pêşde birin.

Her wusa di vê çerçoveyê de bi kevneşopîkî, weke ku kurd dihênin ser ziman, em divê ku bi gotina kevneşopîyê re ji du aliyan ve nêzîkatîyê lê bikin. Yek, weke ku me li jor bi têngîna dengbêjîyê, vegotin, destan, çîrok û çîvanokên civatî û hwd re divê ku mirov werêne ser ziman. Ya din jî, her wusa bi cidîyeteka civatî, li ser destûrîyên jîyane civatî ku bi wan re li gorî wan dihê jîyîn re mirov divê ku werêne ser ziman. Her wusa minaq, weke 'kevneşopîya hamawîyê' û hwd, ku mirov nikarê li ser wê nîqaşê bike û gûmanê jê bikê jî ya. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna civatî weke aliyekî giring ê vê rewşê ku di vê ku mirov werêne ser ziman a.

Li vir, em di vê çerçoveyê de bi jîyane civatî re di wê çerçoveya wê de van kevneşopîyan bi hemû aliyên wan têkilîya wan li ser aqilê civatî re ku bi hevdû re dihên danîn re bi wê re dihênina ser ziman. Di vê çerçoveyê de ziman û zanîn, bi aqil û pêşketina wê re xwedîyê pêşxistinaka dîyarker a. Her pêşketina ku kir jî, wê piştî wê afirandina wê re wê were li berçav bi nivîsandinê bê û ankû bi afirandina tiştî bi şenberî û hwd bê. Mînaq, weke çekirina mast ji şîr û hwd. Ev rewşên ku em di çerçoveyê de werênina ser ziman, bi demê re di nava jîyane civate de bi dûbare kirina wan re li gorî pêdîvîyên jîyanê bo domandin û îdeme kirina jîyane xwe re wê çandekê bi xwe re biafirênin. Her ew çand, temenê wê li ser wê zanîna wê afirandinê ya ku mirov çawa dikarê wê bike. Her wusa, dema ku ji şîr mast hat çekirin, wê çawa were çekirin û di kîjan pêvajoyan ew çekirin bi buhurê û hwd, ev hemû di nava têngîna wê çandê de bi wate na.

Li vir, dema ku mirov li vê çerçoveya çandê dihezirê, mirov bi wê re rewşeka têngînî ya giring bi wê re kifş dike. Her wusa divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna çandê di vê çerçoveyê de weke aqilmendîyekê jî xwe dide dîyarkirin. Di nava jîyanê de mirov wê çawa bijî û bi çi rengê bijî û çawa karibê bijî, û her wusa, bi aqil wan pêdîvîyên jîyanî ên jîyane xwe kifş bike û bêne li cih û hwd, wê weke wê çerçoveya aqilmendîya çandî bin. Aqilmendîya çandî, bi jîyanê re xwe dide dîyarkirin. Her wusa, vaca wê xwe bi jîra jîyanî re jî dihêne ser ziman.

Mirov, çendî zû fêr dibe û dikarê bi wê re bike û bêne li holê û hwd, di vê çerçoveyê de bi jîra wê re xwe dide dîyarkirin. Lê li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku di çerçoveyeka têtînek pergali de ev rewş xwe didina dîyarkirin. Pergaliya jîyane civatî, weke çerçoveya wê ya giştî ya. Lê li bin wê, ji malbatê bigrê û heta qasrê û hwd, di vê çerçoveyê de we bi aqil xwe re û nasîna xwe ya di nava jîyanê de û hwd, wê weke çandna jîyanî jî bin.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku malbat, weke mene binî ya civatê ya. Malbat, çanda wê dema ku mirov li wê dihizirê, mirov pirr zêde kevn dibînê. Piştî serdemên neolîtîkî û hwd, wê di serdemên şariştaniyê de pêşketina wê bibe. Di aslê xwe de malbatî, wê bi pêşketina xwe re ancama têtînaka ku em dikarin di vê çerçoveyê de bi çandê re jî werênina ser ziman bê. Li vir, malbat, di nava wê de têtîliyên wê yên çandî û her wua dervî wê têtîliyên wê yên civatî ên çandî û hwd, bi hevdu re di çerçoveyekê de xwe bi wê re dihênin li holê û didina dîyarkirin. Em di vê çerçoveyê de divê ku werênina ser ziman ku jîyane malbatî, wê weke aliyekî giring ê temenê jîyane civatî jî bê. Rengê jîyane malbatê, di nava wê de li ser têtîna dê û bav re xwe dide dîyarkirin. Her wusa weke şûnpêya wê jî, dapîr û bapîr û hwd, bi gelek aliyên din ên weke wan re wê xwe bi şûnpeyî bide dîyarkirin. Ev aliyê dîroka navxweyî ya malbatîyê ya. Ev alî, wê rengê jîyankirinê di nava xwe de bide dîyarkirin. Lê li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku şert û mercên derveyî bi têtî, kevnêşopî û hwd re ku çerçoveya civatê diafirênin, wê li gorî wê û bi wê re bin. Me li jor hinekî hanî ser ziman û bahse vegotina destan, çîrok û çîvanokên civatî kir ku çawa li ser wan re di mejî de hevbeşîya civatî diafirê. Çawa ku gotinên wan weke mifteyên têtîna civatî ya jîyanî na. Her wusa bi heman rengî, di nava malbatê de, dayik û bav, wê bi xwandin û ravakirina wan vegotin, destan, çîrok û çîvanokan û hwd re wê ji binî wê temenê biavêje. Zarok, di malbatê de, wê li ser wan nîrxandin û nîrxên civatî ên ku hena re xwe nas bike û têtîna xwe ya aqilî di mejiyê xwe de biafirêne. Lê zaro, hertimî di nava wê rewşê de jî derfeta ji xwe li wê zêdekirina bi zanîna xwe û hwd re bi xwe re dihêne li holê. Ew temenê wê yê pêşketinê ya.

Zarok, weke hevgirtineka têtîna ya di vê çerçoveyê de jî ya. Her wusa, weke ku çawa ku ji aliyê bîolojîkî û hwd ve ev wusa ya, wê bi heman rengî ji aliyê têtîna û hwd ve bi aqilê ku civat bi kevnêşopî, çand û hûnerî û hwd ku bi wê dijî re jî wê ev wusa bê. Temenê, têtînên nû, wê di vê çerçoveyê de bi zarokê re bê. Lê zarok, çendî ku bi wê çandê û

zimanê wê bijî, wê xwediyê vê pêşketinê û derfetê bê. Wekî din, wê tenê weke yekî ku dema ku jê re tê gotin û dijî bê. Bo vê yekê, biqasî ziman, her wusa fêrbûnên civatî jî di vê çerçoveyê de bo zarok giringîyeka wan ya mazin heya. Di vê çerçoveyê de malbat, wê temenê wê pêşketina zarokê bê. Dê û bav divê ku bi zimanê civatê û wê çanda wê re wê bifêr û mazin bikin. Hingî, wê karibin bibêjin ku hertişt dana zaroya xwe. Wekin ku malê dûnyê hemûyî bidinê de, ew ne tişteka bo zaro. Dayîna herî giring ya dayîna têgînî çandî û zanînî ya. Di aslê xwe de dayîna herî mazin jî ev a. Ya ku wê temenê jîyanê bi her awayê biafirêne jî wê ev bê. Mirov, di xate jîyane xwe de xwedîyê dîroka xwe ya bikeseyetî ya. Bo vê yekê, li ser wê dîrokê re çî jîyankir, wê ew jîyankirinên wê, wê rengê pêdeçûn, fêrbûn û hwd, yê wê bidina dîyarkirin. Jîyankirin û dîtînen mirov, hertimî bo mirov dewlemendiya mazin a. Divê ku mirov bi wê yekê re wan dîtînan bo pêşketinê, bi qadrekî mazin werêne ser ziman. Her wusa di vê çerçoveyê de li ser wan re û wan têgînên civatî re bi zimanê wê re pêşketina xwe dijî.

Ez li vir, divê ku wê yekê jî werênima ser ziman ku têgîna fêrbûnê, di vê çerçoveyê de bi malbatê re û her wusa bi awayê giştî di nava civatê de wê xwediyê çî rengê, aawa û her wusa têgihan bi kevneşopî, çandî û hûnerî û hwd bê, hertimî di çerçoveya pêşketina mirov de giring a. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov wê baş fahm bike. Çanda herî giring çanda fêrbûnê ya. Lê li ser wê re jî çanda pirr giring ya fêrbûnê ya ku jîyankirinê ya. Dema ku mirov jîyankir jî, wê li ser van temenan û bi wan bijî. Ew kevneşopîyên civatî ku weke destûrên wê na, her wusa, wê mirov di dema pêşketina xwe de piştî xwe bide wê û bi wê germ bike û li ser wê re bidest pêşketina xwe bi rehetî bike. Her wusa, êdî di vê çerçoveyê de rengê pêşketina xwezayî ya bi aqil û têgînî wê bi wê re bifêrbûnê bi mirov re bide dîyarkirin. ...

”**Çand, nêzîkatî û nerîna li hevdû.**

Li vir, divê ku mirov di dewama mijara têgîna çandê de li ser nêzîkatîyê re bi nerîna çandî re jî werêne ser ziman. Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku dema ku mirov got ‘nerîna çandî’, têgîneka cûda dide me. Lê nerîna li hevdû, dema ku mirov bahse wê bike, mirov karê bi wê bahse têgîneka din ya cûda jî bike. Her wusa di vê çerçoveyê de dema ku mirov li nêzîkatî û nerîna li hevdû dinerê, di vê çerçoveyê de mirov di serî de kifş dike ku ya ku wê dide dîyarkirin û kifşkirin, wê têgîna çandî ya ku bi mirov re bûyî û fêrbûyî ya. Em di vê

çerçoveya fêrbûna xwe de li wê nerînê bi zanîna di temenê wê de re lê weke ku 'serdest' in. Heta ku mirov carna dema ku bertekê li ber hevdû bide nîşandin, divê ku mirov zêde jî li ser wê ne hizirê. Her wusa mirov bi wê têngîn û bawerîyê ji xwe bawer bike ku 'mirov rast nêzîkatî daya nîşandin'. Lê dema ku mirov karibê, derkeve dervî wê têngîna xwe ya çandî ku mirov bi wê mazin bûya, mirov wê hingî karibê darazakê li wê nêzîkatîya xwe bike. Çendî mirov azada ku karibê nêzîkatîya xwe bike berlêpîrsînê de? Di kirina wê de, wê gelek têngîn, rewş û hwd, xwe bidina dîyarkirin ku li pêşîya asteng bin. Hemû jî, rewş û têngînên ku mirov bi wan mazin bûna û bi mirov re ji aqilekî wirdetir bi hêstekê re jî êdî ku hena na.

Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku nêzîkatî û nerîn, weke mijaraka giştî ya her demê ya. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov bi pêşketina mirov a di jîyanê de wê werêne ser ziman. Pîrsgirêka nêzîkatî û nerînê, wê ew bê ku karibê û ankû nikaribê xwe li gorî demê bi fêr û têngîn bike û li gorî wê adilandinekê bi xwe re bide çêkirin û weke ya demê bibe ya. Ev, wê heta ku pêşketina jîyanê hebe, wê ew jî hebe. Bo vê yekê li vir, mirov li vir, dikarê wê ji aliyekî ve weke mijara fêrbûnê jî werêne ser ziman û hilde li dest. Lê aliyekî wê yê din jî heya. Ew jî, her wusa bi têngîna nerînê re ku nêzîkatî dihê dayîn nîşandin a. Mirov, li vir, çawa dibînê. Mirov, hertimî li gorî astekê dibînê. Li gorî xwe bi têngîna ku rast dibînê û ankû dixwezê ku bibînê. Ev, weke rastiyeke wê di temenê nerîna mirov ya li hevdû de jî bê. Bo vê yekê, weke nirxekê, ev wê nêzîkatîya mirov ya li hevdû jî bide dîyarkirin. Wê ew nêzîkatî bi başî bê û ankû ne bi başî bê, wê di temenê wê de ew nerîna me wê hebe.

Li vir, têngîna nerînê, weke têngînekê li vir, divê ku mirov wê bike berlêpîrsînê de. Nerîn, wê hertimî, ew kalibên kevneşopîkî û ankû çandî, ji xwe re weke malzarok bibînê û bi wê re xwe rehet hîs bike. Bi wê re wê xwe rast bibînê. Wê xwe ya baş bibînê. Wê xwe baş bibînê. Di vê çerçoveyê de wê bi têngînekê re nerîn xwe bide dîyarkirin. Li ser vê dîyarkirinê re dema ku mirov dihizirê, her wusa mirov wê kifş dike ku têngîna nerînê, di vê çerçoveyê de weke mijaraka kûr û zîza ku mirov divê ku wê bi teybetî hilde li dest a. Têngînên mirov ên çandî, wê di temenê kifşkirina çerçoveya wê nerîna mirov de bin. Her wusa di vê çerçoveyê de têkiliya nerîn û çandê, di vê çerçoveyê de ji gelek aliyan ve bi hevdû ve heya. Têngînên ku mirov ew fêrbûna, wê weke çanda mirovî ya ku dide kifşkirin jî wê xwediyê bandûrê bê. Dema ku mirov ji vê aliyê ve dinêrê,

her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna çandê bi nerînê re xwe weke çerçoveyekê dike temen.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku têngîna çandê, weke têngîneka ku bi jîyane mirov re hemû fêrbûnên mirov ên ku bûna dike nava xwe de ya. Li ser wê re, fêrbûna ku mirov kirîya, ew fêrbûn, wê xwe weke aliyekî bide dîyarkirin. Wê li ser wê re her wusa weke aliyekî nerînê bide dîyarkirin. Ya ku mirov li gorî xwe 'rast' û ankû 'ne rast' dibînê jî di vê çerçoveyê de bi nerînê re mirov dikarê wê werêne ser ziman. Her wusa, fêrbûnên mirov, bi çandî, wê di vê çerçoveyê de tenê weke fêrbûyna nemênin. Wê her wusa di vê çerçoveyê de weke 'çerçpveyek rewîstî' jî xwe bi keseyetîyê re bidina dîyarkirin. Weke kevneşopîyeka keseyetîyê ku temenê bawerîya wê di afirêne jî wê xwe bide dîyarkirin. Ya ku mirov xwe di wê de rehet û baş hîs dike, wê jî me re weke ku 'rast' bê. Ev ya 'rast', wê her wusa, di kifşkirina mêl, xwestek û her wusa nêzîkatîyên mirov de bi weyn bê.

Em dema ku tiştêkî dixwezin ku bikin û ankû jî xwe re tiştêkî dixwezin, li vir pîvan, ast û rada me çî ya? Dema ku em li bersiva vê pirsê dihizirin, her wusa em digihijina aliyan vê fêrbûnên me yên çandî ku êdî weke kevneşopî bi destûrî û rêgezî jîyanê didina kifşkirin in. Ya ku mirov li gorî xwe rast dibînê, di temenê wê de ew çanda mirov ya fêrbûyî heya. Li gorî wê 'rast dibînê' û ankû 'rast nabînê.'. Li ser wê re dihêne ser ziman.

Têngîna ku em li vir, divê ku bi teybetî bikina berlêpirsînê de di vê çerçoveyê de li ser têngîna çandî re wê ev rewşên me yên binerînê bin. Li vir, nerîn, giringa ku mirov wê baş fahm bike ya. Mirovekî ku her roj ku jî xewê rabû ku her serê sibehê serêxwe dişoyê di serşo'yê de, gelo ev bi wî re nerîneka. Ev pêwîstîyeka. Lê ma mirov nikarê li vê weke nerînekê binerê? Belê, mirov dikarê binerê. Her wusa, di vê çerçoveyê de weke ku destlêdana li sayekî. Xwarina goştê xanzîr û hwd. Ev hemû, di çerçoveyekê de dikarin bi nerînê re xwe werênina ser ziman. Ev li gorî çî dihên ditin. Her wusa, li vir, ya ku vê daraza me ya li wan dide kifşkirin çî ya? Mirov dikarê di çerçoveya nerînê de li van binerê. Lê kirin û nekirina van rewş û tiştan jî, weke çandakê jî dikarê xwe pêş bixe û bide dîyarkirin. Her wusa di vê çerçoveyê têngîna çandî, dema ku li ser ya fêrbûyî' re bê, wê çaxê, ev rewş jî, çendî ku weke nerînekê di vê çerçoveyê de di temenê wan de bi kifşkarî weke destûrna kevneşopî ên çandî hena, bi heman rengî bi nerînê re ew weke çandekê êdî werina domandin û barî pêşarojê jî werina kirin. Minaq, li rojhilat, weke

têgînekê ku tê gotin "jin, divê ku li ber mêr neaxifê" Ev, bûya weke çandekê û bicih bûya. Her wusa, li vir, dema ku mirovekî ku bi wê bawer a, di çerçoveya wê têgîna çanda ku bi wê dibêje de ku dinerê, dikarê bêje ku ev rast a. Lê dema ku mirov ji aliyê mirovî, fîzyolojikî, deronî û civaknasî û hwd ve hilde li dest jî, ne rast a.. Li vir, em bi vê gotinê re dibînin nerînê xwe weke ku derxistîya li astekê û ji wê nayê xwerê. Di temenê wê de jî, ev têgîna çandî ya fêrbûyî heya.

Li vir, em divê ku vê yekê jî werênina ser ziman ku ev têgîna çandê bi gotina 'rast' û ankû 'ne rast' a jî wê hildina li dest. Ev, di aslê xwe de weke mijaraka kûr a ku mirov divê ku pirr zêdetir li ser wê bisekinê ya. Li vir, em divê ku vê yekê werênina ser ziman ku têgîna çandî, di çerçoveya nerîna bi xwe re de 'rast' dibînê û dide nîşandin. Ti çand, nîn a ku bibêje ku nerîna ji wê 'şaş' a. Ji ber ku yê ku di wê nerînê re dinerê, tenê bi wê dibînê. Lê yekî din dervî ku di wê nerînê re nabînê û na nerê, dikarê wê têgîna çandê bi wê nerînê re bike berlêpîrsînê de ku ka ew rast a û ankû ne rast a. Hingî, dema ku mirov duyem hat û li ber wî mirovê ku bi wê nerînê re dinerê ku ji wî re got, 'ev şaş a', wê hingî li wir, ev herdû mirov bikevina berhevdu de. Ji ber ku yek li gorî nerîna xwe ya di wê re dibînê rast dibînê. Û yê din, wê rast nabînê. Derfeta kesê yekem ku di wê nerîna xwe ya çandî re dinerê û rast dibînê heya ku 'şaşî û 'neşaşîya' wê nerîna xwe ku hebe kifş bike? Li vir, bi vê rewşê re di aslê xwe de ya ku dikeve berlêpîrsînê de ev pîrs û bersiva wê ya ku ji wê re werê dayîn a.

Li vir, em vê yekê jî di dewama wê de werênina ser ziman ku wusa dihê ditin ku mijara çandê û ankû têgîna çandê, weke mijaraka têgînî, nerînî û hwd, ku jîyane mirov dide kifşkirin a. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov wê werêne ser ziman ku têgîna çandê, keseyetîyê bi rengê wê yê pêşketî jî dide dîyarkirin. Keseyetîyeka ku di nava çandakê de mazin bûyî, wê biwê bihizirê, binerê û nêzîkatîyê bide nîşandin. Wê xwe di nava wê de rehet hîs bike. Her wusa di vê çerçoveyê de wê gotina xwe li gorî wê bibêje. Di vê çerçoveyê de çendî ku xwe weke hanî ser ziman û ankû bi wê re hanî ser ziman wê xwe rehet hîs bike. Ji ber ku ew ji xwe re weke vîn esas girtîya û dîtîya, ku di farqê de bê û ankû ne di farqê de bê. Dema ku derketa dervî wê, weke mirovê tazî û rût wê lê were. Wê xwe wusa hîs bike. Di vê çerçoveyê de wê êdî xwe bêhêz û bêvîn jî bibînê. Xwe di nava wê girseya ku bi wê re dijî de bi wê têgînê re bihêz hîs dike. Aliyê wê têgînê ê bi gotina 'bi girseyê re xwe bihêz hîskirin', wê weke aliyekî deronî jî xwe bide dîyarkirin. Ji xwe, di vê çerçoveya ku em dihênina ser ziman de, em nikarin ji wê têgîna deroniyê

van mijaran bi nerînên wan re cûda werênina ser ziman. Aliyekî wan ê deronî ê pirr zêde xort heya.

Li vir, di aslê xwe de, dema ku mijar di vê çerçoveyê de dihê hildan li dest, di cih de di mejiyê me de şaq dide û dihê bitêgînî ditin ku divê ku mirov ji aliyê deronî ve jî li têgîna çandê binerê. Ev rengê hanîna li ser ziman, vê yekê weke mijaraka bipêwîst ya di dewama vê de dibînê. Deronî û çand, di vê çerçoveyê divê ku mirov werêne ser ziman ku weke du têgînên ku ji hevdu cûda na. Her wusa, deronî, dike berlêpîrsînê de ku kifş bike û fahm bike. Lê deronî, vajî wê, lêpîrsînkirinê weke ku ji xwe re teze nabînê. Li vir, di serî de em divê ku bînin ser ziman ji vê aliyê fahmkirinê ve bi deronî û hişê wê re fahmkirin, wê alikariyeka wê ji me re hebe. Her wusa, wê di fahma me de, xwe bide dîyarkirin.

Têgîna çandê, li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku bi nêzîkatî û nerînê re xwediyê heyîneka hebûnî a di jîyanê de ya. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têgîna çandî, bi nerîna xwe re dinê. Di wê çerçoveyê de nêzîkatîyê dike ku bide nîşandin. ..

. **Bi çandê re** li nêzîkatîyê hizirîn her wusa weke aliyekî giring ê ku divê ku mirov di vê çerçoveyê de werêne ser ziman. me li jor bahse têgîna li ser nerînê re hinekî kir. Lê li vir, divê ku mirov hinekî din jî pêde herê û werêne ser ziman. Bo fahmkirina nêzîkatîyê, ev yek giring a. Her wusa li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku dema ku em têgîna nêzîkatîyê bi dîrok û civatê re hilde li dest, di çerçoveya tevgerî û nêzîkatîyaka ku hatî nîşandin de wê xwe bide dîyarkirin. Her wusa di vê çerçoveyê de weke mijaraka giring, divê ku mirov werêne ser ziman.. Di nava civatê de, car bi car di nava civate kurd de dihê gotin ku "min di demên buhurî de ev kir." Yankû, dihê gotin ku 'di demên berê de ev rewş weha bû.' Yan jî, tê gotin ku "ev rê û hûmeta demên berê, nema ya." Her wusa di vê çerçoveyê de bahse wê dihê kirin. ev nêzîkatîyên demên berê na ku di aqilan de mana. Ne hatina jibîr kirin. Mirov, di jîyane xwe de weke ku li wan digerihe. Dixwezê ku wan bibînê. Tiştêkî ku di dema buhurî de ku mirov ew jîyan kir û buhurand, piştre ku serdemeka nû hat û bidest jîyan kir û pê de, wê piştre ew nêzîkatîyên dema buhurî hem bi qancî û hem jî bi xirabîya xwe re werina bîrkirin Her wusa, dema ku biqancî bê bibîrkirin, weke ku me li jor hanî ser ziman, wê bê gotin ku "ev rê û hûmeta demên berê, nema ya.", wê werê gotin. Lê ku weke nêzîkatîya ku bixirabî bê ku bê xwestin ku werê bibîrhanîn, wê di wê çerçoveyê de bahse wê werê kirin. Minaq, di nava kurdan de hê jî bahse îskenderê mekedonî dihê kirin. Kurdan, navê 'îskenderê zûrgerneyn' lê

kirina. Gotina 'zûrquerneyn' di kurdî de, di wate ya 'qarnê ku jê îbret werê girtin' dihêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de dema ku ev dihê bibîrhanîn, di mejiyê kurdan de, wê ew kirinên wî ên di dema "seferîya li kurdistanê" de wê were bîra wan. Ew ku hat bîra wan jî, wê di wê çerçoveyê de weke

ku xêva wan xwe nû bike.

Di vê çerçoveyê de bîrhanîna 'îskenderê zûrquerneyn', di mejiyê kurdan de bi xirabî dihê bîrkin. Ev, regekî têngîna xirab bibîrkinê ya ku dihê hanîn li bîrê ya. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna xirab û başîyê, li ser nêzîkatîyê re bi 'kirinên baş' û 'kirinên xirab' re ku di demên buhûrî de ku hatî kirin de wê were ditin. Ya kû, wê temenê wê nêzîkatîya baş û ankû ne baş bi çandî wê bîafîrêne û ji wê re bibê têngînek jî wê ew jîyangerî, bîrhanîn, serborî û hwd bin. Her wusa di vê çerçoveyê de têngîna nêzîkatîyê, weke nêzîkatîya çandî mirov dikarê werêne ser ziman. Bêî ku mirov pêşî bi nîrxî li xirabî û ankû başîya wê bînerê, mirov wê wê nêzîkatîyê bi dahûrî, her wusa di çerçoveya têngîna çandî de bi têngîna dîrokê ya demên buhûrî re werêne ser ziman.

Li vir, di serî de divê ku em vê yekê jî werênina ser ziman ku têngîna nêzîkatîyê, wê di jîyane mirov de xwe bi awayekî vekirî di vê çerçoveyê de bi kirinên mirov re jî xwe bide dîyarkirin. Kifşkirineka ku mirov dikarê wê werêne ser ziman, wê xwe bi awayekî vekirî bide dîyarkirin. Serdemên civatî ên buhûrî, wê bi têngîn, nêzîkatî û hwd re, weke kevneşopîya têngînî di dema nû de bimênin. Her wusa gotina 'kevneşopîyên dema buhûrî' ji wan re dihê bikarhanîn. Di vê gotinê de têngîneka ku weke têngîna dema buhûrî ya û êdî li gorî dema nû nayê û ankû mirov nikarê li gorî wê bijî jî xwe bi wê re dihêne ser ziman. Lê li vir, divê ku mirov werên ser ziman, ku em ne di farqê de jî bin, wê têngînên çandî ên demên buhûrî wê xwe bi awayekî vekirî bidina dîyarkirin. Her wusa, wê ji binî ve bandûra wê li keseyet û zanebûna mirov bibe. Ew, weke şûnpêyeka ku mirov bi wê re xwedîyê dîrokê ya dihê ser ziman. Civat, di vê çerçoveyê de dîroka wê bi wê re dihê ser ziman. Pêvajoyên ku civatî di buhurêne, wê di nava rastîya civatî ya şariştanî de bi têngîn dike û bi zanebûna wê re digihêne kûrahiyekê. Her wusa, wateya dîrokê jî ev a. Kûrahîya têngînî, her wusa, bi jîyanbûyînên demên buhûrî de dihê dîtîn. Çand, di vê çerçoveyê de weke aliyekî ku divê ku mirov li ser wê bisekinê û wê bi teybetî werêne ser ziman. Her wusa, ev jîyankirinên mirov ên dema buhûrî, di temenê keseyetîyê û

pêşketina wê de na jî.

Têgîna bawerîyê, minaq, dema ku mirov ji vê demê û pê ve, li wê nerê, mirov bi dîroka wê re weke xwediyê têgîneka dîrokî û çandî jî wê kifş dike. Her wusa bi dîrokê re çawa pêşketîya bi olê re mirov wê bi dîroka wê re dihêne ser ziman. Ol û bawerî, di vê çerçoveyê de bi demên buhurî re na, xwediyê wê dîrokê na. Li ser wê re pergala, têgîn, olzanî û çandîya xwe diafirîne û dihêne ser ziman. Li vir, dema ku em di çerçoveya têgînek çandî ya bawerî de li mijara nêzîkatîyê dinerin, em dibînin ku weke ku çawa bi têgîneka yekkirinî di rastrasta xwe de bi nerîna wê re xwediyê rengekî pêşketinê ya. Her wusa, her nerîn, weke ku dûnyê ji xwe û pê ve dibîne. Dervî xwe, yan xelat û şaş û ankû nebûyî dibîne. Her wusa di vê çerçoveyê de dema ku rewş ev bê, bi nêzîkatî û li ser wê re bi nerînê re, êdî li vir mijar dibê weke mijaraka perspektîfî jî ku mirov divê ku wê bi teybetî hilde li dest. Li vir, ji aliyê felsefîkî ve têgînîya ku mirov wê li vir, werêne ser ziman, weke aliyekî wê yê giringa ku mirov wê werêne ser ziman.

Bi wê re divê ku mirov werêne ser ziman ku nêzîkatî, weke rengekî dîtina bi jîyanê re ya. Di vê çerçoveyê e nerîneka ku mirov divê ku wê bi teybetî werêne ser ziman a. Têgîna nêzîkatîyê, li ser çi hizrê re bê, bi wê re bi bûyîna wê re dîtina ku bû, wê bi wê re di vê çerçoveyê de têgîna rast ditin û ankû ne rast dîtine wê bi xwe re di mejî de bi hizrî biafirîne. Li ser wê re wê daraza mirov di çerçoveya nerînê de bi afirîne. Nerîn, weke destûrîya wê ya pêşî, bi hiş dîtina wê ya. Her wusa piştî wê re jî, fahmkirina bi wê re ya. Di asta wê ya piştî vê re jî bi rengê sêyem jî, weke darazandinê bi xwe re dihêne ya. Di vê çerçoveyê de pêvajoyên weke ditin, fahmkirin û darazandinê, wê li dûv hevdû, bi nerînê û nêzîkatîyê re xwe werênina ser ziman. Î ro, em dema ku demên buhurî ên weke demên sîmerîyan ên şariştanî ku bûna, dixwênin û li ser kirinên wan re rastkirinekê di nava jîyanê de dikin û bi wê re dikin. Ev, bi demê re wê têgîna wan ya dema wan, di vê demê de weke têgîneka kifşkar derdixe li ber me.

Rengê keseyetîyê e pêşketî di vê çerçoveyê de weke qalib di vê demê de dihênina ser ziman. Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku her dema ku bûhûrîya, wê ji dema xwe ya piştî weke dîrok, şûnpê û kevneşopî bê. Em î ro, li serdemên gûtî û hûrî û mîtannîyan dinerin û bi wan re serdemên aqil û mitolojîyê ku çawa jîyîna em dikin fahm bikin. Piştî wan re di dewama wan de Medî çawa jîyane? Her wusa piştî wan re jî, di serdemên kurdistanê de Şadadî, Merwan, Ê hwd, çawa jîyane, em dikin wan fahm bikin. Ev dem, her wusa weke demna civatî ên kurdistanî

na. Dema ku mirov li wan dinerê, mirov rengêkî demî ê pêşketinê bi civatîtiya wê re dibînê. Di wan deman de, bi aqil û zanînê û her wusa teknîkê û hwd çî pêşketin hebû. Mirov çawa jîyane xwe îdeme dikir û di domand, mirov jî wê rengê pêşketina wan fahm dike. Pêşketinên bi aqil, teknîk, teknoloji, bîoloji û zanistên weke metamatikê re ku di dema wan de hebin jî, wê asta pêşketina wan ne weke ya roja me bin. Ev rengê pêşketinê ê jîyane wan, di nava jîyane wan de rêyna nû ên jîyanê bo xwe jîyandinê bi wan re daya pêşxistin. Her wusa, di vê çerçoveyê de, bi pêşketina xwe re heta çî astê û afrînerîyê hatina û gihîştina, ew wê tenê weke ast û rada pêşketina wan ya demî nemêne. Her wusa bi rengê jîyane wan re wê weke têngîneka jîyanê û li ser wê re jî weke rengêkî jîyanê û piştî wê re jî bi têngîneka kevneşopî û çandî wê werê ser ziman. Ev, wê di vê çerçoveyê de xwe werêne ser ziman. Rengê jîyane mirov çawa bê, wê bi wê re têngîna kevneşopîkî li ser têngîna baş û ne başiyê re wê xwe bide dîyarkirin. Di wan deman de çî li gorî çî rast û ankû ne rast bû? Ev jî, wê di çerçoveya nerîn û darazê de xwe bide dîyarkirin. Dema ku em li rengê pêşketina wan dinerin, pêşketina wan ya kevneşopîkî û çandî fahm bikin. Bi wê re jî li ser kevneşopî û çanda wan re jî nerîn û nêzîkatîya wan dibînin. Bi wê re fahm dikin ku çî baş û çî xirab ditin û çawa nêzîkatî dana nîşandin mirov wê dibînê.

Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov dûbare werêne ser ziman ku bi jîyane mirov re wê çanda mirov ya jîyanî xwe bi kevneşopîyên civatî re xwe bide dîyarkirin. Li ser wê re jî, nerîn û nêzîkatî xwe bide dîyarkirin. Li gorî, kirin(piretîk) dana nîşandin û her wusa ya 'baş' û 'ya xirab' jî hevdû 'cûdakirin' û hanîna li ser ziman wê bibê. Her têngî, li gorî xwe 'ya rast' û 'ya ne rast' dihêne ser ziman. Ev jî, bi nerîna wê ya ku di temenê wê de nêzîkatîya wê ya bi çandîniya wê re heya re xwe dide dîyarkirin.

Nêzîkatîya mirov hertimî weke ku aqilê mirov dihêne ser ziman, xwediyê têngîneka kirdeyî ya bi xwe re ya. Dema ku bahe nerînê dihê kirin û her wusa hewl dihê dayîn ku nêzîkatî werê ser ziman, bi gotinaka din, weke ku di roja me de dihê ser ziman dihê gotin ku 'hizra wî dihê ser ziman.' Li vir, ya ku mirov li ser aqil, zanîn û têngînê re dibînê her wusa di vê çerçoveyê de nêzîkatî xwediyê wê întibaya hanîna ser ziman a zanebûna mirov a. Li vir, divê ku mirov vê yekê werne ser ziman ku rast a ku bi nêzîkatîya me re hizra me dihê ser ziman. Lê jî wê zêdetirî bi nêzîkatîyê re heya ku divê ku mirov wê kifş bike û werêne ser ziman. Ya

ku di serî de li vir ku mirov bi wê re kifş bike jî, ew a ku nêzîkatî bi xwe re têgîneka zanînê û bi wê re ya kevneşopî û çandî jî dihêne ser ziman.

Bûna çandê û keseyet

Bi çandê re şîrovekirina keseyetê, weke mijaraka giring û demkî ya. Her wusa divê ku mirov werêne ser ziman ku keseyet, li gorî nirx, aqil û zanîna demê xwe bi zanebûn dike û diadilêne. Keseyet, fêrbûna ku bi xwe re dike, bi rengê pêşketina demê û afirandinên wê re xwe diafirêne. Li gorî wan, awa û reng distêne. Di vê çerçoveyê de mejiyê mirov, teybetîya wê ya fêrbûnê, bi wê re xosleta bi demê re li gorî demê xwe bi zanebûna wê re diadilêne. Her wusa, di vê çerçoveyê de mejî, vê yekê li ser rengê aqil û fêrbûna bi aqil re dike. Aqil, dema ku mirov wê bi demê re werêne ser ziman, weke mijaraka bi serê xwe ya ku mirov wê hilde li dest a. Li jor, di derbarê keseyet û çandê û her wusa li ser zanînê re me hanîbû ser ziman. Li vir, ji aliyê keseyetîyê ve divê ku mirov hinekî din jî, wê bi fahmkirina wê re werêne ser ziman. Ev yek, bo fahmkirina aqilê dem giring a ku mirov werêne ser ziman.

Ez li vir, divê ku vê yekê werênima ser ziman ku mejîyê mirov bi xêva mirov re xwe gihandîya temenekî bi vî rengî ku dema ku dibînê digrê. Her wusa li ser wê re fahm dike. Li vir, em dema ku bahse girtin û fahmkirinê bikin, divê ku em weke ku me hinekî li jor jî hanî ser ziman ku bi 'nerînê' re divê ku em li mijarê jî binerin. Ji ber ku li vir, nerîn car bi car weke mijaraka têgînî ku dikarê pêşîya têkiliya mirov ya bi pêşketina aqil ya demê re jî bigrê ya. Em niikarin, tenê nerînê bi aliyekî ve werênina ser ziman. Li vir, dema ku em hewl didin ku girtin û fahmkirinê êdî fahm dikin, wweke têgînekê nerîn xwe dide li der. Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku nerîn weke mijaraka ku bi teybetî divê ku mirov wê werêne ser ziman.

Çand, li vir, aliyê wê yê giring li vir ew a ku nerînê dikarê bi çerçoveya wê re bibînê wê werêne ser ziman. Her wusa, ji bûna nerînekê zêdetir, her wusa di vê çerçoveyê de weke astaka li ser wê re jî dikarê bide nîşandin. Li vir, çand, bi têtîna wê re dema ku mirov li ser aqil re dihizirê, mirov aliyekî wê yê şoreşgerî bi awayekî vekirî di çerçoveya afirandina wê de dibînê. Her wusa, çand, li vir, li ser rewşê û salixkirina rewşê û fahmkirina wê re xwe dihêne ser ziman. Em dema ku bahse salixkirina rewşê dikin, em li vir divê ku vê yekê jî di dewama wê de werênina ser ziman ku têtînek weke ku me li jor bi şîroveya nîgarê û hwd re hanî ser ziman, dikarê bi şenber bike û werêne ser ziman. Rewşa

ku bi fêrbûnê hatî zanîn û bi zanînkirin û bi hebûna xwe re bûya malê keseyetîyê. mirov dikarê ji aliyê çandî ve jî weke têgîneka di çerçoveya pêşketina demî de werênina ser ziman.

Çand û keseyet, di vê çerçoveyê de li ser aqil re xwediyê têkiliya afrîner in. Fêrbûna bi çandê re wê bi fahmkirina bi keseyetîyê re xwe bide dîyarkirin. Li ser wê re di vê çerçoveyê de çand, xwe diafirêne. Ew fahmkirina keseyetîyê, wê rengê jîyanekê di çerçoveya fahmkirinê de ku bi nêzîkatî dibe û hwd, wê bide nîşandin. Çand, vê rengê jîyanê bi xwe re kifş dike. Kifşa demê ya çandê hertimî di vê çerçoveyê de ew kifşkirina wê ya. Em di roja me de bahse 'çanda hemdem' dikin. Her wusa di vê çerçoveyê têgîna bi gotina 'çanda hemdem' re ku dihê ser ziman, mirov dikarê çawa baş fahm bike? Di serî de divê ku mirov bi rengê jîyane wê ya ku li ser pêşketinên aqil ava ya û bi têgîna zanîn û ragihandinê re xwe pêş dixê re divê ku mirov wê werêne ser ziman. Ragihandin, çapemenî, waşangerî û hwd, weke rengna pêşketina demê ên ku afirîna na. Em dema ku bahse rengê pêşketina demê bikin, em divê li ser van re jî werênina ser ziman. Her wusa, çanda çapameniyê, çanda waşangerîyê, çanda ragihandinê û hwd, di vê çerçoveyê re bi rengên afirandina wan re divê ku mirov wan fahm bike û werêne ser ziman. Di jîyane me de, hertimî bi çapamenî û ragihandinê re rojnema, tv, înternett û hwd, bi gelek reng û awayên pêşketinê ên bi xwe re hena. Li ser wê re jî, dem bi dem li ser zanînê re pêş dikevin.

Jîyane mirov, weke ku di wê çerçoveyê de bi van pêşketinên li ser aqil û zanînê re bi têgîna ragihandin û çapameniyê û hwd re weke ku hatîya hoyandin. Em weke mirov, di jîyane xwe ya asayî de dikarin vê yekê werênina ser ziman ku 'em nikarin bêxwandin, tamaşakirina tv'yê û hwd bijîn. Ev, regekî jîyanê ya ku em li wê hatina hoyandin in. Di vê çerçoveyê de xwezaya mirov di vê çerçoveyê de xwe bi afirandinên li ser aqil re weke ku dike ku werêne ser ziman. Lê li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku ev rengê hoyandinê, weke ku serbestîya aqilê mirov û rehet hizirkirina mirov û hwd, dike bin sehêta xwe de. Her wusa, di vê çerçoveyê de em dema ku bahse rengê jîyane xwe ya hemdem bikin, em nikarin, têgîna 'tîyatro', 'sînema', 'balê', 'opara', 'musik', û hwd, ji berçav dûr bikin. Li ser van re jîyanek hatîya avakirin. Di nava jîyane mirov a ku bi gotina 'hemdem' dijî de, ev rewşên ku me hanîn li ser ziman, bi gelek rewşên din re, weke temenê wê diafirênin.

Aqil, di vê çerçoveyê de pêşketinên ku di jîyanê de bi me re di vê çerçoveyê de dide kirin, dema ku mirov li wan dihizirê, di vê çerçoveyê

de mirov rengê pêşketina wê ya li gorî demê bi wê re kifş dike. Aqil, serdestîya xwe bi pêşketinên ku bi vî rengî bi xwe re pêşxistina, di jîyane me de denezendîya. Her wusa, aqilê 'spûkuletiv' û ankû 'sûbjektiv', bi hizirkirinê regekî afirandinê bi nivîsandinê, bi weke roman û hwd re afirandîya. Ev jî, weke aliyekî pêşketina me ya roja me ya ku nebê nabê ya.

Em rengê jîyanê ê roja me dema ku li wê dihizirin, di vê çerçoveyê re regekî pêşketinê bi gelek pêşketin û pêşveçûnên din re dibînin. Her wusa, ev rengê pêşketin û pêşveçûnên jîyanî, regekî çandî ê serdemî jî ya. Heka em gotina 'çanda hemdem' bixwezin ku biwate bikin, em divê ku li ser vê rewşê û pêşketin û pêşveçûnên demî re werênina ser ziman. Têgîna çanda hemdem, di vê çerçoveyê de bi rengên pêşketinê û amûrên ppêşketinê ku mirov bi wan radigihênê û diafirênê û hwd re mirov divê ku werêne ser ziman. Ev jî, regekî nû ê pêşketinê ê bi keseyetîyê re bi awayê civaknasî, deronî, têgînî û aqilî û hwd, bi xwe re dide dîyarkirin.

Mirov, di nava jîyane civatekê de jîyane xwe ava dike. Karekî wî heya ku her sibeh dirabê û diçiyê de. Mehanîyeka wî heya ku bi wê dabara xwe dike. Malbataka wî heya. Her demeka demsalê diçe betlaneyê. Ger û geşteke li welatên din dike û çand û rengên din ên pêşketina jîyanê û civatê dibîne. Li şûna zimanekî çend zimanan dizanê ku xwe bi wan werêne ser ziman û ankû ku karê bi wan têkilîyê bi mirovên din ên ji çand û civatên cûda re dêne. Her wusa di vê çerçoveyê de di nava jîyane xwe de gelek 'hobî'yên xwe çêkirina û li ser wan re xwe mijul dike. Pirtûkan dixwêne. Di xwandinê de, ku dîrokê bê, roman bê, her wusa rengên cûr bi cûr ên xwandinê ku pêşketina, ji wan dinaqêne û dixwêne. Ev, weke rewşeka têgîneka jîyanî ya ku bi wê jîyane xwe afirandîya.

Ev rengê jîyanê, dema ku mirov li wê dihizirê, her wusa di vê çerçoveyê de mirov wê dibîne ku weke ku me hanî ser ziman ku 'mirovek, çend zimanan dizanê', bi wê re 'pîrr-çandî' li ser ziman û fêrbûnên xwe re bi xwe re pêşxistîya. Têgîna 'pîrr-çandî', di roja me de, her wusa, di vê çerçoveyê de weke gotineka ku rastîyeka ku êdî bi dîmenî di nava hevde buhurîna çand û jîyanên civatan bi xwe re dihêne ser ziman. Her wusa, di vê çerçoveyê de rengên çand û têgînên cûda ên civatî, bi hevdû re di rex hevdû de dijîn. Hevdû nas dikkin û heta astekê jî hevdû herê dikin.

Em dema ku divê çerçoveyê de li rengê jîyane roja me dihizirin, her wusa di vê çerçoveyê de keseyetîyeka ku karibê di vê çerçoveyê de bijî jî

pêş dikeve. Fêrbûnên ku bi keseyetîyê re diafirin û pêş dikevin, wê di vê çerçoveyê de giring bin. Her wusa, li vir, divê ku mirov têgîna mirovî, di vê çerçoveyê de weke têgîneka ku êdî derdikeve li pêş a, mirov wê dibînê û kifş dike. Mirov, bi keseyet û aqilê xwe re derdikeve li pêş. Dema ku em li vir, bibîr bixin ku têgîna 'maf û azadiyê' di vê çerçoveyê de giring dibê. Keseyetîya ku karibê xwe li gorî vê astê û demê pêş bixe û her wusa mafê wê hebe bo pêşketina wê û pêşîya wê ne girtî bê, di vê çerçoveyê de li ser têgîna 'maf' û 'azadiyê' de xwe dide dîyarkirin. Ev rewş kirina wan, weke mafekî di çerçoveya pêşketina aqilê serdema me de xwe daya dîyarkirin. Em dema ku bahse keseyetîya serdema me bikin, divê ku em bi awayên pêşketina û têgîna 'maf û azadiyê' re wê werênina ser ziman û fahm bikin. Di vê çerçoveyê de bo serbest gavavêtin azadî, bo rehet xwe hanîna ser ziman maf û her wusa bo jîyandin û parastinê jî têgîna mafê jîyanê, weke gotinna ku di roja me de derketina li pêş in. Têgîna 'mafê mirovan', di çerçoveya azadî û mafê wî yê jîyanê û hwd de dihê ser ziman. Ev rewş hemû, weke rewşên serdema me na. Em divê ku têgîna çanda hemdem û her wusa têgîna çandê ya serdema me di vê çerçoveyê de bi watekirin, şîrove û dahûrkirinan re werênina ser ziman.

Keseyet û têgîna nasnematiyê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku li ser vê çerçoveyê û temenê re werênina ser ziman. Li vir, dema ku em di vê rewşê de bi têgîna maf û azadiyê û hwd re têgîna pêşketina keseyetîyê ya mirovî dikin ku werênina ser ziman, em dibînin ku aliyê herî zêde ji wê weke pîrsgirêkê diafirîne, hebûna desthildatdariyê ya roja me ya. Pîrsgirêkên maf û azadiyê, têgîna nasnemayên civatî û pêşketina keseyetîyan û hwd, dihê di roja me de li wê dialiqê. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku li ser têgîna 'parastin' û 'azadiyê' re ku bi gotina 'çêkirina ahengê' re dihê ser ziman, hinekî jî ev gotina 'çêkirina ahengê' nêvî bi nêvî, vê pîrsgirêkê di hundurê xwe de weke kirdeyeka vêşarî dihêne ser ziman. Li vir, dema ku em gotina 'pîrsgirêkê' ya di çerçoveya serdema me ya ku weke serdemeka 'zanîn û ragihandinê' û ankû 'maf û azadiyê' dihê hanîn li ser ziman, di vê çerçoveyê de em rastîya wê ya têgînî bi wê re kifş dikin. Hizrên ku di roja me de dihên ser ziman, hizrên ku vê rastiyê weke ku misoger dikin in.

Di nava vanqas pîrsgirêk, astengîyan û hwd de, bi têgîna zanîn û ragihandinê û ankû maf û azadiyê re, ya ku zêde derdikeve li pêş jî ya keseyet a. Her wusa, weke nirxa demê jî divê ku mirov vê rewşê ku hin bi hin pêş dikeve û dihê kifşkirin werêne ser ziman.

Di roja me de têtîna maf û azadiyê, di vê çerçoveyê de weke çandakê pêş dikeve. Her wusa divê ku mirov werêne ser ziman ku mirov bi aqil, çendî ku jîyane xwe ava dike û diadilêne, di vê çerçoveyê de jî serdema xwe jî bi xwe re di vê çerçoveyê de rengê dide nîşandin. Di roja me de, gelemperiya ku bi pêşketina jîyana mirov û têtîliyên di nava jîyane mirov de pêşketîya, wê têtîna gerdûnê ya serdemên buhurî dihêne berbîra me. Her wusa divê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku di vê çerçoveyê de jîyane mirov di nava pêşketinekê de ya. Di roja me de pêşketinên aqilî, di v çerçoveyê de bi xwe re rengê keseyetîyê diafirênin. Lê pêşketinên aqilî ku diafirin jî, her wusa weke ku tekoşinekê bi serdestîya keseyetîyê re didin ku wê di bin sehêta xwe de bigrin. Minaqa vê yekê jî, her wusa pêşketinên teknîkî weke înternett, ên biolojîkî ên weke genetîkê û hwd in. Mirov, di vê çerçoveyê de wê çawa xwe bibînê û werêne ser ziman? Weke pirseka ku hertimî, wê li gorî demê li bersiva wê were lêgerîn a. Di roja me de, bi zanîna roja me re li wê dihê lêgerîn. Têtîna weke felsefîkî ku mirov û keseyetîyê ji xwe re weke navend digrin û li ser wê re dikin ku pêş bikevin ên weke hebûnîyê(eksistanisyalismê) û hwd, divê ku mirov bibîr bike. Ev, rastiyekê bixwe re didina nîşandin. Çend ku di farqê de bin û ankû ne di farqê de bin ev têtîna, ji dayikbûna keseyetîyê didenezênin bi hebûn û têtînên xwe re. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku di vê çerçoveyê de aqilê ku bi şûbjektîfîya xwe re bidest afirandinê kiriya, di vê çerçoveyê de serdema wê dihê jîyîn. Serdemên mîtolojiyê, di bîra me de na. Di wan serdema de, mirov hizir dikir û xiyal dikir. Di hizir û xiyale xwe hertişt bêsînor di afirand. Her wusa, wê tiştên ku weke ku vaca felsefeyê herê neke û weke ku li jîyanê tûna na, wê weke ku hena û bi derfet in, wê werêne ser ziman. Ev têtîna aqil, wê weke ku di serdema me de bi afirandinên ku bi aqil kirina, weke ku wê têtîna ku aqilê wê di wê dema buhurî de jîya, di vê dema me de jî pireka wê ya kirinê dijî. Her wusa di vê çerçoveyê de li ser têtînê re dema ku mirov dihizirê, mirov bi pêvajoyaka pêşketinê ya bi aqil re di dewama hevdû de wê domandina ji hevdû ya li hevdû dibînê. Aqilê roja me, di vê çerçoveyê de bi hizirkirinê, jîriyeka afrîner dide nîşandin. Li ser wê re dihizirê. Bi wê hizirkirina xwe re dixwezê ku sînorê aqilê me ji ya ku heya derbasî ast û radayaka din ya ji wê maztir, firetir û kûrtir bike. Rengê jîyane roja me, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku bi awayekî aqilane, xwediyê rengê pêşketinê e bi xwe re ya. Her wusa di roja me de, weke amûrên jîyane bi aqil pêşketinê, nivîsandina cûr bi cûr pirtûkan,

hebûna zanîngehan û hwd, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman. Zanîngeh, rengêkî dibistanî ê roja me ku di wê de li asta bilind ya aqilê me dijî ya. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman, asta aqilê me, di vê çerçoveyê de ser wê re xwe biawayekî bi pêşketina roja me re dide nîşandin û dihêne ser ziman.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku li ser aqil re li ser têngîna afirandinê ya aqil, hizirkirin, weke jîreka mirovî ya afirandinê ya. Di vê çerçoveyê de bi hizrî li aqil hizirkirin, wê di vê çerçoveyê de hertimî pêşveçûnan bi xwe re werêne.

”**Çand, civat û têngîna ‘netewî’.**

Em li vir, divê ku hinekî jî li ser vê rewşa aqil û pêşketina wê ya demê re bahse têngînên ‘şoreşî’ bikin. Di aslê xwe de weke ancama têngînî ên di vê temenê de ku divê ku mirov werêne ser ziman. Li vir, di serdema me ya zanîn û ragihandinê de pirsgirêka herî mazin, bi nasnemaya civatan re xwe dide diyarkirin. Têngînên weke têngîn bişavtinê û hwd, ku pergalên fêrkirinê ên perwerde û hwd di wan de dihên bikardihên, wê bina sedema ji dîrokê birina civatan bi çand û zimanên wan re. Di aslê xwe de, divê ku mirov di vê çerçoveyê de li dijî wê ji dîrokê birinê divê ku mirov bahse raperîna mirov ya civatan bike. Şoreş, wê di ancama wê serkevtina wan reperînan de xwe bide nîşandin. Di sedsala 20’an û ya 21’ê, di vê çerçoveyê de tişî minaq, û azmûnên ku mirov bi fêrî li vir werêne ser ziman in. Her wusa, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku şoreş, li ser pêşketinaka çandî ya civatî re ku bi derdikevina wan ya li dika dîrokê re xwe dide diyarkirin.

Em li vir, divê ku wê yekê bi teybetî werênina ser ziman, ku di temenê têngînên şoreşî de keseyet bi civatê re û çand bi pêvajoyên pêşketina aqil û fêrbûnê re hena. Di vê çerçoveyê de çand, weke aliyekî giring ku divê ku mirov werêne ser ziman. Çand û ankû weke ku di roja me de dihê hanîn li ser ziman ‘çanda hemdem’, wê weke aliyekî em divê ku weke ancama wê pêşketinê werênê ser ziman a. Hizirkirin, pêşketina ku bi wê re diafirê, di vê çerçoveyê de wê bi xwe re keseyetîyê derxe li pêş. Bi wê re wê bi civatê re çandê biafirê. Çanda hizirkirinê, dema ku em li wê dihizirin, wê bi hezaran salan pêvajoyên wê yên pêşketinê wê li ser wê re xwe bidina domandin. Her wusa di vê çerçoveyê de ya ku dihê ditin û fahmkirin ew a ku bi demê re fêrbûn pêş dikeve. Li ser wê re zanîn û azmûn pêş dikeve. Bi wê re êdî bi xwe re afirandinê dike. Afirandin, weke ku em dikarin bi têngîna çandê re jî werênina ser ziman, em divê ku

li ser jîr û pêşketinên zêhnê xwe re werênina ser ziman. Her wusa di serdemeka zanîn û ragihandinê de, ev yek weke rastiyeke ya.

Di roja me de, rengê jîyanê di vê çerçoveyê de xwe dide jîyankirin. Mirov, di farqê hêza hizirkirinê de ya Bo vê yekê, hertimî di xwe de û di mejiyê xwe de di nava xwe de di lêkolîn û lêgerîna hizirkirinê bi awayekî hê mazitir û zêdetir de ya. Di vê çerçoveyê de lêgerînên ku li ser têgîna jîrê re dibin û her wusa hizrên ku bi zêhnê mirov re dihên ser ziman, di vê çerçoveyê de weke nîşanakna vê rastiye na. Di roja me de, bi aqil û zanîna jîyan û jîyandin, her wusa, êdî pêşxistina aqil jî bi zanîna wê re ji mirov re ji aliyekî ve dike weke armanc jî. Di vê çerçoveyê de dihizirê ku çendî ku zêde û mazin afirandin, wê bi wê bi hêz bê û wê mazin bê. Di vê çerçoveyê de li ser wê re bahse mazinbûn û pêşketinê dihê kirin.

Li vir, ev rewş, weke rewşna li ser aqil re na. Her wusa, di vê çerçoveyê de têgîna fêrbûnê, di vê çerçoveyê de giringîya wê, di roja me de zêdetirî derdikeve li pêş. Rê û rêbazên baştir fêrkirinê û hwd, di vê çerçoveyê de hertimî mejiyê mirov di lêgerîna wan de ya. Di vê çerçoveyê de serdestiya bi aqil, bi pêşketina aqil û afirandina wê re di dema me de xwe dide dîyarkirin. Aqil, di vê çerçoveyê de, êdî weke ku çendî ku dem di buhurê, giringîya wê zêdetir tê ditin û misogerkirin. Her wusa, êdî mirov li wê dihizirê ku wê fahm bike û pêş bixe. Rengên pêşxistina aqil, her wusa di vê çerçoveyê de divê ku em di temenê wê de hebûna pergala civatî bi zimanîya wan re werêne ser ziman. Li vir, dema ku em bahse ziman bikin, divê ku weke kirdeyeka vîşarî jî, têgîna çandê jî bi wê re fahm bikin. Ev, êdî dihê ditin. Her wusa di vê çerçoveyê de ziman û çand, hevdu bi civatîtiyê re dihênin ser ziman. Yanî, weke rengê civatîtiyê na. Divê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku di pêşxistina aqil de, fêrbûn giringîya wê, her wusa têgîna çandê jî bi wê re bi giringîya wê derdixe li pêş. Her wusa, têgîna çandê giringîya wê, weke giringîya zimanê ku em bi wê xwe dihênin ser ziman û bi wê diaxifin û her wusa aqilê ku em bi wê pêş dikevin û hwd, giring û mazin a. Em di vê çerçoveyê de divê ku werênina ser ziman ku em nikarin çandê, ji wê kêmtir bigiringîya wê re werênina ser ziman.

Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku aqilê civatî, weke aqilekî çandî jî ya. Em divê ku aqilê civatê, bi şûnpêya wê re bi dîrok û têgîna civatê re werênina ser ziman. Her wusa rengê jîyane civatê û her wusa pêşxistina wê ya bi têkiliya wê ya di navxweyî ya zimanê re xwe bi giringî dide dîyarkirin. Têgîna civatê, di vê çerçoveyê de bi pêşketina xwe ya navxweyî re temenê wan pêvajoyên

pêşketina bi aqil û hwd, ên bi ber pêşvajoyê ve diafirêne û wan dihêne ser ziman. Bo vê yekê, dema ku em di vê çerçoveyê de li civatê û rengê jîyane wê bihizirin, bi dîroka wê re rengê jîyane wê bi giringîya wê re xwe bi me re dide dîyarkirin. Aqil, di vê çerçoveyê de afrînerîya wê di nava jîyane civatî de bi fêrkirina wê ya ku dibê re xwe dide dîyarkirin. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov rastîya jîyane civatê, aqil û her wusa nirxandîniya wê re werêne ser ziman. Ya ku wê temenê pêşketinê pêşarojê biafirênê jî wê ev bê. Binirxkirin, wê hertimî, weke bi aqil re bibe. Binirxkirin, wê li ser watekiriinê re bibê. Her wusa di vê çerçoveyê de çand jî, têgîneka ku xwe li ser gotinê re dihêne ser ziman. Lê di aslê xwe de ew li ser gotinê re hanîna li ser ziman, wê li ser wateyê û felsefeya wê re bê. Çand, di vê çerçoveyê de weke nirxeka afrîner ya ku hertimî wê karibê pêşketinê, di nava civatê de ku temenê wê biafirêne bê. Civat û çand, çand û ziman, ziman û pêşketin û hwd, di vê çerçoveyê de wê di teherekê de li hevdû werin û hevdû temem bikin. Fêrkirin, di nava wê hevdû tememkirinê de bi aqil dibê.

Aqilê çandê, di vê çerçoveyê de em dema ku di vê çerçoveyê de bi ziman re jî werênina ser ziman, em divê ku nivîsandinê weke nirxekê û tegînekê werênina ser ziman. Her wusa, her gotinê ku hatina ser ziman, bi wateyî zanîna di derbarê wan de, wê şenberîyekê di çerçoveya fahmkirinê de bide me. Em wê fahmkirinê bi wateyê re fêr dibin. Têgîna çandê, ku weke rengê jîyanê ê ku hatî jîyankirin bi salixkirina wê re ji nûve bi xwandina wê ya zindî re dihêne ser ziman, wê weke temenê çekirina hiş û jîrekê jî bê. Di vê çerçoveyê de çand, her wusa hiş jîreka ku em divê ku wê bi jîyanê û fahmkirina wê re hildina li dest a.

Hizrên ku di nava çandê de dihên ser ziman, hemû fêrbûnên mirov ên di jîyanê de na. Di vê çerçoveyê de dema ku mirov dihizirê, mirov vê yekê dibînê ku fêrbûnên mirov ên ji jîyane, her wusa, weke têgîna, xwe bi awayekî jîrî didin nîşandin. Di nava têgîna çandê de, têgîna şenberîyê û ankû şenberkirinê giringa ku mirov wê hilde li dest a. Rewş û tevgerên mirov ên bi deronî, jîyane civaknasî, felsefîkî û hwd, di vê çerçoveyê wê werina ser ziman. Çand, weke têgîneka hemû demên ku di wan de jîyan heya ya. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov wê li ser rewş û tevger, aqil û jîyanê re werêne ser ziman. Di çerçoveya civatî jî ku mirov lê dinerê, her wusa, weke têgînekê çand, ku bi hebûna civatê re di rengê nasnemayê de xwe hanîna li ser ziman bi xosletên wê jîyan û rengê wê re dihêne ser ziman jî, her wusa rastîyaka têgînî ya şoreşgerî jî bi xwe re

dide dîyarkirin. Çand, nasnemaya civatê ya. Rengê wê, zimanê civatî ya. Navaroka wê, felsefe, dîrok û jîyane civatê ya.

”

Çand, jîyan û aqil û nêzîkatîya wan ya ji hevdû re

Her wusa mijara çandê, li vir, divê ku mirov li ser jîyanê û pêşketina aqil re hilde li dest. Dema ku vê temenê de dikin ku hildina li dest jî, em dîrokeka wê dibînin. Ji destpêka dîrokê û ankû ji destpêka pêşketina bi aqil re, dîrokeka wê ya bi hanîna li ser ziman a aqil ku hatî nivîsandin heya. Di vê çerçoveyê de çandê, weke têgînekê divê ku mirov hilde li dest. Lê li vir, dema ku mirov di vê çerçoveyê de bi gotina ‘çandê’ ku hilde li dest, divê ku mirov di çerçoveya du doneman de hilde li dest. Donema pêşî destpêka pêşketina mirovatîyê û pêşketina aqil a. Aliyê din ê duyemin jî, serdema ku aqil pêşketiya û bi wê bi hiş serdest a. Her wusa di serdema duyemin hiş û hişmendî zêdetir di çerçoveya gotina çandê re heya. Me li jor, bi hebûna xwezayê pêşketina bi jîyanê re hinekî hanî bû li ser ziman. Lê li vir, li ser aqil re weke ku ji aliyna din ve jî, pêwîstî bi wê heya ku divê ku mirov wê werêne ser ziman.

Li vir, di serî de weke ku me hinekî li jor hanî ser ziman, em divê ku bibêjin ku çand, tişta li jîyanê ku heyî, wê weke xwe fahm bike û her wusa reng, aawa û samale lê bihizirê û wê biafirêne, ji xwe re weke aliyekî dibînêt. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman, ku çand, weke aliyekî hizrî û şûbjeyî jî di vê çerçoveyê de derdikeve li ber me. Yanî, bi gotinaka din, li ser hizirkirin û ankû aqil re bi hizirkirinê dixwezê ku ew ji aliyê ve bi reng û awa û şamal bike û werêne li holê. Têgînên weke hûnerî, estetîkî û hwd, di vê çerçoveyê de divê ku mirov wan bibîr bike. Her wusa weke têgîna hizrî ku divê ku mirov di vê çerçoveyê de li wê bihizirê. Têgîna adilandinê, weke ku em bi têgîna hûnerî û bi teybetî bi estetîsmê re dibînin, em divê ku li mirov bibîr bikin. Weke aliyekî giring xwe bi têgînî di çerçoveya mijara me re radixe li berçav. Adilandin û ankû bi navê wê yê dî ê kurdî rayîxistin, wê rastkirinê bi xwe re di vê çerçoveyê de weke têgînekê bide dîyarkirin ji hizir û bi ber jîyanê ve. Ji vê aliyê ve dema ku mirov li çandê dinerê, weke têgîneka adilandin û rayixistina jîyanê jî, bi têgîneka estetîkî, hûnerî û hwd, mirov wê dibînê.

Me li jor, bahse kifşkarîya kevneşopîyan bi têgîna wan kiribû. Her wusa li vir, divê ku mirov wê cardin bibîr bike. Li vir, ev rengê adilandina ku em li vir, li wê dihizirin û ankû bi hizirîna çandê re ku dibînin, wê di jîyanê de di çerçoveya rastkiran, dîzaynkirin û hwd re xwe

bide dîyakirin. Her wusa di vê çerçoveyê de weke têtîneka şûbjeyî bi hizirkirinê lê bi rengê afirandinê adilandin û rayixistinê weke karekî hûnerî bi rengê estetîkî û hwd didêne li berxwe. Li ser wê re li jîyanê dihezirê. Em dema ku li dîroka hizir dihezirin, er wusa em vê yekê bi awayekî vekirî dibînin ku dîroka hizir, bi xwe pêşxistin û adilandin, rayixistin û rastkirinê û hwd re weke çerçoveyeka di xizmeta vê têtîna adilandina jîyanî de bê. Ji ber vê yekê ya ku li rewşa ku heyî û ankû ya ku afirîya li berçav a, li ser têtîna fêrbûnê û hwd re têtîna çandê weke têtîneka jîyanî û çandî xwe dide dîyarkirin.

Li vir, dema ku mirov li ser hizrê re li wê dihezirê, mirov divê ku werêne ser ziman ku wê hizir, bi nivisandina xwe û dîroka xwe re wê temenekî di vê çerçoveyê de dêne li ber pêşketina çandî ya jîyanî. Li vir, em di serî de divê ku werênina ser ziman ku têtîna çandî, dema ku em bahse wê dikin, em di farqê de bin û ankû ne di farqê de jî bin, bahse têtîneka rayixistî û adilandinî ya şûbjeyî ku bi hizirkirina xwe re wê dike li jîyanê, bahse wê dikin. Di vê çerçoveyê de ew rengê hizirkirinê, dem bi dem dema ku xwe li ser rasyonalmê, vacê û hwd re diadilane û ji nû ve diheze ser ziman, wê di vê çerçoveyê de hûnerîya çandî ya bîaqil re bide nîşandin. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têtîna aqil, di vê çerçoveyê de bi dîrokê re hertimî di nava adilandina ku bi xwe re ya. Çendî ku bi ew bi xwe re kir û ankû da kirin, wê her wusa di jîyanê de jî ew adilandin bibe. Di vê çerçoveyê de bi têtînek çandî û ankû di çerçoveya wê de weke şewayekî adilandina jîyanê mirov û hwd a. Mirov, bi hizira xwe re, di mejiyê xwe re dema ku bi hiş dibîne û hwd li ser hizrê xwe re têtîneka 'xweşikbûnê' û ankû 'xweşik dîtinê' bixwe re pêş dixê. Ev têtîna nîrxî, her wusa weke têtîneka ku di vê çerçoveyê de çend ku rengê pêşketina aqil jî aliyekî ve dide dîyarkirin û nîşandin jî, her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têtîna aqil, wê bi xwe re weke ku dem bi dem weke têtîneka fahmkirina xwe bixwe jî dide dîyarkirin bê. Li vir, divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku hişmendîya xweşikatiyê, di vê çerçoveyê de weke nîrx û astaka têtînî ya bi wateyê re jî divê ku mirov werêne ser ziman.

Têtîna xweşikatiyê, weke aliyekî giring ê vê mijarê jî bê. Ji ber ku li jîyanê wê hertimî li wê bê lêgerîn. Gotinaka ku em di jîyane xwe de pîr zêde bikardihênin jî, ew a ku dihe gotin ku 'xweşikati, çendî ku mirov gihiştîyê de jî hertimî wê gavekê li pêşîya me bê." Yan jî, bi vê rengî jî, mirov dikare werêne ser ziman ku 'xweşikati, çendî ku were fahmkirin, weke ku bi tememê wê ne hatî fahmkirin, hertimî wê gaveka wê ya li

pêşîya me ku em divê ku xwe bigihêninê de wê hebe. Di vê çerçoveyê de, têgîneka ku em dikarin bi azwerîya mirovî re werênina ser ziman, rengê vê hanîna li ser ziman bi xwe re baş dide nîşandin.

Têgîna xweşikatiyê, her wusa wê weke têgîneka ku çendî ku mirov xweşik dît û hê bêhtirî li ser wê xweşikatiyê re li xweşikatiyê gerînê re xwe dide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de weke têgîneka lêgerînê jî xwe dide dîyarkirin. Li vir, divê ku mirov xweşikatiyê bike weke pîrsekê jî û bi pîrsê ku ka xweşikatiî çi ya. Xweşikatiî, weke têgîneka hişmendî ya li ser asta aqil û zanîne me re ku afirîya ya ji jîyanê li jîyanê ya. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov wê werêne ser ziman. Afsûnîya xweşikatiyê, ew aku di mejî de hertimî temenê tevgerîyekê ya. Ew levkirin û levhanîna bi rewşa xweşikatiyê re ku mirov wê dibînê, her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku hertimî di mejî de temenê tevgerîyekê ya. Ew levkirin, wê di mejî de afirandinên nû xwe re werêne. Wê hizrên kûr bixwe re li ser wê re biafirêne. Bi wê hizirkirina li ser wê re, weke ku mirov di rêwîtiyekê de bê, wê hertimî ew xweşikatiî xwe di temenekî di mejî de bi tevgerî bide dîyarkirin.

Li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman ku têgîna xweşikatiyê, her wusa divê ku mirov werêne ser ziman ku weke têgîneka çandî jî divê ku mirov werêne ser ziman. Di aslê xwe de, têgîna xweşikatiyê, di têgîn û lêgerîna çandî de weke ast û rada û her wusa pîvanaka ku divê ku mirov di vê çerçoveyê de bi teybetî binê wê xat bike ya. Her wusa di jîyanê de di afirandina bi xwe re de çand, wê di awayekî di lêgerîna vê têgîna bi xweşikatiyê re ya bi pîvan re de bê.

Her wusa li vir, divê ku mirov vê yekê jî, werêne ser ziman, di çerçoveya têgîna adilandinê de têkiliya aqil û çandê ya bi jîyanê re rewşek dihe ditin. Li vir, divê ku mirov werêne ser ziman ku jîyan wê tişî tişt û miştên ku biawa û reng bin. Mirov, dema ku diçe beravakê û rastî mercanekê tê, ku mirov wê dihilde li dest, ew hin bi hin di mejiyê me de bi acibandinaka pîrr zêde mazin wê xwe bicih bike. Her wusa ev tenê rewşeka xwezayê ya. BI hewayê, xwezayê û her wusa çûn û hatinên li jîyanê bi hemû zindiyên wê ên di wê de re rewşeka bi vî rengî mirov divê ku werêne ser ziman. Ev rewşeka ku di jîyanê de heya ya. Li vir, dema ku em ji aliyê têgîna çandî ve lê binerîn, di vê ku em li ser têgîneka hişmendî re li wê binerîn. Hingî, bi hişmendî kifşkirina, wê di çerçoveya têgînekê de wê xwe bi me re werêne ser ziman. Di çerçoveya têgîneka hişmendî de hizirkirin, wê weke aliyekî ku divê ku mirov werêne ser ziman bê. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têgîna

rayixistinê, di vê çerçoveyê de bi hişmendîyaka adilandinê re xwe bi wê re dihêne ser ziman. Aqil, hemû rewşên ku di jîyanê de bi tiştî hena, wan kifş dike û dike ku fahm bike. Her wusa, ew fahmkirina wan jî, wê weke fêrbûnêka ji jîyanê jî bê. Di vê çerçoveyê de dema ku mirov dihizirê, her wusa divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna çandê, di vê çerçoveyê de wê tiştê ku di jîyanê de heyî jî, weke hişmendîyekê dihizirê ku dikarê wê bi hiş jinûve biafirêne û ankû ji renekî bibe û bike renekî din de.

Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna aqilî ya çandî, di vê çerçoveyê de weke aliyekî hizirkinê yê şûbjeyî, ji hizirkirinê li jîyanê nerînê re wê çerçoveya jinûve afirandinê bi xwe re dihêne ser ziman. Tiştên ku bi wê têngîna adilandin û rayixistin û rastkirinê re bi çandî hatina hizirîn û afirandin, divê ku mirov weke ku di çerçoveya xwemaliyeka têngîna çandî jî werêne ser ziman. Her wusa minaqe herî xweşik ku em dikarin bidin û bi hesanî werê fahmkirin, têngîna 'malê' ya. Di destpêka mirovatiyê de, wê mirov di şikeftan de bijîn. Piştê hin bi hin wê biazil bibin. Wê piştê bi dest çandiniyê û şivaniyê bo jîyane xwe bikin. Piştê bi sitergeh û parastgeha xwe wê malan kifş bikin. Mal, weke renekî pêşî ê rengê jîyankirina di wan şikeftan de ya. Ew şikeft jî, ser wan girtîya, Her çar aliyên wê girtî na. Devê vekirîya. Lê ew jî, bi danîna tiştêkî li devê dikarî werê girtin. Piştê ku aqil pêşket, û birewerî pêşket û pê de, weke ku ew rewşa ku b şikeftê re ku bi vî rengî dihê ditin û kifşkirin, wê weke ku bi mejî û aqil û zanînê re rastkirin, adilandin û dîzaynkirinek wê bi wê re were çêkirin. Di ancama wê çêkirinê de wê malên ku ku weke sitergeh ku mirov bi jîyanî di wan de dijîn wê werina hanîn lki holê.

Mal, weke berhemeka aqilî ya mirov ya herî pêşketîya. Hertimî jî, mirov biazilê xwe û bi kifşkirinên bi aqilê xwe, wê birewşên nû û hwd re wê malên cûr bi cûr ava bikin. Her wusa di vê çerçoveyê de çêkirina malan û ankû weke ku navê wê yê din ê di kurdî de 'xanî', wê weke renekî hizirkirina mirov ya dîzaynkirî ku di ancama aqilê mirov de hatîya çêkirin û pêşxistin a. Dem bi dem nûkirinên nû wê li wê werina kirin. Bi rengên nû, wê ew were pêşxistin û çêkirin. Wê hewl bê dayîn ku dema ku li wê hat dayîn bi wê rewşa adilandinê re mirov wê biacibêne û bi wê re jî ew têngîna xweşikatiyê li ser wê re di mejiyê mirov de rû bide û biafirê. Her wusa, di vê çerçoveyê de wê malê û têngîna xweşikatiyê, li ser têngîna adilandin û dîzaynkirinê re wê bê gihandin li hevdû di çerçoveyekê de.

Di têngîna malê de, têngîna adilandin û dîzaynkirinê, sitergeh û

parastinî, jîyan û bûyîn û hwd, bi hevdû re bi gelek rewşên din re wê bi malê re xwe bidina dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de mal, weke têngîneka çandî ya aqilê mirov a dîrokî ya. Dîroka malê û avakirina wê, em dikarin gav bi gav, bi wê re aqilê xwe jî bipîvîn. Her wusa, çendî ku aqilê mirov pêşketîya wê bandûra xwe pêşî bi biriqîna xwe re li ser malê û rastkirin, adilandin û dîyzankirina wê re bide dîyarkirin. Li ser vê têngînê re bi têngîna estetîsmê û dîyzankirinê re têngîna awadanîyê ku pêşketîya di vê çerçoveyê de divê ku mirov bibîr bixe. Awadanî, wê her wusa rewşeka ku mirov divê ku di vê çerçoveyê de werêne ser ziman a. Her wusa bi vê re li ser aqil re, divê ku mirov vê yekê jî werêne ser ziman ku çendî ku aqilê mirov pêşket, mirov dixwezê ku li gorî wê pêşketinê ast û pîvana wê renekî û awayekî bide jîyane xwe. Wê êdî wê jî, ji male xwe û ji nû ve bi rengkirin, adilandin, rastkirin û dîyzankirina wê re dest pê bike. Di vê çerçoveyê de wê ew têngîna aqilî ya adilandinê, weke aliyekî pêşî ku xwe bi jîyanê re dide dîyarkirin, wê li ser malê, navaroka û dervoroka wê re

Em dema ku di vê çerçoveyê de li ser malê re dihizirin, her wusa mirov vê rastiye jî dibînin ku weke ku aqilê mirov her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku aqil û jîyan, di vê çerçoveyê de bi afirandinên çandî re wê êdî bi aqil were bi awa û adilandin. Aqil, bi têngîna çandî re weke têngîneka ku li gorî xwe diadilîne ya. Di serî de divê çerçoveyê de mirov wê bi rastiya wê re kifş dike. Her wusa di vê çerçoveyê de têngîna çandî û her wusa ya adilandinê, bi têngînek şûbjeyî, di vê çerçoveyê de wê bi aqil û çêkerîya li jîyanê ya weke malê û hwd re wê xwe bide dîyarkirin. Mal, weke berhemeka pêşî ya afrîner ya ku hatîya afirandin û dem bi dem hatîya pêşxistin a. Her demê, weke nîgaraka ku her roj nîgarvan firçayekê lê bixe û wê hinekî ditin xweşik û temem bike, wê bi heman rengî li ser pêşketina aqil û malê re

Em ji vê aliyê û ji vê rewş ve ku dinerîn, em dibînin ku aqil û zanîna wê çawa di rewşek afirandinê de ya. Di roja me de ew ast radaya afirandinê, bi wê re derketîya astaka pirr zêde mazin. Teknîk, teknolojî, biolojî û hwd, di vê çerçoveyê de weke astna afirandinê ên ku mirov dikarê wan werêne ser ziman in. Li ser wê re mirov dikarê bahse aqil bike ku çawa di roja me de afirandinê dike. Her wusa bi teknîkê re weke çêkirina belafîran û hwd, bi gelek tiştên din re, bi teknolojiyê re weke înternett û bernemeyên wê, bi biolojiyê re weke pêşketin û pêşveçûnên bi genetîkê û hwd re mirov dikarê werêne ser ziman. Ev,

hem têngîna afirandinê na û hem jî, têngîna ku temenê afirandinê wê gav bi gav jî pêşde bibin in. Her wusa, weke ku çawa ku me li ser malê re hanî ser ziman ku çawa ku di destpêkê de weke sitergehekê piçûk hat avakirin û piştê bi pêşketinên bi aqil û zanînê re w hin bi hiin nûkirin û ji nû ve avakirina malan were kirin, weke heta ku dihê roja me, ku mal û avahiyên mazin û bilind ên qat bi qat wê bîr çêkirin û hwd. Di vê çerçoveyê de her afirandina ku piçûk jî bê, di vê çerçoveyê de bi aqil re divê ku mirov nêzîkî wê bibe ku dem bi dem bi pêşketin û zanîna aqil re, piçû û piçû bi lê zêdekirinê re wê êdî ew hin bi hin yan were li gorî demên ku tên were temem kirin û ankû zêdetir kirin.

Her wusa di vê çerçoveyê de têngîna çandê ya afrîner divê ku mirov wê bi teybetî hilde li dest û werêne ser ziman. Têngîna çandê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna çandî, weke têngîneka afrîner, adilîner û dîyzanker a. Di vê çerçoveyê de ji aqil û bi ber jîyanê ve li ser zanînê re xwediyê meşîneka bi demê û dîrokê re ya. Bi demê re, çawa ku li gorî demê bi awayekî xwezayî, tişt dibê û piştê bi demê re diçe û wînda dibê, wê di vê çerçoveyê de têngîna afrîner ya çandî xwe bide dîyarkirin. Her wusa wê bîfirêne û bi demê re wê jinûve bîfirêne û ankû nûbike. Nûkirin, weke têngîneka ku bi demê re ji nû ve afirandinê jî bi xwe re li gorî demê dide dîyarkirin a. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna çandê, di vê çerçoveyê de weke têngîneka ku em divê ku bi pêşketina aqilê xwe re û bi zanîna wê re di ahengekê de hilde li dest a. Li ser wê re bi pêşketinên wê re fahm bike û werêne ser ziman. Rengê afirandina aqil ê li jîyanê û hwd, weke ku me bi malê û hwd re hanî li ser ziman, weke têngîneka şûbjeyî ya çandî jî xwe bide dîyarkirin.

Têngîna çandê, di vê çerçoveyê de pirr giringa ku divê ku mirov wê werêne ser ziman a. Her wusa di vê çerçoveyê de di hanîna li ser ziman de jî bi aqil û zanîna wê re di nava jîyanê de û afirandina di jîyanê de bi wê re fahmkirina wê, wê weke aliyekî şûbjeyî ê çandî bê. Di vê çerçoveyê de bi têngîna adilandin, rayixistin û dîyzankirinê re li ser têngînên weke hûnerî, estetîkî û hwd re bi pîvanên weke xweşikatiyê re xwe bide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de her afirandina demê, piştî ku ew dem buhûrî li demeka din, weke heyîn û hebûna çandî ya kevneşopîkî jî mirov dikarê werêne ser ziman. Li vir, me got, weke heyîneka kevneşopîkî ku mirov wê fahm bike, her wusa di vê çerçoveyê de, têngîna ku kevneşopî bi gotinî bi xwe re dide dîyarkirin, her wusa di çerçoveya lêkerîya gotinî ya dema buhûrî de ya. Têngîna çandê, di vê çerçoveyê de di

nava wê têngîna kevneşopîyê de weke têngîneka demkî ku ne ya dema buhurî jî xwe dide dîyarkirin. Her wusa, di çerçoveya fêrbûnê de ku bi keseyetîyê weke ku me li jor hanî ser ziman, bi rewş û tevger, kîrin û gavavêtinên wê re xwe dide dîyarkirin. Bi rabûn û rûniştina wê re xwe dide dîyarkirin. Bi xwarin û vexwarina wê re xwe dide dîyarkirin. Bi avakirin û di wê de jîyandinê de xwe dide dîyarkirin. Her wusa di vê çerçoveyê de her afirandina mirov ya di jîyanê de di vê çerçoveyê de weke têngîneka çandî jî mirov dikarê wê werêne ser ziman. Li vir, aliyê giring ku weke aliyekî şûbjeyî ku mirov wê werêne ser ziman, ku çendî ku ew afirandin hebin û bûbin jî, çand bi têngîna xwe re li gorî xwe ku dikarê wan ji nû ve bi têngînek û aqilekî nû biafirênê ya. ..

.Têngîna çandê, weke têngîneka ku em divê ku wê ji pîr alîyan ve li ser aqil û zanîna wê re ku werêne ser ziman a. Her wusa dema ku mirov li vir, dike ku têngîna çandê fahm bike û werêne ser ziman, wusa li me tê ku weke mirov li wê afirandin, adilandin û dîyzankirina bi hûnerî, estetîkî û hwd, ku li jîyanê pêşketîya dihêne li ser ziman. Di vê çerçoveyê de ew întîba û têngî bi me re bi têngîna çandê ya mirov wê dihêne ser ziman de bi me re çê dibe. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku têngîna çandê, weke aliyekî jîyanî ê ku divê ku mirov wê bi aqil û zanîna re werêne ser ziman. Her wusa, têngîne felsefeyê, hebûna çandê ya jîyanî, dike temenê xwe de û bi wê re pêş dikeve.. Têngîna çandê bi hişmendî, mirov nikarê ji pêşketina rengê aqil ê felsefeyê dîr werêne ser ziman. Em dema ku serdemên civatî şariştanî ên ku buhurîna jî dinerin, em vê yekê dibînin. Her wusa, serdemên kevnera û berî wan, ku em li kîjan demê binerin, em vê yekê biawayekî vekirî di vê çerçoveyê de kifş dikin. Dema ku dem tê serdema 'jinûvebûnê' hwd jî, di wê demê de wê pêşî li ser adilandinaka di mejî ya bi felsefeyê ya bi fêrbûnê re jîyan were adilandin. Awadanîyên di serdema kevnera de ku hatina avakirin û çêkirin û her wusa ên ku piştî di serdema jinûvebûnê de ku hatina çêkirin, di vê çerçoveyê de hizreka baş didina me.

Em dema ku dikin li wan binerin û wan fahm bikin, weke ku em rengê aqil û zanîna serdemên kevnera dibînin li me tê. Ew rewş û hewa ya wê xwe bi awayekî vekirî bi rengê avakirina wê re xwe dide dîyarkirin. Di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku her dem û aqil bi zanîna xwe re wê rengê xwe yê jîyanê bi adilandinê bide dîyarkirin. Serdemên kevnera jî, vê yekê kir. Rengê jîyane xwe da dîyarkirin bi adilandinî. Piştî jî, bi kifşkirina wê û xwandina wê ya bi hişmendî û hwd re wê, aqilê mirov ê serdema nû biafirê. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku

mirov werêne ser ziman ku di vê çerçoveyê de têgîna çandê, di vê çerçoveyê de weke têgîneka aqil û pêvajoyên wê ên pêşketinê xwe dide dîyarkirin.

Dema ku mirov ji aliyê wê awadanîyê re dinerê, her wusa divê ku mirov vê yekê werêne ser ziman ku rewşa adilandin, rastkirin, rayixistin û dîzaynkirinê û hwd, wê weke pîretîze kirina aqilê mirov ê li jîyanê bê. Di vê çerçoveyê de çendî ku bi têgînê û teorîkî aqilê me bi zanîna xwe re pêşketîya, wê di vê çerçoveyê de di jîyanê de bi çêkirin, avakirin, adilandin, rastkirin, rayixistin, dîyzakirin û hwd re bide dîyarkirin. Ev rewşê jîyanî û pîretîkî wê bi pêvajoyên pêşketina aqilê me re di ahengekê de bi rê ve bimeşin. Di vê çerçoveyê de dema ku em em dîroka wan avakirinên kevnera ên li jîyanê dinerin, em weke ku ji aliyekî ve rengê pêşketina aqilê xwe bizanîn û pêvajoyên wê re dibînin. Ji aliyê din ê duyem ve jî, bi rengê pêşketina di jîyanê de re mirov wê dibînin. Her wusa di vê çerçoveyê de divê ku mirov werêne ser ziman ku rewşa jîyanî û pêşketinên bi wê re ên weke bi çêkirin, avakirin, adilandin, rastkirin, rayixistin, dîyzakirin û hwd, wê weke aliyê pêşketina aqilê me ê jîyanî ê kirinî bin. Di vê çerçoveyê de weke ku aqilê me, zanîna wê xwe di wê afirandinê de dihêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de em divê ku wan afirandinên ku em dikarin weke çandîyeka kevnera jî werênina ser ziman, weke pêşketinaka ji aqilê xwe jî werênina ser ziman. Têgîna çandê, her wusa bi renga afirandina xwe re wê yekê biawayekî vekirî û xweşik dihêne ser ziman. Bi xweşikatiya wê re dike bide nîşandin. Çand, afirandîna û adilandîna wê, di vê çerçoveyê de divê ku mirov bi aqil û zanîna aqil re werêne ser ziman. Di vê çerçoveyê de çand, bi jîyanê û aqil re têkilî û nêzîkatiya wê ya li hevdû xwe dide nîşandin. ..

Adara 2008, Abdusamet Yigit, Cizîra bota, Kurdistan.

